

T. C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**B. RUSSELL'İN EĞİTİM FELSEFESİNİN
BİR ANALİZİ**

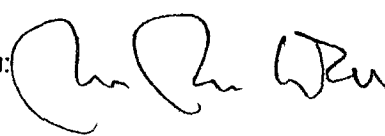
Hazırlayan
Mehmet MABOÇOĞLU

Danışman
Prof. Dr. İhsan TURGUT

İZMİR - 1995

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN	Merkezimizce Doldurulacaktır.			
Soyadı: MABOÇOĞLU	Kayıt No: 41351			
Adı : Mehmet				
TEZİN ADI: Türkçe B.Russell'in Eğitim Felsefesinin Bir Analizi				
Yabancı Dil	An Analysis of B.Russell's Philosophy of Education			
TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans	Doktora	Doçentlik	Tıpta Uzmanlık	Sanatta Yeterlilik
☐	☒	☐	☐	☐
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ:				
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi			
Fakülte				
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü			
Diğer Kuruluşlar				
Tarih04.1995			
TEZ YAYINLANMIŞSA:				
Yayınlayan				
Basım Yeri				
Basım Tarihi				
ISBN				
TEZ YÖNETİCİSİNİN:				
Soyadı, Adı	Turgut, İhsan			
Ünvanı	Prof.Dr.			

TEZİN YAZILDIĞI DİL: TÜRKÇE	TEZİN SAYFA YAPISI: 124
TEZİN KONUSU (KONULARI): 1-B.Russell'in Eğitim Felsefesi'nin Bir Analizi 2- 3-	
TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER: 1- 2- 3- 4- 5- Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.	
İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: (Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstrakt ve kullanınız. 1- 2- 3- 4- 5- Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.	
1-Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum. ☐ 2-Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir. ☐ 3-Kaynak gösterilmek şartıyla tezim tamınının fotokopisi alınabilir. ☒	
Yazarın imzası: 	Tarih:....05.1995

ÖZET

Bertrand Russell'in eğitimle ilgili görüşleri, kendi eserlerine uygun biçimde gruplandırılarak iki bölümde ele alınmaktadır. Birinci bölümde ilkin, Russell'in eğitim anlayışı konu başlığında, eğitim anlayışı üzerinde durularak, genel bir değerlendirilmesi yapılmaktadır. Sonra sırasıyla, çocuk ve eğitimi konu başlığında, yeni dünyaya gelen çocuğun eğitim açısından durumunun değerlendirilmesi, yetişkinlerin çocuğu algılayışı, çocuğun yetişkinleri algılayışı, çocuk eğitiminde ailenin, anne-babanın önemi gibi konular; öğretmenlik konu başlığında ise, öğretmenlik mesleğinin genel durumu, çalışma koşulları, görevi, nitelikleri, öğretmen tipleri ve öğretmende çocuk sevgisi gibi konular ve bu bölümde son olarak da, öğrenme konu başlığında, öğrenmenin eğitimle bağlantısı, öğrenmenin isteyerek gerçekleşmesi, öğrenmenin merakla ilişkisi, öğrenmede ilgi ve dikkatin sağlanması, öğrenmenin öğretimle bağlantısı gibi konular Russell'in görüşleri çerçevesinde tartışılmaktadır. İkinci bölümdeyse önce, kişilik eğitimi konu başlığında, ideal kişiliğin özellikleri, kişiliğin oluşumu gibi konular; ahlak eğitimi konu başlığında ise, ahlak eğitiminin gerekliliği, nasıl yapılması gerektiği, çocuk sayısının ahlak eğitimine etkisi, adalet, erdemlilik, yalan gibi konular; disiplin, ceza korku konu başlığında, disiplinin eğitimdeki yeri, gerekliliği, ceza ve eğitimdeki yeri, korku ve korkunun öğrenilmesi, önlenmesi gibi konular; konularla, son olarak da, cinsel eğitim konu başlığında, cinsel eğitimin nasıl ele alınması gerektiği, merak duygusu ve nasıl giderileceği gibi konular Russell'in düşünceleri doğrultusunda incelenerek, özellikle Rousseau, Kant, Dewey ve Piaget gibi düşünür, filozof ve eğitimcilerin görüşleriyle tartışılarak, eleştirilmektedir.

ABSTRACT

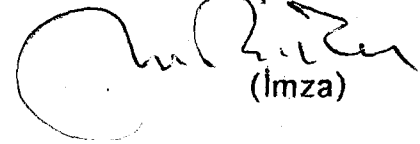
Bertrand Russell's views about education are being examined within two sections in accordance with his work. Firstly, Russell's understanding has been explained and a general evaluation has been made under the title of "Russell's Understanding of Education". Then, the following topics have been discussed within the framework of Russell's ideas: status of newborns from educational point of view, adults, perceptions of the child, child's perceptions of the adults, significance of the families, parents in child education, general status of teaching profession, teachers working conditions, tasks and characteristics, teacher types, teacher's love for children, relations between learning and education, purposive learning, relations between learning and curiosity, gaining interest and attention, relating learning and instruction. Topics examined in the second section from Russell's point of view and making comparisons with the ideas of thinkers, philosophers and educators like Rousseau, Kant, Dewey and Piaget are: ideal personality traits, formation of personality, necessity of morals education, requirements to deliver moral education, effects of number of children on moral education, justice, virtue and lie, place and necessity of discipline in education, punishment and its place in education, fear, learning fear and preventing it, love, kinds of love, place of love in education, how to offer sexual education, curiosity and ways to fulfill curiosity.

Yüksek Lisans Tezi/Doktora tezi olarak sunduğum
".....
tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma
başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada
gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu
belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..02..1..05..1..19..55

Mehmet MABOÇOĞLU

(İmza)

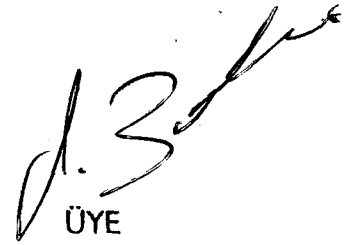
TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün/...../19,....
tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim
Yönetmeliği'nin maddesine göre
Anabilim/Anasanat Dalı yüksek lisans/doktora öğrencisi
.....'ın.....
konulu tezi incelenmiş ve aday/...../..... tarihinde saat 'da
jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra
..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı
olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar
değerlendirilerek tezin olduğuna oy ile
karar verildi.

ÜYE

BAŞKAN

ÜYE

Mayıs, 1995

Mehmet MABOÇOĞLU

dileğimize.

Bu çalışmanın konuyla ilgilenen eğitimcilere faydalı olması en içten

gösterdiği anlayıştan dolayı sayın Nurray Ergin'e teşekkür ederim.

Prof.Dr.Ihsan Turgut'a saygılarımla teşekkür ederim. Ayrıca, çalışmalar yönlendirmesiyle yardımlarını esirgemeyen sayın hocam, danışmanım yapılmaktadır. Bu araştırmalar süresince her türlü ilgi, destek ve durularak tartışılmakta, sonuç bölümünde de genel bir değerlendirilmesi analiz edilmektedir. Birinci ve ikinci bölümde ise, eğitim anlayışı üzerinde üzerinde, sonra da Russell'in hayatı ve eserleriyle felsefesi üzerinde durularak Çalışmamızın giriş bölümünde önce, eğitim konusunun filozoflarınca ele alınışı karşı, eğitim anlayışı üzerinde bu düzeyde bir araştırma bulunmamaktadır. birçok eseri Türkçe'ye çevrilerek, felsefesiyle ilgili çalışmaların bulunmasına açıklanması, eleştirilmesi bu çalışmamızın özünü oluşturmaktadır. Russell'in Eğitim konusıyla da ilgilenen Russell'in eğitimle ilgili görüşlerinin çekmektedir.

Çağlarda olduğu gibi günümüzde de birçok filozof ve düşünürün ilgisini daha da artmaktadır. Bu bakımdan, eğitimle ilgili konular, daha önceki durumıyla doğru orantılıdır. Çağımızda eğitimin güçlü ve önemli her geçen gün alanlardaki gelişmişlik, eğitimin nitelik ve nicelik yönünden ülke düzeyindeki eğitim en güvenilir olarak kabul edilmektedir. Siyasal, toplumsal ve ekonomik Bir ülkenin gelişmişlik düzeyini gösteren bir çok ölçüt bulunmakta birlikte,

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ.....	1
1.Eğitim konusunun Filozoflarca Ele Alınışı.....	1
2.Russell'in Felsefesi.....	9
BİRİNCİBÖLÜM.....	19
RUSSELL'INEĞİTİMANLAYIŞI.....	19
1.Eğitim Anlayışına Genel Bir Bakış.....	19
2.Çocuk ve Eğitimi.....	32
3.Öğretmenlik.....	40
4.Öğrenme.....	49
İKİNCİBÖLÜM.....	64
RUSSELL'İN KİŞİLİK EĞİTİMİ ANLAYIŞI.....	64
1.Kişilik Eğitimi.....	64
2.Ahlak Eğitimi.....	70
3.Disiplin, Ceza ve Korku.....	83
4.Sevgi.....	95
5.CinselEğitim.....	103
SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA.....	114

GİRİŞ

1. Eğitim Konusunun Filozoflarca Ele Alınışı

Eğitim konusunun filozoflarca ele alınışı yalnız günümüzde söz konusu değildir. Eğitimin filozoflarca ele alınışı, felsefi düşüncenin ortaya çıktığı döneme rastlar. Bugün anladığımız anlamda felsefi düşüncenin başladığı yer olarak kabul edilen eski Yunan'da, eğitim konusunun sofistlerce ele alındığı görülmektedir. Sofistler, yani bilgelik öğreten ya da bilgelik taslayanlar, kendilerini filozof olarak nitelendirir. Bunlar yaşadıkları dönemde parayla ders veren gezgin öğretmen grubunu oluşturur. Sofistlerin öğretim sistemlerinin merkezinde güzel konuşma (retorik) yer alır. Daha çok dilin yapısını inceleyerek, gramer üzerinde dururlar.

Eğitim konusunu ele alan ilkçağın önemli düşünürlerinden biri de Sokrates'tir. Toplumsal yaşam sürecinde oluşan gelenek görenek ve törelerin oluşturduğu ölçüler üzerinde düşünmesi bakımından sofistlere benzeyen Sokrates, bilgi anlayışında onlardan ayrılır. Herakleitos'un "akış" kuramına uygun olarak herkes için geçerli, herkesin benimseyebileceği tümel doğruların olmadığını söyleyen sofistlere karşı çıkarak, üzerinde durup düşünülürse tümel doğruların bulunabileceğini söyler. Sokrates'e göre insan ruhunda, herkes için geçerli olan doğrular saklıdır; bunlar sorup soruşturmayla, üzerinde durup düşünülerek yukarıya çıkarılabilir, bilinir hale getirilebilir. Bu anlayışına uygun olarak Sokrates, yaşam boyunca çevresinde topladığı gençlerle, doğruluk, cesaret, iyilik gibi çeşitli kavramları tartışarak, gençleri aydınlatma, eğitme görevini ölene kadar sürdürür.

Sokrates'in öğrencisi Platon da eğitim konusuna değinir. Platon eğitimle ilgili görüşlerini Devlet ve Kanunlar adlı eserlerinde açıklar. Eğitim anlayışı, devlet anlayışına uygunluk gösterir. Ona göre, alt tabakada bulunan köylüler, işçiler ve sanatkarların eğitim görmeleri gerekmez; eğitimi yalnızca orta ve üst tabakayı oluşturan askerler(bekçiler) ve yöneticiler (idaareciler) için düşünür.

Platon'a göre, bir insanın bütün eğitimi, karakter eğitimi, beden eğitimi, estetik eğitim, meslek eğitimi ve felsefe eğitiminden oluşur. Platon, felsefe eğitimini eğitimin en üst basamağı olarak görür. Bireyin sağlık ve başarı durumuna göre, elli yaşına kadar, yani filozof olana kadar eğitilmesini öngörür.

Platon'un öğrencisi Aristoteles, eğitimle ilgili görüşlerini Nikomakhos Ahlaki (Ethika Nikomakheia) ve Politika adlı eserlerinde açıklar. Aristoteles eğitimi hem toplumsal hem de bireysel yönden inceler. Ona göre, sosyal bir varlık olan insanı, içinde yer aldığı toplumun ya da devletin erdemli, bilgili bir üyesi durumuna getirmek, eğitimin temel görevidir. İnsanın ancak bu şekilde eğitildiğinde mutlu olacağını söyler. Bunu da insanın akla bağlı yönüyle, tutkulara bağlı yönünün iyi bir sentezle kaynaştırılarak sağlanabileceğini söyler. Aristoteles eğitimin sağlaması gereken erdemleri zihinsel ve ahlaksal erdemler diye ayırır. Ona göre, bilim, bilgelik, güzel sanatlar, pratik kavrayış vb. zihinsel erdemleri oluştururken, cesaret, ölçülülük, cömertlik, hakseverlik vb. de ahlaksal erdemleri oluşturur. Aristoteles'e göre, zihinsel erdemlerin esas kaynağını ahlaksal erdemler oluşturmakla birlikte, bu erdemler farklı yollarla elde edilirler. Zihinsel erdemler büyük ölçüde "açıklama"lar yoluyla oluşurken, ahlaksal erdemler daha çok "alıştırma"lar yoluyla oluşurlar. Bu erdemlerin kazanılmasıyla insanın mutlu olacağını söyleyen Aristoteles, insanın mutluluğunu da erdemlere dayandırır. Ona göre, bu erdemler doğadan (tabiattan) verilmedikleri gibi, doğaya karşı olarak da kazanılamazlar. İnsanlar yalnızca doğadan yana olanları kazanmak için yeterli kılınmışlardır. Alıştırmalar yoluyla bunlar geliştirilebilirler. Aristoteles erdemlerin kazanılmasının en iyi yolu, onları yapmak ya da onlara uygun davranmak olduğunu söyler. Aristoteles, devletin varlığını sürdürebilmesi için, insanların yasalara uygun eğitilmelerini ister. Ona göre, eğer insanlar yasalara uygun eğitilmezlerse, o zaman en yüksek ve mükemmel yasaların varlığı bile bir işe yaramaz. Devletin başta gelen görevi, gençleri yasalara uygun biçimde eğiterek onlara sosyal ya da ahlaki erdemler kazandırmakta görür.

Aristoteles'e göre, insanın insan oluşu, bireysel yaratılış, alıştırma ve aydınlatma'nın birlikte işe katılmasına bağlıdır. Ona göre, eğitimde bireysel farklılıklar gözönüne alınmalı, alıştırmayla aydınlatma da birarada yürütülmelidir. Alıştırmaya erken yaşlarda başlanmasını ister. Ona göre, yedi yaşından sonra öğretime başlanmalı ve onla yirmibir yaş arasında da zihinsel ve ahlaksal erdemler kazandırılmalıdır. Aristoteles'in bu anlayışı günümüzdeki eğitim anlayışına uygunluk göstermektedir.

Eğitim konusu, bir çok İslam filozofu tarafından da ele alınır. Bunların başında Farabi gelir. Farabi'ye, felsefenin yanında çeşitli bilgi ve görüşlerinin derinliği nedeniyle, Aristoteles'ten sonra kendisine ikinci öğretmen (muallim-i sani) denir. Öğretimde yöntem konusu üzerinde duran Farabi, öğretim yönteminin kolaydan zora olmasını ister. Ona göre, en kolay sayılar ve hacimler incelenebilir. Başka bir deyişle, öğretimde önce aritmetik, sonra geometri sonra da diğer konular işlenmelidir. Farabi, Mutluluğu Kazanma (Tahsilu's Sa'ade) adlı kitabında öğretim ve eğitim arasında bir ayırım yapar. Ona göre, öğretim, uluslarda ve şehirlerde kuramsal erdemler oluşturmaktadır. Eğitim ise, uluslarda ahlaksal erdemleri, uygulamalı etkinlikleri, sanatları oluşturmaktır. Farabi, eğitimi daha çok uygulamalı gerçekleşen davranış değişikliği olarak düşünürken, öğretimi kuramsal bilgilerin kazandırılması olarak görür.

Eğitim konusunu İbni Sina da ele alır. Kendisine, Aristoteles ve Farabi'den sonra, üçüncü öğretmen (muallim-i salis) denen Sina, eğitimin yanında, tıp, felsefe, matematik gibi bir çok konuyla ilgilenir.

İbni Sina, bilime büyük önem vererek, bilimin insanı mükemmelleştirdiğini söyler. Hastalıklardan korunmak için, beden eğitimini gerekli görür. Çocuğun bakımı konusu üzerinde de duran İbni Sina, bunu eğitim ve öğretimle ilgili görür. Bu konuyla ilgili görüşlerini Kanun ve Şifa adlı eserlerinin çeşitli kısımlarında dile getirir. Çocuğun, her gün üşütmeden yıkanmasını, günde iki üç kez emzirilmesini

uygun görür. Ona göre, çocuğa iyi ad konmalı; sütten kesilir kesilmez eğitimine başlanmalıdır. İbni Sina, çocuğun ilk eğitiminin ahlak eğitimi olmasını, bunun da, çocuğun kötü iş ve arkadaşlardan uzaklaştırılarak, iyi arkadaşlarla oynaması sağlanarak, iyi davranışlara teşvik edilerek gerçekleştirilebileceğini söyler. Ona göre, çocuğa fazla baskı yapılmamalı; hataları uygun bir dille, uygun bir biçimde düzeltilmelidir. Çocuğun, gerekirse azarlanabileceğini, ancak, dayanın son çare olduğunu söyler.

İbni Sina, çocuğun altı yaşında okula gönderilerek, on dört yaşına kadar eğitilmesini ister ki, bu da günümüzde yaygınlaştırılmaya çalışılan ilköğretim süresine denk gelir. Öğretmenin, temiz, dürüst, bilgili, kibar, çocuk eğitimini bilen, çocuğun yeteneklerini görebilen, onlarla ilgilenen, onları yalnız bırakmayan biri olmasını ister. Ona göre, çocuğa karşı, ne çocuğun küstahlık yapabileceği kadar yumuşak, ne de korkup soru sormayacağı kadar sert olunmamalıdır. Çocukların, iyi aile çocuklarıyla tanıştırılmasını ister. Çünkü, çocuklar birbirlerinin iyi huylarını görerek, iyi olacaklarını, ayrıca aralarında oluşacak rekabetle daha başarılı öğrenim yapabileceklerini söyler. Bu nedenle İbni Sina, varlıklı aile çocuklarının özel ders olarak, bireysel-tek başlarına yetiştirilmelerini istemez. Çünkü, tek başına, öğretmeniyle kalan çocuğun sıkılabileceğini, oysa, yaşlılarıyla beraber olunca birbirlerine ve haklarına saygı göstermeyi de öğrenebileceklerini söyler. İbni Sina'ya göre, öğretmen çocuğun yetenek ve zevklerini, ilgilerini araştırıp, bunlara uygun bir sanat ve meslek öğretmelidir.

İbni Sina, genel bir konunun nedenleriyle açıklanarak öğretilmesini, zihni öğretim; araç-gereçlerin kullanılmasının öğretilmesini, sinai öğretim; tekrar ettirerek şiir ve otların adlarının vs. öğretilmesini, telkini öğretim; öğütlerin olduğu gibi ve hemen benimsenmesiyle oluşan, taklidi öğretim ve çevrede karşılaşılan olay ve nedenlerinin öğretilmesiyle gerçekleşen tenbihi öğretim diye, eğitim ve öğretimin altı türü olduğunu söyler.

Akyüz, İbni Sina'nın eğitim anlayışı, J.J.Rousseau'dan sonra gelişen "yeni eğitim" anlayışına büyük benzerlik gösterdiğini söyler (1)

İbni Sina'nın özellikle, bütün çocukların eğitilmesini, eğitimde yetenek ve ilgilerin göz önünde tutulmasını, meslek eğitimine önem verilmesini, deneye, gözleme, araç ve gereç kullanımına önem verilmesini istemesi gibi düşünceleri, çağdaş eğitim anlayışıyla da uygunluk göstermektedir.

Gazali de eğitim konusuna değinir. Gazali'ye göre, çocukları eğitmek çok önemlidir. Çocuk, saf ve temizdir; nasıl biçimlendirilirse, öyle şekil alır. Çocuk, iyiliğe alıştırılırsa iyi, fenalığa alıştırılır, ilgilenilmezse, yıkıcı ve kötü olacağını söyler. Çocukların yaşamsal zorluklarla başa çıkabilmeleri için, güzel kişilik (huy) edinmeleri sağlanarak, nazlı büyütülmemelerini ister. Çocuklara ilk dönemlerde iyi bakılmasını, ancak süse, rahata, zevke alıştırılmamasını ister. Gazali, aile ortamında iyi yetişen çocuğun okula verilerek, dinsel bilgilerin yanında, önemli kişilerin hayatı öğretilerek, böyle insanlara karşı sevgi uyandırılmasını ister. Çocuklara cinsel bilgilerin verilmesini uygun görmez. Çocuklara aşk hakkında bilgiler verilmesini, cinsel duyguları tahrik ederek, fenalık tohumlarını oluşturacağını söyler. Çocuğun iyi davranışı ve ahlaksal özellikleri görüldüğünde, ödüllendirilmesini, herkesin yanında övülmesini ister. Çocuk yaptığı bir kötülüğün farkında ise bir şey söylenmeyerek, görmemezlikten gelinmesini, çünkü çocuğun kabahati, suçu yüzüne vurulursa, aynı şeyleri tekrar yapması için cesaretlendirileceğini söyler. Ancak, aynı kabahati tekrarlırsa, ciddi bir biçimde uyarılmasını ister. Böyle yapılmayıp da çocuk her zaman azarlanırsa, azarlamaya karşı alışkanlık oluşturacağından, aynı olumsuz davranışları tekrarlayabileceğini söyler. Gazali; çocuğun dövülmesini, dövülürken çocuğun bağırmasını, ortalığı velveleye vermemesini, cezasına katlanmasını ister ki, bu anlayışı en çok eleştirilebilecek, çağdaş anlayışa aykırı olanıdır. Günümüzde böyle bir şeyin yapılması bir yana, düşünülmesi bile büyük bir hata olur.

(1)Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Ankara Ün.Basımevi, II.Baskı, Ankara, 1985, s.25.

Gazali de eğitimde oyuna yer verilmesini, çocuğun oynamasını, okul dışındaki zamanını bu şekilde geçirmesini ister. Çünkü, çocuğun oynaması engellenmeze, neşeli ve dışa dönük olacağını söyler. Gazali'nin eğitimle ilgili görüşlerini değerlendiren Kanad, günümüzde geçerliliği olan bazı düşüncelerinin yanında, görüşlerinin büyük bir kısmı, çocuk ve gençlik psikolojisine aykırı olup, tarihsel bir değer taşıdığını söyler (2).

Bilgi anlayışına uygun bir eğitim anlayışını geliştiren filozoflardan biri de John Locke'tur. Aklın, insan yaşamının her alanında kılavuz yapılmasını, her türlü etkinlik alanının - bilim, kültür, devlet, eğitim vb. - gelenek ve otoritenin bütün etkilerinden kurtarılmasını ve bireyin özgürleştirilmesini isteyen Locke, aynı zamanda, 18. yüzyıl aydınlanmasının da öncüsü sayılır. Bilgi kuramıyla da kendine özgü bir anlayış getirir; bilginin kaynağını, sınırlarını, temellerini araştırarak eleştirir. Ona göre, başlangıçta (doğuştan) insan zihni, anlık, üzerinde hiç birşey yazılmamış düz beyaz bir kağıt gibidir(tabula rasa). Ancak, Locke insan zihninde doğuştan bilgi oluşturmaya bir yatkınlık bulunduğunu söyler. Eğitim anlayışını da bu düşüncesine uygun geliştirir. Locke, eğitimin etkililiği konusunda çok iyimserdir. Bu nedenle, on insandan dokuzunun iyi ya da kötü, faydalı ya da faydasız vb. oluşu aldıkları eğitimin bir sonucu olduğunu söyler. Böylece Locke, insanlar arasındaki zihinsel ve ahlaksal farklılıkların onların aldıkları eğitime indirger. Bu anlayışıyla da çocukların zihinsel farklılıklarının erken yaşlardan beri işlenmesinin gerekliliğini dile getirmiş olmaktadır. Ona göre, çocuğun bireysel yapısı eğitimin temelini oluşturmalıdır. Eğitim, tecrübeye dayandırılmalıdır; doğanın (tabiatın) yolunu izleyerek, doğa verisi olan şeyi en yüksek düzeye yükselterek, doğal gelişimi desteklemelidir. Bu anlayışına uygun olarak, eğitimde her zaman bireyselliğin göz önüne alınarak desteklenmesini ister. Locke aynı zamanda, eğitimin pratik yaşama uygun olmasını ister. Bu nedenle, eğitimin yaşamda işe yarar şekilde düzenlenmesi

(2)H.Fikret Kanad, Pedagoji Tarihi, I.cilt, IV.Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963, s.222.

gerektiğini söyler. Locke, " Eğitim Üzerine" adlı yapıtında beden eğitimi, ruhsal eğitim, ahlak eğitimi, zihinsel eğitim gibi konuları ele alır (3).

Lock'un eğitim anlayışından etkilenenlerin başında J.J.Rousseau gelir. Rousseau, Emil Yahut Terbiyeye Dair adlı eserinde, süt çocukluğu çağından sonra ele aldığı çocuğu (Emil'i) 21 yaşına kadar (Sophie ile evlendirene kadar) nasıl eğiteceğini açıklar (4). Böylece de ilk eğitim felsefesi örneğini ortaya koyar. Rousseau da Locke gibi, doğuştan saf, temiz olan çocuğun, bozulmadan, doğal yapısına uygun gelişimi için yalnızca "yardım" edilmesini ister. Bir eğitim romanı görünümünde olan eserinde Rousseau, menfi eğitim, olgunlaşma, tedricilik, yaparak-yaşayarak öğrenme tecrübeyle öğrenme, gibi kendinden sonra gelen bir çok eğitimci tarafından da ele alınarak işlenmeye çalışılan bir çok konuyu, kendi eğitim anlayışına uygun örüntüde işler. Rousseau'dan çağımızda yaşayan bir çok eğitimci de etkilenmiştir. Başta Piaget'in "Zihinsel Gelişim Kuramı", Rousseau'nun görüşlerinin deneysel bir açıklaması görünümündedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'ye de gelerek eğitimle ilgili rapor hazırlayan John Dewey, Rousseau'yu "yeni eğitim peygamberi"ne benzeterek, onun dolaylı ya da dolaysız etkisi altında kalmış olan, Amerikan okullarından bazılarını tanıttığı kitabının Fransızca'ya çevrilmesi üzerine, bu çeviri için, "Rousseau'nun dilinde (Rousseau Fransızca yazmış) kitabımın yayınlanmış olduğunu görmek benim için hakiki zevktir" der (5).

Eğitim konusunu ele alan bir diğer önemli fizolof da, Aydınlanma düşüncesinin öncüsü ve en önemli temsilcilerinden biri olan Immanuel Kant'ır. Kant bir eğitim sistemini ortaya koymaz. Eğitimle ilgili görüşlerini, bir iki sömestride verdiği eğitim deslerindeki kendi notlarıyla, öğrencilerinin notlarının birleştirilerek yayınlanan eserden edinmekteyiz (6). Kant'a göre, insan,

(3)Kemal Aytaç, Avrupa Eğitim Tarihi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1972. ss.169-172.

(4)Jean-Jacques Rousseau, Emil Yahut Terbiyeye Dair, Çev.Prof.Dr.Hilmi Ziya Ülken, Ali Rıza Ülgener, Selahattin Güzel, 6.Baskı, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1966.

(5)John Dewey, Yarının Mektepleri,Çev.Prof.Dr.S.Celal Anten. Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1938. s.15.

(6)Immanuel Kant, Kant'ın Pedagojisi, Çev.M.Rahmi, Cumhuriyet Mat., İzmir, 1993.

eğitilmesi gereken bir varlıktır. İnsan, ancak eğitim yoluyla insan olur. Doğal güçlerini belirli bir amaca göre, uyumlu bir biçimde geliştirilen eğitimin yapabildiğinin dışında insan, aslında bir hiçten ibarettir. Kant'a göre, çocuklar, yalnız içinde yaşadıkları zamana göre değil, mümkün olduğu kadar, insan soyunun gelecekteki daha iyi durumuna ve bunun bütün gereklerine göre eğitilmelidir. Eğitimin, insanı disiplinleştirerek, vahşi ve hayvansal yönlerini belli bir düzen altına almasını isteyen Kant, disiplinleştirme için, özgürlüğün, insanların bireysel ve toplumsal varlıklar olarak içinde yer aldıkları topluma (insanlığa) zarar vermesinin önlenmesi olduğunu söyler. Eğitimin, insanı kültürleştirmesini de ister. Ona göre, kültürleşme, insanın belirli becerileri kazanmasıdır; okuma yazma, güzel sanatlarla uğraşma gibi. Kant, eğitim yoluyla insanın uygarlaşmasını ve ahlaksal yönünün de gelişmesini ister (7).

Kant, öğrencilerde saygı uyandırarak, onlara etki edebilmesi için öğretmenin, zeki, ölçülü, açık fikirli ve bilgili olmasını ister. Ona göre, öğrenciler, söylenenlerden çok, düşünmeyi öğrenmelidirler. Belleği kuvvetli, ancak düşüncesi kısır olanları canlı ansiklopediye benzeterek, belleğin iyi kullanılarak, yönlendirilmesini ister (8). Rousseau ve Kant'ın eğitimle ilgili görüşlerinden birinci ve ikinci bölümde, yeri geldikçe daha geniş biçimde sözedilecektir.

Kant'an sonra Alman idealizmi en üst düzeye ulaştıran Hegel de, eğitim konusuna değinerek, felsefe sistemine uygun bir anlayış ortaya koyar. Ona göre, insan kendi devletinin ahlak kurallarına uygun olarak yaşamak zorundadır. Hegel, eğitimde bireyciliğe açıkca karşı çıkar. Ona göre, eğitim bireylerin objektiflik (nesnellik) içerisine sokularak, onun içinde, ona uygun yetiştirilmeleridir. Bu anlayışıyla Hegel, Rousseau'nun eğitim anlayışının karşıt kutbunu oluşturur. Onun için temel ilke, doğaya (tabiata) uygunluk değil, kültüre uygunluktur. Eğitim, ancak tarihsel bir toplum içinde gerçekleşir. Bireylerin içten şekillenmesi, kendi ailesinin, okulunun, ana dilinin, ahlakının ve benzerlerinin

(7)Aytaç, a.g.e., s.234-235.

(8)Kanad, a.g.e., s.445-449.

manevi atmosferi içinde yer alarak, bunların damgasını taşımasıdır. Eğitimcinin yapması gereken, çocuğun benliğinde nesnel bilincin gücünü geçerli kılmaktır. Çünkü, ona göre, çocuk kendi içerisinde bilinç ve ahlaksal özgürlükle dolu olmasına karşın; diğer bir yönüyle doğaya bağlı olduğundan, bireyselliğini yaşamak ister. Oysa, Hegel'e göre, çocuğun bireyselliğine göre hareket etmesi, eğitimi tamamen tersine çevirmek olur. Böylece Hegel, çocuktan hareket eden her çeşit eğitim anlayışına karşı çıkar. Ona göre eğitim, çocuktaki özneliği (subjektifliği) düzeltmelidir. Bu anlayışına uygun olarak Hegel, eğitimi, devletin gerçekleştirmesi gereken bir görev olarak görür (9).

2.Russell'in Felsefesi

Moore'un başlattığı analiz yöntemini geliştiren Bertrand Arthur William Russell'ın (1872-1970) felsefesinin ana özelliği, analitik olmasıdır. Felsefeye mantık ve bilim açısından bakan Russell, felsefeye matematiksel bir mantık ve bilim tekniğini uygular.

Çağımızın felsefesinde önemli bir yeri olan Russell, bir çok alanla ilgilenmiştir. Felsefenin çeşitli dallarında, doğa ve toplum bilimlerinde, ahlaksal ve siyasal alanda yalnız yazmakla yetinmemiş, savunduğu fikirler için eylemci bir tavır takınarak mücadele de etmiştir. Eğitimin dışında, başta matematik olmak üzere, mantık, felsefe, siyaset gibi değişik bir çok konuda 50'den çok kitap, 500'den fazla yazı yayımlanmıştır (10). Russell'in, felsefe tarihindeki yerini, matematiğe ve mantık felsefesine yaptığı katkılar belirler. Turgut'a göre, Russell, çağımız düşüncesinin bazı sorunlarına damgasını vuran düşünürlerder biridir (11).

(9)Aytaç, a.g.e., s.245.

(10)W.Eichhorn, G.Klaus, Çağdaş Felsefe, Düz.ve Çev.Aziz Çalışlar, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1985, s.119-120.

(11)İhsan Turgut, B.Russell, L.Wittgenstein ve Mantıksal Atomculuk, Karınca Mat. İzmir, 1989, s.12.

oluşturan öğelerin doğrudan doğruya deneyiminden doğar. Yani her duyu verisi (sense-datum) bir deneyiminin sonucudur; bunun bir de adı vardır, masa, beyazlık, taş... gibi. Bu duyu verileri atomik önermelerin öğeleridir (14). Russell, mantıksal atomculukla ilgili olarak, olgular'ı (facts), atomik olgular'ı (atomik facts), genel olgular'ı (general facts), olumsuz olgular'ı (negatif facts) ve amaçlı olgular'ı (Intentional facts) inceler.

Russell, bilgi konusunu da ele alır. Bilgi konusu eğitimde de önemlidir. Çünkü, eğitimin amaçlarından biri de bilginin yayılmasını ve gelişmesini sağlamaktır. Bu nedenle Russell'ın bilgi türlerine değinilmesi yerinde olur. Russell'ın en çok önemseydiği konulardan biri de bilgidir. Yaşantısını dile getirdiği eserinde, tüm benliğini sararak kendisini yöneten üç tutkudan birinin "bilgi araştırması" olduğunu söyler (15). Yine, çocukluğundan beri ilgilendiği iki konudan birinin "herhangi birşeyin bilip bilinemeyeceğini öğrenmek" olduğunu söyler (16). Russell, bilginin zor ama imkansız olmadığını, eğitimin sağlaması gereken şeyin şüphecilik ya da doğmacılığın kabullenilmesi değil, bilginin zorlukla da olsa, bir ölçüde sağlanabileceği anlayışı olmalıdır, der (17). Ona göre, insanları yararlı kılmamanın yolu da onları bilge yapmaktan geçer. Buna göre, insanın kendi varlığını en üst düzeyde gerçekleştirerek, insanlığa yararlı olabilmesi, bilgi düzeyiyle orantılı olduğu söylenebilir. Bu düşünceye uygun olarak Russell, bilginin yayılmasının ve yaratıcılığın özendirilmesi iyi şey olduğunu söyler. (18). Ayrıca, bilginin önemi sadece bilginin doğrudan doğruya uygulama alanındaki yararlılığından ileri gelmediğini, aynı zamanda insan kafasına geniş ve derin bir düşünce alışkanlığı kazandırdığını ki, bu esastan bakıldığında, zamanımızda yararsız etiketi yapıştıran bir çok bilgide yarar bulunabileceğini söyler (19).

(14)Turgut, Felsefeye Giriş, s.45.

(15)Bertrand Russell, Yaşantım, Çev.Muammer Sencer, Sümer Mat. İstanbul, 1974, s.377.

(16)W.T.Jones, A History of Western Philosophy The Twentieth Century to Wittgenstein and Sartre, Second Edition, New York, 1975, s.156.

(17)Bertrand Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, Çev.Nail Bezel, II.Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1981, s.61.

(18)Jones, a. g. e., s.196.

(19)Bertrand Russell, Aylaklığa Övgü, Çev.Mete EAngin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s.5.

Russell, bilgiyi önce, "nesnelerin bilgisi" ve "hakikatlerin bilgisi" diye ikiye ayırır. Nesnelerin bilgisini de kendi içinde ;

- a. Tanıma yoluyla bilgi(knowledge by acquaintance) ve,
- b. Tanımlama yoluyla bilgi (knowledge by decription) diye ikiye ayırır.

Russell'a göre, tanıma yoluyla bilginin oluşmasını sağlayan "tanıma"dır. Tanıma için Russell, "eğer bizde birşey doğrudan doğruya araçsız vargılarla bilinçleşmişse onu anlıyoruz" diyerek, bunu masa örneğiyle, "masanın karşısında -renk, şekil, sertlik, prüzsüzlük vb. - onun belirtisini meydana getiren duyu verilerini, masamı görmek ve ona dokunmakla doğrudan doğruya bilincime geçen her şeyi tanımaktayım" diye açıklar (20). Russell duyu verileri için de, "doğrudan doğruya tanıdığım şeylerdir" der (21). Demek ki, Russell'a göre, duyu organları yoluyla oluşan duyu verileri, çevremizdeki nesnelere varlıkları direkt, doğrudan doğruya tanıtan, onları tanımamızı sağlayan temel verilerdir. Ancak, burada kullanılan "tanıma" kavramının özel bir anlamı vardır. Tanıma derken nesnelerin dolaylı yoldan, yani araç gereçlerle tanımamızı kastetmez. Çünkü, "bir nesneyi tanıdığımı, o nesne ile doğrudan doğruya biliş ilişkim olursa, başka bir deyişle, nesnenin kendisini dolaysız bilincine varırsam söylerim", der (22). Russell, ister nesnelere ait bilgimiz, ister olgulara ait bilgimiz olsun, bütün bilgilerimizi temelde duyu verilerine dayandırır. Ancak, bütün bilgimiz, gerçekten Russell'ın belirttiği gibi yalnız duyu verilerinden mi oluşmaktadır? Turgut'un da belirttiği gibi, yalnız duyu verileri bilgimiz için tek veri olarak alınamaz (23). Çünkü, o zaman bilginiz çok sınırlı ve dar kapsamda kalır. Duyu verileri şu anda algılama sonucunda aldığımız verilerdir; oysa, zihnimizde geçmiş deneyimlerden kalan izlenimler, soyut bir takım bilgiler vardır. Bu bilgilerin varlığı da gözönüne alınmalıdır.

(20) Bertrand Russell, *Felsefe Meseleleri*, Çev. Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970, s.80.

(21) Russell, *Felsefe Meseleleri*, s.81.

(22) Bertrand Russell, *Misticizm ve Mantık*, Çev. Aysel Usluota, Varlık Yayınları, İstanbul, 1972, s.200.

(23) Turgut, B. Russell, L. Wittgstein ve *Mantıksal Atomculuk*, s.37.

Russel'a göre, tanıma yoluyla bilgi iki şekilde oluşur: Birincisi, duyu verilerinin tanınmasıyla oluşan bilgidir. Duyu organlarımızın bize, nesnelerin biçimlerini, renklerini, kokularını vb. niteliklerini bildirmeleriyle doğrudan doğruya -direkt bilgi edinmemizi sağlar. Masa örneğinde olduğu gibi, diğer varlıklarla ilgili bilgimiz duyu verilerine dayanmaktadır.

Russell'a göre, tanıma yoluyla bilgimiz ikinci olarak, içe bakışla, (introspection) "iç duygumuzu" -düşünce, duygu, istek vs. tanırız; belleğimiz bize bir zamanlar dış duyunun ya da iç duyunun olguları olan şeyleri tanıtır. Demek ki, düşünme, imgelem gibi oluşumların yanında belleğimizdeki her türlü içerik de Russell'a göre, tanıma yoluyla oluşan bilgiye örnektir. Biz ancak, kendi düşünce ve belleğimizi tanıyabiliriz, başkalarının bu tür oluşumlarını tanıyamayız. Nitekim, Russell'da, biz yalnızca kendimizde geçen şeyleri tanıyabiliriz, başka insanların öz bilinçlerinde ya da ruhlarında geçen şeyleri yalnızca onların vücutların gözlemekle bilebileceğimizi söyler (24).

Daha önce, nesne bilgisinin ikinci türüne, " tanımlama yoluyla bilgi" dediğini belirtmiştik. Russell, ben tanımlama deyince, "bir böyle böyle olan" yahut "böyle böyle olan biri" şeklindeki bütün deyimleri kastediyorum, der (25). Bununla da, bir nesnenin niteliklerini oluşturan özelliklerin duyu verisi olarak alınmasıyla, nesneyle ilgili tanımlama yoluyla bilginin oluşacağı söylenebilir. Örneğin, önümüzdeki masanın rengi, şekli, büyüklüğü gibi nitelikleri duyu verisi olarak alınmasıyla "tanımlama yoluyla bilgi" oluşur. Yani, duyu verilerini biz doğrudan doğruya - direkt olarak tanıyabiliriz; ancak masayla ilgili bilgimiz, böyle doğrudan doğruya olmayıp, dolaylıdır; tanımlama yoluyla- duyu verilerine dayalı biçimde oluşur. Bu nedenle Russell, masayı doğrudan doğruya algılayabildiğimiz hiçbir durum yoktur, biz masa hakkında ne biliyorsak, aslında bir gerçeklikler(tanımlamalar) bilgisidir, der. O, "biz bir tanımlamayı biliriz ve

(24)Russell, Felsefe Meseleleri, s.83.

(25)Russell, Felsefe Meseleleri, s.87.

buna uyan sadece bir nesnenin var olduğunu ve bu tanımlamanın da onun olduğunu biliriz, ama bu nesneyi doğrudan doğruya tanımayız; böyle durumlarda, nesne hakkındaki bilgimizin tanımlama yoluyla bir bilgi olduğunu söyleriz, der (26). Russell'a göre, tanıdığımız şeyler arasına, maddi nesnelere ve başka insanların bilinçleri girmemektedir. Çünkü Russell, "bizim onlar hakkındaki bildiklerimiz, benim, tanımlama yoluyla tanıma diye nitelendirdiğim şeylere dayanmaktadır, der (27).

Russell'a göre, tanımlama yoluyla edinilen bilgiyle çocuk, bilgi düzeyini genişleterek, zenginleştirebilir. Yani zaman içinde, çocuğun büyüme ve gelişme düzeyine göre, tanımlamalar yoluyla edindiği bilgiler çoğalır. Evindeki "masa" hakkında bilgi edinen çocuk, daha sonra herhangi bir masa hakkında bilgi verildiğinde, bu bilgiyi de anlayabilir. Aynı şekilde, çevresindeki yüzey şekillerini görerek, tanıma yoluyla bilgi edinen çocuk, bu sayede başka herhangi bir ülkenin - örneğin Etopya'nın yüzey şekillerinden söz edildiğinde, yani tanımlamayla bilgi verildiğinde, verilen bu bilgileri de anlayabilir. Böylece, çocuğun bilgi düzeyi yükselerek, genişler. Bu nedenle, Russell, tanımlamayla bilgi kişisel görgülerimizin sınırını aşmak imkânını bize verdiği için çok önemli olduğunu, bu sayede, görgülerimiz için asla girmemiş olan şeyleri de anlayabileceğimizi; bununsa, doğrudan doğruya görgülerimizin çok dar sınırları karşısında son derece önemli olduğunu söyler (28). Russell'ın bu tanımlama yoluyla bilgisi sayesinde, yalnız bilginin düzeyi yükselmekle kalmaz, aynı zamanda bilgide çeşitlilik de sağlanır. Çünkü, görgü ve deneyimlerimizin dışında kalan, inanç, kanı ve benzeri alanlardaki bilgiler de bu yolla edinilir. Bu nedenle Russell, bizim bütün bilgilerimizin temeli, "tanımlamalardır", der (29).

(26)Russell, Felsefe Meseleleri, s.81-82.

(27)Russell, Felsefe Meseleleri, s.86.

(28)Russell, Felsefe Meseleleri, s.94.

(29)Russell, Felsefe Meseleleri, s.82.

Russell'ın tanıma yoluyla bilgi kavramı, Turgut'un da belirttiği gibi yararsız ve yersiz gibi görünmektedir (30). Çünkü tanımla yoluyla bilgi zaten doğrudan doğruya duyu verilerine dayandığından nesnelere bilgisini bize verir. Bu nedenle, tanıma yoluyla bilgi, Russell'ın bilgi anlayışından çıkarıldığında, durum değişmemektedir. Öyleyse, bu bilgi türü yararsız ve yersizdir.

Daha öncede belirtildiği gibi, Russell'ın ilgilendiği konulardan biri de eğitimidir. Kendisi de uzun yıllar İngiltere'den Amerika ve Çin'e uzanan yelpazede, birçok ülkede akademisyenliğin yanında, birçok konferans vererek eğitim etkinliklerinin içinde bulunmuştur. Russell'ın eğitim anlayışının çözümlenmeye çalışıldığı birinci ve ikinci bölümde, eğitimle ilgili görüşlerini işlediği "Eğitim Üzerine" (31) ve "Eğitim ve Toplum Düzeni" adlı eserlerini temel aldık. Çalışmamızı eğitimle ilgili konuların daha düzenli işlendiği Eğitim Üzerine adlı eserinin içeriğine uygun biçimde oluşturduk. Bu eser, girişin dışında üç bölüme oluşmaktadır: Eğitim Ülkeleri, Kişilik Eğitimi ve Zihinsel Eğitim diye. Birinci bölüm iki, ikinci bölüm on üç ve üçüncü bölüm de beş konu başlığından oluşmaktadır. Eğitim ve Toplum Düzeni ise, farklı bir yapıda olup, her biri aynı zamanda konu başlığı olan onaltı bölüme oluşmaktadır. Russell'ın bu eserleri konuların işleniş bakımından sistematik bir yapı, yani düzenlilik göstermemektedir. Başka bir deyişle, konuları gruplandırmasına karşın, iç içe, karışık bir yapıda işlemektedir. Örneğin, cinsel (seks) eğitim konusu için her iki eserinde de ayrı bir konu başlığı ya da bölüm ayırmasına karşın, bu konuyu aynı eserlerinde başka bir çok yerde daha ele alır. Ayrıca, bazı konuları da örneğin ahlak eğitimi gibi, konu başlığı olarak yer vermeden diğer konularla beraber, karışık biçimde işler. Bu nedenle, Russell'ın eğitim anlayışını çözümlerken, eğitim açısından önemli görülen konu başlıklarını oluşturarak, iki bölümde incelenmesinin uygun olacağı düşünüldü. Çalışmamızın birinci bölümünde, Russell'ın Eğitim Anlayışı bölüm başlığı altında dört konu ele alınacaktır. İlk olarak "Eğitime Genel Bir Bakış" konu başlığı altında eğitimin başlama zamanı, gerekliliği, nasıl gerçekleştirileceği, eğitimden ne

(30)Turgut, B.Russell, L.Wittgstein ve Mantıksal Atomculuk, s.44.

(31)Bertrand Rusell, Eğitim Üzerine, Çev.Nail bezel, Onur Basımevi, İstanbul, 1984.

anlaşılması gerektiği, öğrenme ve öğretmeyle olan ilişkisi, eğitimin neyi gerçekleştireceği, amacı, önemi, yeteneklerin eğitimi, eğitimin gücü, niteliği, eğitimde yarışçılık, aşırı eğitim ve eğitimde propoganda gibi konular tartışılacaktır. İkinci olarak, "Çocuk ve Eğitimi" konu başlığı altında eğitimin konusu, çocuğun ilk durumu, çocuk nasıl görülmeli, algılanmalı çocuklar neyi okumalı, ailenin önemi, ana-baba sevgisi, ailenin parçalanması ve eğitime etkisi gibi konular tartışılacaktır. Üçüncü olarak da "Öğretmenlik" konu başlığı altında, öğretmenlik mesleğinin durumu, zorluğu, sorunları, öğretmenin görevi, yöneten ve öğreten öğretmenler ve öğretilen çocuk sevgisi gibi konular tartışılacaktır. Bu bölümde son olarak "öğrenme" konu başlığı altında ise, öğrenmenin önemi, severek öğrenme, öğrenmede merak ve ilgi, öğretme ve öğretim kavramlarıyla ilişkisi, öğrenmenin yeteneklere uygunluğu ve ezber gibi konular tartışılacaktır.

Çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturan Russell'in Kişilik Eğitimi Anlayışı bölüm başlığı altında beş konu ele alınacaktır. "Kişilik Eğitimi" konu başlığı altında, ideal kişiliğin özellikleri, kişiliğin oluşumu, kişiliğin oluşumuna etki eden öğeler gibi konular tartışılacaktır. İkinci olarak, "Ahlak Eğitimi" konu başlığı altında, ahlak eğitiminin gerekliliği, nasıl yapılması gerektiği, çocuk sayısının ahlak eğitimine etkisi ve ahlak eğitiminde adalet, erdemlilik, yalan ve ahlak eğitiminin amacı gibi konular tartışılacaktır. Üçüncü olarak, "Disiplin, Ceza ve Korku" konu başlığıyla, disiplinin eğitimdeki yeri, nasıl sağlanması gerektiği, ceza ve cezanın eğitimdeki yeri, korkunun öğrenilmesi ve önlenmesi gibi konular tartışılacaktır. Dördüncü olarak da "Sevgi" konu başlığı altında sevgi ve çeşitleri, çocuk sevgiyi nasıl ve kimden görmesi gerektiği, eğitimde sevginin yeri gibi konular tartışılacaktır. Bu bölümde son olarak "Cinsel Eğitim" konu başlığıyla, cinsel eğitime nasıl bakılmalı, nasıl ele alınmalı, merak duygusu nasıl giderilmeli gibi konular tartışılacaktır. Ele alınan konular işlenirken, Russell'in görüşleri temele alınarak, konuyla ilgili diğer eğitimcilerin- özellikle, Rousseau, Kant, Dewey, Piaget gibi eğitimcilerin görüşlerine de yer verilerek tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

RUSSELL'İN EĞİTİM ANLAYIŞI

1.Eğitim Anlayışına Genel Bir Bakış

Oldukça uzun hayatı boyunca dünyanın bir çok yerinde eğitim etkinliklerinde bulunan Russell, eğitimle ilgili görüşlerini yaşam sürecine uygun olarak, kendi deneyimlerine dayandırır. Konuya uzaktan ya da kuramsal açıdan bakmadığını, görüşlerini kendi çocuklarıyla ilgili deneyimlerine dayandırdığını söyler (1). Oysa, Kant, Rousseau gibi birçok eğitimci kendi çocuklarıyla ilgili deneyimleri olmadan, eğitimle ilgili görüşlerini ortaya koyarlar.(Kant evlenmemiş, Rousseau ise çocuklarını doğar doğmaz yetiştirme yurduna vermiştir.)

Eğitimin, insan yaşamında önemli olduğu bir dönem var mıdır? İnsan yaşamının her evresinde eğitimin aynı öneme ve güce sahip olduğu söylenemez. Eğer böyle olsaydı, örgün eğitim sürecinden kurtulamazdık. Elbette insan, yaşam süresince kendini sürekli değiştirip geliştirmeli, yanlışlarını eleyecek, eksiklerini gidererek daha iyiye doğru yönelmelidir. Ancak, bu değişme ve gelişmenin önemi ve etkisi her yaşta, her dönemde aynı olamaz. Nitekim Russell, eğitimin en çok yaşamın ilk beş yılında önemli olduğunu, bu nedenle de anne-babanın eğitimdeki rolünün arttığını söyler (2). Öylesse, çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal v.b. yönlerden gelişimine uygun, doğumdan itibaren eğitimle ilgili yapılması gereken birçok şeyin olması gerekir. "Yaşamaya başlarken, kendimizi yetiştirmeye başlıyoruz" (3) diyen Rousseau da aynı görüşte olup, "İnsanın terbiyesi doğuştan başlar" der (4). Bu düşünceye uygun biçimde Rousseau, birinci ve en önemli eğitimin kadınlara ait olduğunu söyler (5). Bu

(1)Russell, Eğitim Üzerine, s.9.

(2)Russell, Eğitim Üzerine, s.8.

(3)Rousseau, a.g.e., s.12.

(4)Rousseau, a.g.e., s.28.

(5)Rousseau, a.g.e., s.8.

konuda, Rousseau, Russell'dan biraz farklı anlayışa sahiptir. Russell, ilk dönemdeki eğitimde, anne-babanın ikisini önemli görerek ayırım yapmazken, Rousseau anaye öncelik tanır; bunun nedenini de, ananın çocuğuna süt vermesine bağlayarak, bunun da doğal oluşuma uygun olduğunu söyler (6).

Eğitim gerekli midir, gereksiz midir? Günümüz dünyasında en azından bu soru gelişmiş ülkelerde tartışılmamaktadır. Eğitimin önemi ve gerekliliği kavranan bu ülkelerde, belki eğitim, nitelik ve nicelik yönünden tartışma konusu yapılmaktadır. Russell da haklı olarak, bir kişinin eğitilmesinin gerçekten iyi olduğunu ve gençlerin eğitimleri gerektiğini söyler (7). Ancak, toplumsal, siyasal ve ekonomik alanlardaki her türlü gelişme ve değişimin de temeli olarak görülen bu eğitim nasıl sağlanmalıdır? Yani eğitim, bireylerin kendi çabalarıyla mı yoksa devlet tarafından mı gerçekleştirilmelidir? Russell, devlet eğitimi açıkça gereklidir, der (8). Teknolojinin çok hızlı gelişerek yaygınlaştığı günümüzde, bu gelişmelere uygun biçimde ekonomik yapı da değişerek, yeni iş alanları, iş olanakları-yeni meslekler yaygınlaşmaktadır.

Ekonomik yapıdaki bu değişme ve gelişmelerden en çok etkilenen alanlardan biri de eğitimidir. Nitekim Russell da aynı görüşte olup, iş üretimindeki artışın meydana getirdiği ilerlemeler arasında, en başta eğitimin geniş çapta yaygınlaşması olduğunu, bu durumun Amerikada gözlenebileceğini, New York'ta bir yerden bir yere giderken kiraladığı taksilerin çoğunda doktora (Dr.Ph) ünvanlı şöforlerin bulunduğunu kısa bir süre sonra öğrenerek onlarla kendisi için oluşturduğu tehlikeyi unutarak felsefe tartışmalarına daldıklarını söyler (9). Eğitimin bu kadar yaygınlaştığı ve önemsendiği bir çağda eğitimle ilgili her şey, kişinin kendisine bırakılabilir mi? Yani, devletin eğitimde rolü olmamalı mıdır? Eğer devletin eğitimdeki etkinliği kaldırılırsa, bu en azından böyle bir ülkedeki yoksul insanların eğitimsiz kalmalarına neden olabilir. Bu

(6)Rousseau, a.g.e., s.8.

(7)Jones, a.g.e.,s.195.

(8)H.Wolft, Unpopular Essays, Book MF6, CO.New York, 1977, s.114.

(9)Bertrand Russell, İnsanlığın Geleceği, Çev.İlhan Kaya, Divan Yayınları, İstanbul 1993, s.20.

yüzden, devletin eğitimdeki etkinliği çok yaygın ve yoğun olmasa da, en azından ekonominin nitelikli insan gücü gereksiniminin karşılanabilmesi ve yoksul vatandaşların eğitimden yetenekleri ölçüsünde yararlanabilmeleri için gerekli olduğu söylenebilir.

Eğitim kavramından ne anlaşılmalıdır? Eğitim, öğretim ve öğrenme arasında nasıl bir ilişki vardır? Russell, eğitim kavramını geniş ve dar anlamda ele alır. Ona göre, yaşam eğitimiyle kişiliğin oluşturulması olan geniş anlamda ki eğitim, yalnız öğretimle öğrendiklerimiz değil, kişisel deneyimlerle öğrendiklerimizi de kapsar. Çeşitli konularda kesin, belirli bilgilerin verilmesi olarak gördüğü dar anlamdaki eğitimi ise, öğretimle sınırlandırmaktadır. İlk eğitimi-okuma yazma ve aritmetiği bu türden bilgiler olarak görmektedir. Ancak, dar anlamdaki eğitim, onun incelemek istediği anlamdaki eğitimi oluşturmadığını söyler. Onun anladığı anlamdaki eğitim: "Öğretim yoluyla belirli akıl alışkanlıklarının oluşturulması, yaşama ve dünyaya belirli bir bakışın biçimlendirilmesidir" (10). Yani, zihnin işlenmesi ve geliştirilmesinin yanında, bireye kendine özgü bir dünya görüşünün kazandırılmasıdır. Bireyin zihinsel gelişimi sağlanarak, karşılaştığı bütün problemleri kendi çabasıyla çözebilme alışkanlığını kazanması ve uygun bir dünya görüşünü geliştirmesi iyi bir eğitimden beklenenlerdir. Ancak bunun için yalnızca, öğretim yeterli midir? Eğitimle öğretim arasında, şüphesiz bir bağlantı vardır. Ancak bu bağlantı, eğitimle, öğrenme arasındaki bağlantı kadar zorunlu ve gerekli değildir. Çünkü Turgut'unda belirttiği gibi, öğrenme olmadan eğitim olmaz; öğrenme, eğitimin zorunlu önkoşuludur (11). Ancak, eğitimle öğretim arasında zorunlu bir bağlantı yoktur. İnsan kendi kendine öğrenebileceği gibi her öğretileni de öğrenmeyebilir; böylece, öğretim yapıldığı halde eğitim gerçekleşmeyebilir. Eğitim sürecinde bireyin "kendi kendine öğrenme" alışkanlığını kazanması, eğitimin sürekliliği bakımından son derece önemlidir. Çünkü, böyle bir insan, yani

(10)Russell, Mistisizm ve Mantık, s.57.

(11)İhsan Turgut, Eğitim Üzerine Felsefe Bir Deneme, Bilgehan Matbaası, V.Baskı, İzmir, 1992, s.23.

kendi kendine öğrenme alışkanlığını kazanan insan yaşam boyu eğitimini sürdürebilir.

Eğitim neyi geliştirmelidir? Eğitimde ne amaçlanmalıdır? Birçok eğitimci, eğitim "zihinsel gelişme"yi sağlamalıdır, diye düşünür. Russell da zihinsel gelişmeyi sağlayan, zihinsel eğitimi çağdaş toplumsal düzenin temel bir gereksinmesi olarak görmektedir. Çünkü ona göre, "orta bir yurttaş sorunların önyargı, duygu ve gösterişli sözlerle değil, eğitilmiş zekanın uygulanmasıyla çözümlenmesi görüşüne alışmadıkça, karmaşık bir dünyada görevini yerine getiremez" (12). Bu durumda, karmaşık dünyamızda yaşam mücadelesi verebilmenin, başka bir deyişle, bireyin kendi gücüyle ayakta kalabilmesinin temel koşulu, zihinsel gelişiminin sağlanmasıdır. Bunu da ancak eğitim gerçekleştirebilir. "Terbiyenin şaheser gayesi, muhakemeli adamlar yetiştirmektir" (13), diyen Rousseau da zihinsel gelişimin sağlanması, eğitim anlayışının temelini, ana eksenini oluşturur. Ona göre, eğitimde yapılan herşey bu amaca, yani zihinsel gelişimi sağlamaya yönelik olmalıdır.

Rousseau, eğitimin önemi konusunda, "insan terbiye ile yetişir" (14) derken, Kant da benzer görüşte olup, "İnsanın insan oluşu ancak terbiye sayesinde" (15), der. İnsanın insan oluşunu sağlayan eğitim, nereden gelir? Rousseau'ya göre, bu eğitim bize doğadan, insanlardan ya da eşyadan gelir. Ona göre, yetilerimiz ve organlarımızın içten gelişimi doğanın eğitimi, bu gelişimin bize öğretilen kullanılması, insanların eğitimi ve bize etki eden konular üzerinde kendi deneyimlerimizle kazandığımız da eşyanın eğitimidir (16). Rousseau, bu üç eğitimden, doğa eğitiminin asla bize bağlı olmadığını, eşya eğitiminin ise bir dereceye kadar bize bağlı olduğunu, insan eğitiminin ise gerçekten ustaları olduğumuz yegane, biricik eğitim olduğunu söyler (17). Ona

(12)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.123.

(13)Rousseau, a.g.e.,s.50.

(14)Rousseau, a.g.e., s.9.

(15)Kant, a.g.e., s.8.

(16)Rousseau, a.g.e., s.9.

(17)Rousseau, a.g.e., s.9.

göre, insanın yetişmesini sağlayan bu üç çeşit eğitim aynı noktaya yöneldiklerinde, amaca ulaşılmış olur. Bu durumda öyle gözüküyor ki, doğanın eğitimi diğerlerini yönlendirerek aynı doğrultuda uyum sağlamalıdır. Nitekim, Rousseau da aynı düşüncede olup, "kendisine birşey yapamayacağımız terbiye diğer ikisini idare etmelidir" der. Ancak, gerçekten doğanın eğitimine, yani yetilerimizin ve organlarımızın gelişimine etki edememekte miyiz? Her halde Rousseau burada biraz yanılmaktadır. Sağlıklı ve dengeli beslenme, ya da beslenememe, sportif etkinlikler ya da hareketsizlik, uygunsuz ortamlar, yetilerimizin ve organlarımızın gelişimine olumlu ya da olumsuz etki eder. Varlıklı ya da yoksul oluşa göre, bireyin her yönden gelişimi farklılık gösterebildiğine göre, doğanın eğitimine de eşyanın eğitiminde olduğu gibi bir dereceye kadar etki edilebilir.

Oldukça uzun sürerek, sabır, bilgi, sevgi gibi birçok şeyi gerektirdiğinden olmalı ki, Kant eğitim için, "terbiye bize teklif olunabilecek en zor iştir" der (18). Ona göre, eğitim programları yapanların, gözönünde bulunduracakları eğitim prensiplerinden biri, çocukları mevcut duruma göre değil, gelecekte olası daha iyi bir duruma göre yetiştirmek olmalıdır (19). Dottrens de aynı görüşte olup, eğitimin geleceğe yönelik olmasını ister; eski günlerin eğitim biçiminin korunmasından yana değildir. Geçmiş günlerin koşullarına uygun olabilen bir eğitim tarzının korunmasını, eski koşullar ortadan kalktıktan sonra, o koşullara uygun bir eğitim biçiminin etkili olacağına inanmanın büyük bir yanılğı olduğunu, böyle bir şeyin hayatın geriye döneceğini sanmak kadar akılsızca olduğunu söyler. Hatta bunu bir ırmağın kaynağına doğru akmasını istemeye benzetir (20). Ancak, eğitimin geçmişe yönelik olmaması gerektiği düşüncesinden geçmişteki yaşam süreci içinde oluşan yararlı birikimlerden faydalanılmaması gerektiği anlamı çıkarılmamalıdır. Nitekim Dottrens de, "gerçek terbiye iyi

(18)Kant, a.g.e.,s.12.

(19)Kant, a.g.e.,s.14.

(20)Robert Dottrens, Eğitim ve Demokrasi, Çev.Dr.M.B.Arkan, İ.M.Seydal, İzmir Mat., İstanbul, 1958. s.18.

geleceği, geçmişini kullanarak hazırlamaya çalışır", der (21). Baltacıoğlu da Tanzimattan bu yana açılan okullara, çizilen programlara, kullanılan yöntemlere bakıldığında, bizim anladığımız eğitim, sıralara oturtan, kitap okutan, bilgi ezberleten, sınava hazırlayan ve memurluğu özendiren bir eğitim olduğunu, oysa kendisinin anladığı eğitim, atom devrine yaklaşın, yaratıcı insanı yetiştiren yaratıcı eğitim olduğunu söyler (22). Böyle bir eğitim nasıl gerçekleşebilir? Yani, eğitimci nasıl davranmalıdır? Baltacıoğlu eğitim işini bahçıvan işine benzeterek, eğitmenin bahçıvan gibi davranmasını ister. Ona göre, bahçıvanın yapacağı iş, elma ağacına armut verdirmek ya da elma vermeyi öğretmek değildir; elma ağacının elma vermesi için gerekli olan dış koşulları sağlamaktır. Aynı şekilde; ona göre, yetişme koşulları varolunca insan kendi kendine yetişir, "terbiye etmek yoktur, terbiye olmak vardır" der (23). Öyle görünüyor ki, Baltacıoğlu, eğitimcinin işini oldukça kolaylaştırıyor. Elbetteki, insanın yetişmesi için uygun doğal ve toplumsal çevrenin önemi büyüktür. Ancak, çocuğun uygun doğal ve toplumsal çevrede bulunması iyi yetişmesi için yeterli midir? Her halde çocuğun gelişim düzeyine göre özendirilmesi, ilgi ve yeteneklerine uygun alanlara yönlendirilmesi gereklidir. Aksi durumda çocuğun başarıya ulaşması zor belki de olanaksız olabilir. En azından bilim ve teknolojinin yaygınlaşarak yoğunlaştığı günümüz koşullarında yönlendirme, bilgilendirme olmadan, çocuğunun yeteneklerine, ilgi alanlarına uygun doğru kararlar alabilmesi zordur.

Russell'in değindiği önemli bir konu da, üstün zekalı ve yeteneklilerin eğitimi sorunudur. Ona göre, zeka düzeyi uygun olanlar, toplumsal güçleri daha üretken yapmaları için yeni yollar bulmaya özendirilmelidir (24). Eğer bir ülkedeki insanların tümüne eğitimde fırsat ve imkan eşitliği sağlansa, yani herkesin yetenekleri, ilgileri doğrultusunda en üst düzeyde kendini geliştirerek, ifade etmesine olanak sağlansa, o ülkedeki bilimsel ve kültürel değışme ve

(21)Dottrens, a.g.e.,s.20.

(22)İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Pedagojide İhtifal, İstanbul, 1964, s.6.

(23)Baltacıoğlu, a.g.e.,s.15.

(24)Russell, Eğitim Üzerine, s.8.

gelişmeye aynı oranda, eşit düzeyde katkıda bulunabilirler mi? Hiç şüphesiz ki, yetenekli ve üstün zekalı olanlar diğerlerine göre ilgili oldukları alanlarda daha başarılı olurlar. Nitekim Russell da, sadece doğuştan belli yetenekleri olanlar çeşitli alanlarda büyük başarılar sağlayabilir, hangi düzeyde bir eğitim görürse görsün ortalama bir çocuğun birinci sınıf bir piyanist olacağını sanmıyorum; dünyanın en mükemmel okulları bile bizi birer Einstein yapabilmesi olanaksızdır, der (25). Şüphesiz ki, sürekli ve düzenli bir çalışmayla ortalama bir insan ilgi duyduğu alanda başarılı olabilir. Ancak bu başarı üstün düzeyde, çığır açıcı olamaz. Russell'a göre, üstün değerde yetişkin bir insanın meydana gelmesi için kalıtımının rolü büyük olup, "meseleyi sadece eğitim ve yetiştirmeyle izah etmeye kalkışmak imkansızdır", der (26). Bu durumda, eğer bir ülkede bilim, teknoloji ve kültürün gelişmesi isteniyorsa, üstün değerdeki-yetenekteki bireylerin özel süreçlerden geçirilerek yetiştirilmeleri gerekir. Nitekim Russell, zeki çocuklar için özel sınıflar kurularak geniş bir görüş ve uzmanlık bilgisi verecek ders programlarının hazırlanmasını önerir (27). Hatta, daha da ileri giderek kentlerde ve nüfusun yoğun olduğu yerlerde geri zekalılar için olduğu gibi, zeki çocuklar için de özel okulların olmasını ister (28). Zeki, yetenekli çocukların özel programlarla, özel okullarda yetiştirilmelerinin sağlanması, kendileri için olduğu kadar, belki de daha fazla, toplumsal siyasal ve ekonomik alanlarda ki değişme ve gelişmeler için de önemlidir. Bunun sağlanabilmesi için, toplumsal yaşam sürecinde bireyin göreceği ilgi, saygı ve edineceği konum, yeteneklerine ve eğitim düzeyine uygun olmasının da önemi büyüktür. Nitekim, Russell bir göreve atanmada, yeteneklerden daha çok, başka şeyler gözönünde bulundurulursa, eğitim ve kültürün zarar göreceğini söyler (29).

(25)Bertrand Russell, Evlilik ve Ahlak, Çev.Vasif Eronus, Say.Kitap Pazarlama, I.Baskı, İstanbul, 1983, s.165.

(26)Bertrand Russel, İlim, Cemiyet ve İnsanlığın Geleceği, Çev.İlhami Kaya, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1974, s.29.

(27)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.60.

(28)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.120.

(29)Wolft, a.g.e.,s.115.

Çocuğun küçük yaşlardan beri eğilimleri, ilgileri, yetenekleri doğrultusunda eğitim görmesi, kendini gerçekleştirme açısından da son derece önemlidir. Bu nedenle, çocuğun ilgi, yetenek ve eğilimlerini özgürce sergileyebileceği uygun ortamlar sağlanmalıdır. Bu konuda James, her ne mahiyette olursa olsun, çocukların doğal güdülerine, eğilimlerine her zamanı saygı gösteriniz; hiç bir surette doğal gelişimine mani olmayınız, çocuğun en fena hareketleri bile eğitim için iyi bir hareket kadar faydalıdır; çünkü fenalığı görebilmek terbiyenin başlangıcıdır; hatta fenalığı görmekle başlamak ne dersiniz deyiniz en iyisidir, der (28). Demek ki, gelişim sürecindeki çocuğun her türlü eğilimlerini sergileyebileceği uygun ortamların bulunması, çocuğun engellenmemesi iyi bir eğitim için gereklidir.

Eğitimin gücü var mıdır? Eğer varsa bu güç nasıl kullanılmaktadır? Eğitimde yapılan her şey iyi midir? Kötü, fena eğitim yok mudur? Genç beyinleri biçimlendirme gücü çok korkunç bir güç olduğunu söyleyen Russell, bu gücün büyük ölçüde kötüye kullanılabilir nitelikte olduğunu söyler. O, "eğer bu güç yanlış ellere düşerse, doğanın rast gele dünyasından bile daha insafsızdır ve daha gaddar bir dünya yaratabilir", der (31). Gerçekten, günümüzde bilim ve teknolojiye dayalı eğitimin gücü tartışılabilir mi? Bu güç, insanlığın yararına kullanılmadığında, insanlığın ne kadar zarar gördüğü savaş, sabotaj, suikast, terör gibi durumlarda görülebilir. Bütün bunlar, her halde iyi bir eğitimden beklenen, iyi bir eğitimden kaynaklanan ya da iyi bir eğitimin sonuçları, ürünleri değildir. Öyle ise, bütün bunlar kötü eğitimden kaynaklanmaktadır. Nitekim Russell, kendisinin bilimsel olmayıp, izlenimlerine dayanan kendi kişisel görüşüne göre, kötü eğitimin herkesi saptırdığını, gerçekten de saptırmakta olduğunu söyler (32). Rousseau da kötü eğitimden yakınlıkla, her şeyin yaratılıştan iyi olduğunu, ancak her şeyin insanın elinde bozulduğunu, soysuzlaştığını söyler

(30)William James, Terbiye Musahabeleri, Çev.M.Şekip, M.E.Basımevi, Ankara, 1969, s.73.

(31)Russell, Eğitim Üzerine, s.181.

(32)Russell, Evlilik ve Ahlak, s.165.

(33).Rousseau'ya göre, insan doğasında fenalık yoktur, fenalığın yegane sebebi doğayı iyi eğitim esaslarına doğru yön verememek, oraya sevk edememektir. Ona göre, dünyadaki bütün iyiliklerin kaymağı iyi bir eğitimidir (34). İnsanın bütün zayıflıkları, ona hiç bir şey öğretilmemiş olmasından değil, hatalı ve yanlış izlenimler verilmiş olmasından kaynaklandığını söyleyen Kant da, bu durumu, küçük çocukların böceklerden korkutulmalarıyla yaşam boyu süren boş korkular edindiklerini söyleyerek örneklendirmeye çalışır (35). Rousa da Emil (yetiştirdiği çocuk) için, "yanlış fikirler kafalarına gireceğine, hiç bir şey bilmemesinin az ehemmiyeti vardır" der (36). Demek ki, olumsuz davranışlar kazandırılacağına, yanlış şeyler öğretilene hiç bir şeyin yapılmaması-öğretilmemesi daha iyi olur. Russella göre de, eğitimin bütün safhalarında boş inancın etkisi fecidir. Çocukların belli bir yüzdesinin düşünme alışkanlığının bulunduğunu ancak, eğitimin amaçlarından birinin onları bu alışkanlıklardan kurtarmak olduğunu söyler (37). Oysa, düşünme alışkanlığının kazanılması iyi bir eğitimden beklenen sonuçlardan biri olmalıdır. Bununla ilgili olarak, örgün eğitim dışındaki öğretimin önemli bir eksikliğine değinen Russell, "üniversite öğretimi dışında hemen hemen bütün öğretimin zihinsel eksikliği, yetkiye boyun eğmeyi ve aslında tartışma konusu olan sorunlara kesin cevaplar verilebileceği inancını körüklemesidir", der (38). Gerçekten, eğitim sürecindeki bir çocuğa ne kadar güvenilir kaynaktan gelirse gelsin, bir yargıyı-önermeyi, kendi zihinsel süzgecinden geçirmeden, doğruluğunu veya yanlışlığını denetlemeden, yargıyı ya da önermeyi, geliş kaymağına bağlı ve uygun olarak, olduğu gibi kabul veya red etme alışkanlığının kazandırılması, sanıyorum eğitim adına işlenebilecek en büyük cinayetlerden biri olur. "Boyun eğme"yi benimsetme, zihinleri "tartışmaya, şüpheyi" kapatma, aydın kişinin yetişmesini değil, robotların çoğalmasını sağlar.

(33)Rousseau, a.g.e., s.8.

(34)Rousseau, a.g.e., s.15.

(35)Kant, a.g.e., s.37.

(36)Rousseau, a.g.e., s.122.

(37)Betrand Russell, Neden Hristiyan Değilim?, Çev.Ender Gürol, II.Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1972, s.81.

(38)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.118.

Tutucu, statükocu bir eğitimden yana gözükmeyen Russell, değişiklik isteyen, statüko savunucusundan daha iyi bir eğitim verebileceğini, bir insanın eskileri sevmesi için hayvan alışkanlığının bile yeterli olduğunu-atın her zaman alıştığı yoldan gitmeyi sevdiğini söyler. Ona göre, tutuculuk için yüksek kafa eylemleri gerekmez, oysa değişikliği savunan kişinin varoldan başka bir şeyi düşünebilmesi için, belli bir ölçüde hayal gücünün yanında içinde bulunduğu durumu değerler açısından yargılayabilmesi gerekir (39). Eğitimde de diğer alanlarda olduğu gibi, değişikliğin sürekli, düzenli ve kalıcı olması için iyi eskinin sürekliliği sağlanmalıdır. Eski içindeki yanlışlıklar, eksiklikler giderilerek yeniye açılmalıdır. Gelişme ancak böyle sağlanabilir. Aksi durumda hep aynı yapı korunacağından, aynı kalmanın rahatlığın cazibesi yaşanır; ancak gelişme sağlanamaz. Oysa, eğitimin bir amacı da bütün etkinlik alanlarında gelişmeyi sağlamaktır; yalnızca bilinenlerin aktarılması ya da eskinin olduğu gibi korunup sürdürülmesi değildir.

Geçmiş dönemlerde uygulananan eğitimin iyi olmadığı görüşünde olan Russell, çok yakın zamana kadar çocukların çok kaba yöntemlerle eğitildiklerini söyler. Kendi deyişiyle, "at için kırbaç ne ise çocuk için değnek oydu", der (40). Ona göre, bütün kırbaçlığına rağmen, bu düzenin amacına erişemediği söylenemez. Ancak bu doğru mu? Acı vererek, kırbaçla belki çocuğun davranışları kalıcı olmayan, geçici süreler için değiştirilebilir; ancak davranış değişikliğinin mantıksal gerekçesi zihinsel düzeyde çocuk tarafından kavranmadıkça, çocuğun zihinsel yapısı gelişmedikçe, kendi davranışlarına bulunduğu koşullara ve karşılaştığı problemlere göre kendine biçim verebilme alışkanlığı kazanmadıkça, çocuğun eğitim gördüğü, eğitildiği söylenebilir mi? Önemli olan çocuğun davranış değişikliklerinin nedenlerini zihinsel düzeyde kavrayabilmeleridir. Yoksa, acı vererek, korkuyla, şiddetle davranış değişikliği sağlansa da iyi eğitim yapıldığı

(39)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.13.

(40)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.20.

söylenemez. Acı vererek, kırbaçla, sopayla eğitim yapıldığı sanılsa da, kötü bir eğitim yapılmış olur ki, yapılmasından yapılmaması daha iyidir.

Dewey de, eğitim sürecinde görülen, eğitim etkinliklerinin verimini azaltan, önemli bir soruna, okulun soyutlanmışlık durumuna değinmektedir. Dewey'e göre, okulun soyutlanmışlık durumu, çocuk açısından bakıldığında okuldaki en büyük kayıp, çocuğun okul dışında kazandığı tecrübe ve bilgiden okulda tam ve serbest bir şekilde yararlanamaması, diğer taraftan da okulda öğrendiklerini günlük hayata uygulayamamasıdır (41). Yani, Dewey'e göre, çocuğun çevrede ve okulda yaşadığı eğitim süreçleri, etkinlikleri birbirini tamamlamamaktadır. Gerçekten, bazen okul ve çevre birbiriyle tamamen ilgisiz ya da tamamen farklı, hatta zıt olmaktadır. Bu sorun, yani okulun soyutlanmışlık durumu az gelişmiş ülkelerde daha da yaygın biçimde görülmektedir. Okulun soyutlanmışlığı ne kadar azaltılarak, alt düzeye indirilebilirse, eğitim ve öğretimin verimliliği ve topluma yansıyan etkileri de o kadar yükselmiş olacaktır.

Russell'a göre siyasetin de eğitime olumsuz etkisi olabilir. Ona göre, siyasetin eğitime verdiği zararlar iki kökten kaynaklanır: "İlki, yan tutan bir topluluğun çıkarlarının insanlığın çıkarlarından önce tutulması, ikinci, sürüde ve memurlarda birliğe karşı aşırı bir sevgi olmasıdır" (42). Birincisi doğru, sağlıklı, adil kararların alınmasını önleyebilir; ikincisi ise, toplumsal değişme ve gelişmeyi geciktirebilir.

Russell'in değindiği, eğitimi olumsuz etkileyen başka bir konu da yarışçılıktır. Eğitimde yarışçılık, ülkemiz için de önemli bir problem gibi gözüküyor. Temel eğitim döneminde başlayan yarışçılık, daha iyi bir okula girebilme umuduyla, bir çok eğitim kurmunda sürüp gitmektedir. Daha çok anne-babanın baskısıyla, iyi bir okula girebilmek için, gece gündüz demeden adeta yarış atı gibi derse çalışmaya zorlanan çocukların çocukluklarını

(41)John Dewey, *Mektedir ve Cemiyet*, Çev.B.Avni, Devlet Matbaası, İstanbul 1930, s.72.

(42)Russell, *Eğitim ve Toplum Düzeni*, s.164.

yaşadıkları söylenebilir mi? Bu çocukların duygusal, toplumsal ve kişisel yönleri nasıl gelişecektir? Russell'a göre, yarışçılık ülküsünün eğitim üzerinde birçok kötü etkisi vardır. Bir yandan, özellikle uluslararası işbirliğine karşı olma ve yarışçılığa saygı öğretilirken diğer yandan da sınıfta burs kazanma ve iş bulmada yarışçılık özendirilmektedir. Ona göre, eğitimde yarışçılığın en zararlı yönlerinden biri, özellikle en iyi öğrencileri, hayal güçlerine, zekalarına hatta sağlıklarına zararlı olacak kadar aşırı eğitime yöneltmesidir (43). Russell, yarışçılığın yararlı olduğu inancının da tarihsel bir yanılgı olduğunu söyler. Yarışçılık yararlı birşey olsa bile, düşmanlık ve insafsızlık duygularına bağlı olduğundan, beğenilecek bir şey değildir; bu nedenle "gençlere yarışçılığın öğretilmesi ekonomik yönden olduğu kadar törel yönden de iyi değildir", der (44). Russell'a katılmamak olanaksız. Şanıyorum, yarışçılığın eğitim öğretim sürecinde yararlı olabileceği tek alan, "insanın kendi kendisiyle" yarışmasıdır. Böyle bir yarış iyidir, çünkü, birşeyin kendi yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda en üst düzeyde kendini gerçekleştirmesine yardımcı olabilir. Rousseau da çocuğun muhakeme etmeye başlamasından sonra, kin, nefret, gurur duygularının oluşmasına neden olacağından, karşılaştırma, rekabet ve yarışçılığa karşı olduğunu, bu yollarla çocuğun birşeyler öğreneceğine, öğrenmemesini tercih edeceğini söyler. Ancak o da, çocuğun kendi kendisiyle yarışmasını uygun görür. Bu nedenle, "Emil'inin kendi kendisinin rakibi olmasından hiçbir mahzur göremiyorum", der (45).

Eğitim sürecinde yaşanan, iyi bir eğitimi etkileyen bir diğer problemde aşırı eğitim sorunudur. Eğitim sürecindeki öğrenci, eğitim etkinliklerine ne kadar zaman ayırmalıdır? Uzmanlık alanında olsa bile her şeyi bilmek, öğrenmek, zorunda mıdır? Russell, aşırı eğitim sorununu önemli ve zor bir sorun olarak görmektedir. Önemlidir der, çünkü ona göre, aşırı eğitilmiş zeki bir insan kendi kendine iş yapma yeteneğini, güvenini ve sağlığını yitirir; toplum için daha az

(43)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.114.

(44)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.125.

(45)Rousseau, a.g.e., s.132.

yararlı olur. Zordur der, çünkü yaşayan bilgiler çoğaldıkça, gerek kılışsal sorunlarda gerekse de bilimsel alanda, konu ile ilgili her şeyi bilmek yorucu ve güç olur (46). Gerçekten, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda çok hızlı değişme ve gelişmenin yaşandığı günümüzde, öğrencilerin bir çok şeyi öğrenmeleri için aşırı eğitime zorlanmaları, bedensel yapıları için olduğu kadar zihinsel ve sosyal yönleri için de uygun değildir. Öyle ise çözüm nedir? Sanıyorum öğrencileri aşırı eğitime yöneltmektense bilgiye ihtiyaç duyduklarında, bunu elde edebilmeleri için "öğrenme yöntemini öğrenmeleri"nin sağlanması, bu alışkanlığın kazandırılması gerekir. Çünkü, eğer kişi, öğrenme yöntemini, yani bilgi elde etme yolununu, yöntemini kavratsa, yaşam boyu ihtiyaç duyduğu bilgileri edinebilir, kendi kendine öğrenmeyi gerçekleştirebilir. İyi bir eğitimden de beklenen bu olması gerekir.

Eğitimin niteliğini etkileyen önemli öğelerden biri de propagandadır. Propagandayı, kandırma yoluyla kavgada bir parti hizmetinde çalışacak insanlar bulma çabasıdır, diye tanımlayan Russell, zor kullanmaktan kaçındığından, yöntemiyle işkenceden, bilgi yaymayı değil, bir çeşit parti duygusunu uyandırmayı amaçlandığından da öğretimden ayrıldığını söyler. Ona göre, propaganda doğru bilgilerden meydana gelse de, ki az da olsa rastlanır, karşı eğilimdekileri yadsıdığından, öğretimin amacından ayrılır. Russell bütün eğitimde propogandanın payı olduğunu, hiç bir yetişkinin iğrendiği veya beğendiği şeyleri söylemeden yapamayacağını bu nedenle eğitimdeki problemin propaganda olsun mu olmasın mı değil, "ne kadar ne derece örgütlenmiş ve ne biçim propaganda olsun sorunudur", der (47). Duygusal propogandanın da tehlikeleri olduğuna değinen Russell, bunun iyi amaçlar için olduğu kadar, kötü amaçlar için de kullanılabileceğini, kafayı tartışmaya kapayacağını söyler. Ona göre, yanlış olan propaganda değil, tek yanlı propagandadır. Propagandaya karşı bağışıklık ondan uzak kalarak değil, propogandanın bilinmesi ve çoğunlukla yanıltıcı olduğunun anlaşılmasıyla sağlanabileceğini, bunun için de en

(46)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.123.

(47)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.151.

uygun yöntemin her okulda karşıt propagandacıların bulunması olduğunu söyler (48). Doğru bilgilerin aktarıldığı durumlara bakılarak propagandanın yararlı olduğu düşünülebilir. Ancak, yanlışlar da doğruymuş gibi aktarılabilceği gibi zihnileri tartışmalara kapatarak, tek yönlü "kavgadan başka kuş tanımayan" insan tipinin yetişmesine de neden olacağından, eğitimde propaganda yönteminin kullanılması son derece yanlış olur. Böyle bir yöntemle davranış değişikliği oluşturulsa da, iyi bir eğitim yapılmış olmaz.

2.Çocuk ve Eğitimi

Eğitimin konusu nedir? Bilindiği gibi eğitimin konusu, çocuktur, insandır. Eğitimde yapılan her şey çocuğun ya da yetişkinin gelişimine yöneliktir. Genelde eğitim etkinliklerinin merkezinde çocuk bulunduğuna göre, çocuk nedir? Bütün etkinliklerinin yöneldiği, etkinliklerin odağını, ana eksinini oluşturan bu varlık-çocuk, nasıl bir durumdadır? Yeni dünyaya gelen, ağlayarak yaşama başlayan bir çocuğun zihinsel ve bedensel durumu nedir? Yalnız refleksleriyle dünyaya gelen çocuk için Rusell, doğal olarak ne iyi dir, ne de kötüdür, der. (49). Geleneksel olarak Rousseau ile ilişkili olarak gördüğü, çocukların doğal olarak erdemli olduğu, büyüklerin kötülüklerini görerek bozuldukları inancı için, o kadar zararlı olmamakla birlikte bilimsel açıdan yanlış olduğunu söyler. Öyle görünüyor ki, Russell, ya Rousseau'ya haksızlık ediyor, ya da Rousseau'yu tam olarak anlayamamıştır. Çünkü, Rousseau, gayet açık ve net bir şekilde, "öğrenmeye elverişli, fakat hiç birşey bilmeyerek, öğrenmeyerek doğuyoruz", der (50). Yani, Rousseau'ya göre de çocuk doğal olarak ne "iyi"dir, ne de "kötü"dür. Ayrıca Rousseau, çocuğun durumunun başlangıçta fazla iyi ve iç açıcı da görmemektedir: Çocuğu kendi benliği içinde incellerseniz, "dünyada zavallıdan daha fazla zayıf, sefil, biçare ve kendini kuşatanlara tam manasıyla

(48)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.160.

(49)Russell, Eğitim Üzerine, s.29.

(50)Rousseau, a.g.e., s.27.

mahkum bir varlık olmadığının, şefkat, merhamet ve himayeye muhtaç olduğunu görürsünüz", der (51). Ancak Rousseau bununla birlikte, insanın çocuk olarak yaşama başlamasını da zorunlu görür. Çünkü, "çocuk olarak değil de yetişkin olarak dünyaya gelseydik, durumumuz daha kötü olur, sefaletten ölürdük", der. İnsan ırkının sürekliliğini, yaşama çocuk olarak başlanmasında görür: "insan, çocuk olarak başlamasaydı, beşer ırkı mahvolurdu", der (52). Oldukça zayıf yetersiz, yaşamını kendi kendine sürdürecektir güçte olmayan böyle olmak zorunda görünen çocuk için Rousseau, "kendini idare edenlere muhtaç olmalı, ama esir olmamalı, istemeli fakat emretmemeli", der (53). Yani, Rousseau'ya göre, çocuğun bütün gereksinimleri zamanında ve uygun biçimde giderilmeli, bunun için çocuğun tepki göstermesi beklenmemeli; ancak çocuk da yerli yersiz çevresindekileri yönlendirmeye kalkışmamalı, buna uygun ortam yaratılmamalı, aşırı ilgi gösterilmemelidir.

Russell, çocukların büyük bir çoğunluğunda iyi bir yurttaş ya da bir suçlu olmak için ham maddenin bulunduğunu, başlangıçta, çocuğun doğası, biçim verilmeye inanılmayacak ölçüde uygun olduğunu söyler (54). Öyleyse, çocuğun doğası biçim kazanmadan edineceği ilk alışkanlıklara son derece özen gösterilmesi gerekmektedir. Nitekim, bebeklerin şaşartıcı bir hızla, çok çabuk alışkanlıklar edindiklerini söyleyen Russell'a göre, ilk alışkanlıklar önemli olup, ciddi bir ilgi konusu olmalıdır. Çünkü, ona göre, edinilen her kötü alışkanlık, iyi alışkanlıklara engel olduğu gibi aynı zamanda erken edinilen alışkanlıklar, içgüdü gibi sonraki yılları da derinden etkiler (55). Demek ki, Russell'a göre, insan kişiliğinin oluşmasında çocukluk yıllarının ayrı bir yeri ve önemi vardır. Ancak, Russell, ilk yılların önemli olduğunu söylerken, her şeyin bu yıllarda olup bittiğini de söylemek istemez. Çünkü, psikanalistlerin, bebeklerin ilk yıllarına çok önem

(51)Rousseau, a.g.e., s.49.

(52)Rousseau, a.g.e., s.9.

(53)Rousseau,a.g.e., s.46.

(54)Russell, Eğitim Üzerine, s.29.

(55)Russell, Eğitim Üzerine, s.66-67.

vermeleri, ona göre abartmalı olup, üç yaşına gelen çocuğun kişiliği sanki değişmez biçimde belirlenmiş gibi görmelerini de yanlış bulur; ancak bu yanlışın doğru yönde bir yanlış olduğunu söyler (56).

Çocukların doğuştan ne "iyi" ne de "kötü" olduklarını söyleyen Russell, artık çocukların doğuştan suçlu olarak görülmemeleri ve kamçılanmamalarını da olumlu bir gelişme olarak görür (57). Böyle bir anlayışın yaygınlaşarak tüm toplum katmanlarına yerleşmesi için çocuğun gelişimini olumsuz etkileyen, değer yargıları, dogmalar ve inançların elenerek, etkisizleştirilmesinin son derece önemli olduğu söylenebilir. Başlangıçta çocuk ne kadar sağlıklı bir toplumda yaşam sürecine başlarsa, her yönüyle gelişimi istenen düzeyde olabilir. Russell'a göre, çocuğun gelişimini iyi ya da kötü yönde etkileyen bir başka şey de beceridir. Ona göre, içgüdünün ham maddesi ahlak açısından nötr olup, çevrenin etkisiyle iyi ya da kötü yönde biçimlenebilir. Temel yapının belirlenmesinde en etkili öğrenim beceri olduğunu söyleyen Russell, "bir kişiye doğru beceriler verin, o erdemli olanaktır, yanlış tür beceriler verin ya da hiç beceri vermeyin, o kötü bir kişi olacaktır", der (58). Eğer çocuğa, gelişim düzeyine ve yeteneklerine uygun beceriler verilebilirse, çocuğun kendini ifade etmesi, kendi kendini gerçekleştirme kolaylaşarak, hem çevresiyle hem de kendi kendisiyle uyumlu hale gelebilir. Bu da insanların iyi olmalarını sağlayan temel etmenlerden biridir. Çocuk, küçük yaşlardan beri becerilerini geliştirerek, girişkenliğini artırabilmesi için, daha çok kendi başına eğlenmesine ortam sağlanmalıdır. Nitekim, Russell da aynı görüşte olup yetişkinlerin sağladığı eğlenceler belirli sınırlar içinde tutulurken, bebeğin kendi başına eğlenmesi mümkün olduğunca özendirilmelidir, der. Çocukların rahat hareket etmelerini önleyen kundaklamanın ana babalarının rahatı için yapılmış olabileceğini söyler. Ona göre, çocuğa kaslarının geliştiğini serbest hareket etme imkanı verilmeli,

(56)Russell, Eğitim Üzerine, s.32.

(57)Russell, Eğitim Üzerine, s.28.

(58)Russell, Eğitim Üzerine, s.103.

düşüp yaralanma, iğne yutma gibi kendine zarar verebilecek durumlar olmadığı sürece eğlence, genelde çocuğun eğitimi için gerekli şeydir (59).

Çocuk nasıl görülmeli, nasıl algılanmalıdır? Yetişkinlerin beklentileri, istekleri, idealleri doğrultusunda mı algılanmalıdır? Russell'a göre, eldeki ham maddeyi olduğu gibi kabul etmeliyiz: "çocuğun doğasına gözlerimizi kapamanın ya da onun farklı olmasını dilemenin bir yararı yoktur", der (60). Elbetteki çocuğun her yönden gelişimine yardımcı olabilmek için, onu tanımak gerekir. Çocuğu tanımaksa, bizim beklentilerimiz çerçevesinde ona bakmak, kendi gözlüklerimizle onu görmek, algılamak değildir; Russell'in da belirttiği gibi, onu olduğu gibi görmek, anlamak ve kabul etmektir. Ancak bu oldukça zordur. Çünkü anne-baba, çocuğu kendi isteğine göre biçimlenmesi gereken, kendinden bir parça gibi görür. Nitekim, Montessori de, yetişkin kendini çocuğun yaratıcı olarak bilir ve onun hareketlerini kendisinin çocukla olan ilişkileri açısından iyi ya da kötü diye yargılar; yetişkin kendini yanılmaz, çocuğa örnek model olabilecek tek varlık olarak görür" diye yakınır (61). Acaba, yetişkin çocuğu kendine göre algılamakta, çocuk yetişkini nasıl algılamaktadır? Montessori'ye göre, çocuğun yapıcı hareketleri yetişkinlerin hareketlerine dayanır, onlara bakarak, eşyaları nasıl kullandıklarını izleyerek, taklit eder, yetişkinler gibi davranmaya çalışır. Ancak, çocuğun taklidi maymunun taklit edişinden farklı olup, zihinseldir; "sözcükleri kullanırken çocuk papağan gibi davranmaz, yalnız sesi taklitte yetinmez, edindiği bilgiyi de kullanır", der (62). Demek ki, çocuk, Montessori'ye göre, yetişkinleri örnek alıncak, davranışları izlenecek, taklit edilecek bir model olarak görmektedir. Bu anlayışa göre, çocuğa iyi model, iyi örnek olmak isteyen yetişkinlerin işi oldukça zor gibi görünmektedir. Eğer, çocuğun istenmeyen davranışlara yönelmesini istemezlerse kendilerine özdenetim getirerek kendi

(59)Russell, Eğitim Üzerine, s.71.

(60)Russell, Eğitim Üzerine, s.113.

(61)Maria Montessori, Çocuk Eğitimi, Çev.Güler Yücel, Sander Yayınları, İstanbul, 1975, s.24.

(62)Montessori, a.g.e., s.82-83.

kendilerini düzelterek-varsa istenmeyen alışkanlıklarını terk ederek, iyi bir örnek olmaları gerekir. Eğitimciler için de aynı şey söz konusudur.

Çocuklar, çocukluklarını yaşayabiliyorlar mı? Çocukların çocukluklarını yaşamalarını sağlayacak uygun ortamlar sağlanabiliyor mu? Russell'a göre bunun özellikle yoksuk ailelerin çocukları için olumlu cevaplandırılması oldukça zordur. Çünkü ona göre, anne-babaları zengin olmayan kentli çocukların evde karşılanamayan bedensel ve psikolojik, ışık, hava beslenme, oynayacak yer, yatışların arkadaşlığı ve olumsuz koşulların bulunmadığı uygun eğlence ortamları gibi bir çok ihtiyaçları vardır (63).

Montessori için de kentteki çocukların durumu iyi görülmemektedir. Çağdaş şehirde iç içe yaşantıda çocuklara yer olmadığı, otomobillerin sel gibi akıp geçtiği sokaklarda, acelesi olan yetişkinlerin koşuştukları kaldırımlarda onlar için nasıl yer olabilir diye soran Montessorri, çocuk, "iş başından aşkın bir yetişkin için sadece bir başbezasıdır", der (64). Sanıyorum, bu söylenenler, ülkemiz çocukları için de son derece geçerlidir. Düzensiz, uygunsuz, çarpık kentleşme ortamında adeta çocuklara yer yoktur. Bir taraftan "yarınlar çocuklarıdır" denirken, bugünü olmayan çocukların "yarınlar" nasıl onların olacağı düşündürücü bir durumdur.

Russell'in eğitim anlayışında kitaplara yer var mıdır? Varsa çocuklara nasıl kitapları önermektedir? Russell çocuklar için kitap önermektedir, ancak farklı bir anlayışla. Ona göre, hiç bir çocuk çocukça olmanın sevimli olduğunu düşünmeyerek, en kısa zamanda yetişkin gibi davranmayı öğrenmek ister. Bu nedenle, çocuk kitapları hiç bir zaman çocukça tavırlara yukardan bakma zevkini sergilememeli; çocuk kitabının yapayca budalalığını iğrenç bularak, böyle bir kitabın çocuğun ya canını sıkacağı ya da zihinsel gelişimini şaşırtıp karıştıracığını söyler. Ona göre, Çocuklar için en iyi kitaplar büyükler için

(63)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.46-47.

(64)Montessori, a.g.e., s.10.

yazılmış olduğu halde onlara da uygun düşünlerdir. Bunun istisnaları Lear ve Levis Carol'unkiler gibi çocuklar için yazılan ama büyüklere de haz veren kitaplardır" (65). Demek ki, Russell masal ve hikaye kitaplarını önermektedir. Bu konuda Rousseau tamamen farklı düşünmektedir. Rousseau, okumayı çocuklar için bir başbelası gibi görmektedir. Bu nedenle Emil'in okumayı, okumanın işe yarıyacağı bir yaşta öğrenmesini ister. Zaten Rousseau, hikaye ve masalı çocuklara uygun görmemektedir. Hikayelerin yetişkinlere faydalı olacağını, oysa çocuklara "açıktan açığa hakikati söylemek lazımdır" der, (66). Çünkü ona göre, çocuklar perde ile gözlenenleri göremezler; bunu da La Fontaine'nın Karga ile Tilki öyküsü örneğiyle açıklar. Rousseau'un Emil'ye önerdiği tek kitap, eğitim anlayışına uygun düşün Emil'in örnek olabileceği, ıssız bir odada, tek başına bir kişinin (Cuma'nın) yaşam mücadelesinin sergilediği Defoe'nun "Robinson Crusoe'sudur.

Çocuğun eğitim sürecinin ilk ortamı bilindiği gibi aile oluşturur. Çocuğun her yönüyle uygun biçimde kendini gerçekleştirerek, ifade edebilmesinde ailenin, aile ortamının önemi büyüktür. Hızlı kentleşme ve sanayileşmeyle de ilişkili olarak günümüzde gittikçe çekirdek aile tipi yaygınlaşmaktadır. Anne-baba, çocuğun eğitimini başlatan ve temellendiren, ilk eğitimcilerdir. Rousseau, her ne kadar kendi çocuklarına bir aile ortamı oluşturarak, eğitimlerini sağlamamış, babalık görevini savsaklamışsa da, anne-babaların eğitimdeki önemini açıkça belirtmektedir. Baba topluma uygun insanlar hazırlamaya, devlete vatandaş yetiştirmeye mecburdur, diyen Rousseau, çocukların başkaları (sütne) tarafından değil, kendi anneleri tarafından beslenip büyütülmesini, gerçek sütne ana olduğu gibi gerçek eğitimcinin de baba olduğunu söyler (67). Çocuklarıyla, günlerce, haftalarca, aylarca değil, yıllarca ilgilenmek durumunda olan ana babanın işi kolay değildir. Russell'a göre, küçük çocukların eğitimindeki zorluk, genellikle anne-babadaki çok duyarlı bir dengeden kaynaklanır. Çocukların

(65)Russell, Eğitim Üzerine, s.206.

(66)Rousseau, a.g.e., s.73-74.

(67)Rousseau, a.g.e., s.17.

sağlığına gelecek zararların önlenmesi için sürekli çaba ve duyarlılık gereklidir ki; anne-babada güçlü bir sevgi olmadıkça bu niteliklerin uygun ölçüde bulunamayacağını söyler (68). Ancak, Russell, anne-baba da sevgi bulunduğu da çoğu kez uygun ölçüde bulunmaz, kendini adanmış anne-babalar için çocuk son derece önemli görünür, der. Ona göre, özen gösterilmezse, çocuk anne-babanın duyduğu kadar önemli olduğunu sanarak, kendini evrenin merkezi olarak görebilir; oysa yavaş yavaş oluşan toplumsal çaresi, ona aynı duygularla bakmayacaktır. Gerçekten de, Russell'ın da belirttiği gibi, anne-baba ile çocuk arasındaki sevgi ve ilgi bağına oluşturan denge, son derece hassastır. Çocuğun, anne-baba tarafından aşırı sevilerek, kendini dünyanın merkezi, bulunmaz Hint kumaşı gibi algılaması iyi olmadığı gibi, anne-baba tarafından ihmal edilerek, sevilmemesi anne-baba sevgi ve ilgisini yaşayamaması da o kadar iyi değildir. Belki çocuğun aşırı sevilmesi, hiç sevilmemesi ya da yeterince sevilmemesinden iyidir. Ancak en doğru olanı şüphesiz ki anne-babayla çocuk arasındaki sevgi ve ilgi bağına dengede tutarak, zoru gerçekleştirebilmektir. Bu da doğal olarak zordur, çaba gerektirir.

En güçlü anne-babalık sevgisini ortaya çıkaran şeyin çocuklarımız için girdiğimiz zahmet olduğunu söyleyen Russell'a göre, kendi çocukları için zahmete giren biri başka insanların yaşamına da saygılı olabilir. Bu zahmetten kaçınarlarda ise, anne-babalık güdüsü aşağı yukarı dumura uğrayarak yalnızca bir sorumluluk duygusu olarak kalacağını söyler (69). Russell, anne-babaların çocuk sevgisinin, çocukların kendilerine çektirdikleri zahmete bağlarken, çocukların da, anne-babayı ciddiye almalarını, anne-babanın çocuklara çektirdiği zahmete bağlar. Ancak, ona göre, anne-babalarının çocuklarına vereceği zahmet haklı, çocukların işlerini yapmaları ve kendi yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli türden olmalıdır (70). Yani, çocuklara gelişim düzeylerine uygun, kendi yaşamlarıyla ilgili görev ve sorumluluklar verilerek çeşitli sorun ve güçlüklerin

(68)Russell, Eğitim Üzerine, s.69.

(69)Russell, Eğitim Üzerine, s.108.

(70)Russell, Eğitim Üzerine, s.224.

ancak zahmete katlanarak aşılabileceği, bunun için de sürekli ve düzenli çabanın gerekli olduğu kavratılmalıdır. Böylece çocuk, bir taraftan yaşam boyu karşılaşacağı sorunların çözüm yollarını kavrarırken, bir taraftan da sorunları aşmanın kendisine vereceği güvenle, kendisini yönlendiren anne-babaya da bağlılığı gittikçe azalır. Anne-baba, çocuklarını yönlendirirken, seçenekler karşısında doğru karar vermelerine yardımcı olurken, gerek olanakların sunulmasında, gerekse ayrılan zaman ve gösterilen ilgi ve sevgide, çocuklar arasında ayırım yapmamaya özen göstermelidir. Nitekim, bu konuda Russell da aynı görüşte olup, "kardeşler arasında bir ayırım yapılmamalı, tümüne tam bir eşitlik içinde davranılmalıdır", der (71). Aynı zamanda, anne-babanın çocukların düzeyine inerek davranabilmeleri de oldukça önemlidir. Rousseau bu konuda, çocuklarınızla aynı düzeyde ve arkadaş olunuz, o zaman onlar da size tam bir evlat olurlar , der (72).

Aile, eğitim işlevini istenen düzeyde gerçekleştirebilmesi için anne-babanın birbirini tamamlayarak, bütünleyerek uyumlu bir birlik oluşturmaları çocukların ruhsal ve bedensel gelişimleri için oldukça önemlidir. Anne-baba, çocukların gözünde uyumsuzluğu azaltarak, uyumluluğu ne ölçüde artırabilirlerse, çocukların gelişimlerine o ölçüde katkıda bulunabilirler. Böylece, dışa dönük, güvenli, girişken, kendini gerçekleştirmeye çaba gösteren bireyler topluma kazandırabilirler. Bu durumu iyi bir biçimde algılayan Rousseau, çocuğu idare edenler (anne-baba) o kadar uyumlu olmalı ki, iki(anne-baba) ona birmiş gibi görünmelidir der. Ancak bu uyumluluk sağlanamazsa ne olur? Kavga, gürültü patırtı içinde aile yaşamı sürdürülmeli midir?

Aile yuvasının dağılması çocuklar için şüphesiz ki iyi değildir. Nitekim Russell da, anne-babaya alışan ve ikisine birden bağlanan çocuğun, onları ayrılmış olarak görmek, tüm güven duygusunu yıkacağını, böyle durumların çocukta

(71)Russell, Evlilik ve Ahlak, s.128.

(72)Rousseau, a. g. e., s.57.

(73)Rousseaul, a. g. e, s.24.

birtakım fobi ve sinirsel bozukluklara neden olacağını söyler (74). Bu nedenle Russell, aile yuvasının dağılmasından yana değildir. Ancak, bununla birlikte, eşler arasındaki anlaşmazlık çocuklardan gizlenemeyerek tartışmalar onların önünde sürdürülür duruma gelmişse, böylesi bir durumda süren birlikteliktense, evliliğin sona erdirilmesinin iyi olacağını söyler (75). Russell'a göre, evliliğin sona erdirilmesi, çocuklar için her zaman karşılaşılabilecek en kötü durum değildir; huzursuz evlerdeki bağırıp çağırmalardan, suçlamalardan, hatta kaba kuvvet kullanmalardan, ayrılık çok daha iyi olabilir. Belki de, anne-baba anlaşmazlığıyla sergilenen dramatik oyunları seyrederek duygusal dünyaları sürekli yıkılacağına, aile ortamının eksikliğini yaşamak, çocuklar için daha iyi olabilir. Kanserli hücrenin, organın vücuttan sökülüp atılması gibi. Ancak, aile yuvasının yerini hiçbir şeyin tutamayacağı da unutulmamalıdır. Anne-babanın, hiçbiri de, tek başına çocukların gözünde birbirinin yerini tutamazlar. Evlilik kararı alınırken, anlaşmazlıklar yüzünden ailelerin dağıldığı olgusu çok iyi düşünülmelidir. İnsanlar, kendi bireysel, anlık mutlulukları için, yaşam boyu duygusal çöküntüler içinde kalacak, uyumsuz çocukların oluşmasına neden olmamalıdır.

3. Öğretmenlik

Dünyanın birçok ülkesinde, örgün eğitim kurumlarında ve dışında eğitimsel etkinliklerde bulunan Russell, öğretmenlik için, ortaya çıktığı tarihten son zamanlara kadar onurlu bir geleceğe sahip olduğunu ancak son zamanlarda diğer mesleklerden daha çok, nüfusun az bir kısmının ilgilendiği, üst düzeyde ustalık gerektiren kamu hizmetinin büyük ve önemli branşına dönüştüğünü söyler (76). Gerçekten, çağımızda öğretmenlik mesleği, gerek kapsadığı kişiler (öğrenciler, memurlar, hizmetliler vb.), gerekse etkilediği kurumlar (aile, ekonomi, siyaset, hukuk v.b.) bakımından kamu hizmetinin en önemli temel

(74)Russell, Evlilik ve Ahlak, s.130.

(75)Russell,Evlilik ve Ahlak, s.199.

(76)Wolf, a. g. e., s.112.

birimi haline gelmiştir. Toplumsal gelişim ve değişim sürecinde bir taraftan öğretmenliğin önemi artarken, bir taraftan da sorunları değişik boyutlar kazandığından istenen, beklenen etkililiği gösterememektedir. Bugün ortada duran sorunların, birçok öğretmenin iyi şeyler yapamadığının göstergesi olduğunu söyleyen Russell, bunun için rastlantısal ve köklü bir çok nedenlerin bulunduğunu, ilk başta öğretmenlerin bir çoğu çok çalıştırıldığını, öğrencilere serbest zihinsel eğitim vermekten çok onları sınavlara hazırlamaya zorlandıklarını, bu nedenle, bir çoğu yorulmuş bir durumda, derslerini son çalışmalara dokunmadan, yeni anlayış ve yeni bilgilerden alınacak zihinsel zevk duygusunu öğrencilerine ilham edemediğini yaptıklarını söyler (77). Günlük, aynı işleri yapmaktan bıkkınlık ve yorgunluk duyan öğretmenlerin, kendi alanlarındaki yeni gelişmeleri izleyerek haberdar olmaları nasıl mümkün olabilsin? Bu koşullardaki bir öğretmen ancak teyp bandı gibi bildiklerini sürekli tekrar ederek, saatini, gününü doldurarak, emekliliğini ipe çekmeye çalışır. Russell'in dediği gibi, böyle koşullarda çalışan bir öğretmen, yeni bilgilerden, gelişmelerden haberdar olarak, öğrenme zevkini, heyecanını öğrencilerine taşıyarak, onların da bu zevki, heyecanı yaşayabilmeleri için uygun ortamlar oluşturarak, örnek olabilir mi? Böyle bir beklenti içinde olmak, eğitimin zorluğundan ve ciddiliğinden haberdar olmamak ya da insanların robotlar gibi durmaksızın çalışabileceklerini sanmak olur. Oysa, insanlar her ne kadar robotları yapıyorlarsa da, kendileri robotlar gibi çalışmazlar.

Russell öğretmenler mesleklerini icra ederken yani eğitim etkinliklerini yürütürken özgürlüğün de önemli bir sorun oluşturduğu görüşündedir. Ona göre, öğretmenler, gençlerin ihtiyaçlarını daha çok içtenlikle bilmelerine karşın, istediklerini öğretmekte özgür değildir; hangi yöntemlerin kullanılacağına veya ne öğretileceğine karar veren onlar değildir. O, öğretmenlerin okulla ilgili işlerinde daha özgür olmalarına, kendi kendilerini yönetmelerine daha çok fırsat verilmesinden yanadır. Ona göre, eğitim kurumlarının büyük çoğunluğu işten

(77)Wolft, a.g.e., s.120.

anlamayanlar tarafından kontrol edilerek karıştırılmaktadır (78). Russell'ın da belirttiği gibi, üniversiteye kadar, çeşitli tür ve düzeydeki okulların, hatta üniversitelerin bile merkezi otorite, ilgili kurum ya da bakanlıkça yönetilip, yönlendirildiği bir yerde, öğretmenlerin kendi istek ve yetenekleri doğrultusunda kendilerini geliştirici ve yönlendirici eğitim etkinliklerinde bulunmaları doğal olarak engellenmiş ya da en azından kısıtlanmış olmaktadır. Oysa, temel ilkeler belirlendikten sonra öğretmenlere daha çok özgürlük tanınsa, buldukları koşullara göre daha çok yararlı olabilirler. Russell, öğretmen, dış otoriteler tarafından engellenmeden, sanatçı, filozof ve edebiyatçı gibi yaratıcılık içtepisiyle kendi kendini yönettiğini hissederse çalışmalarını yeter derecede gerçekleştirebileceğini söyler (79). Eğer öğretmenlerin öğrencileriyle birlikte araştırma sürelerine girerek öğrenme etkinliklerinde bulunmaları isteniyorsa, öncelikle, öğretmenlerin kendi ilgi olanlarında özgürce araştırma yapmalarına olanak sağlanmalıdır. Önceden hazırlanan, otoriteler tarafından belirlenmiş kalıplara girmeye zorlanan öğretmen, kendi kendini gerçekleştiremeyeceği gibi, öğrencileriyle de araştırma süreçlerine girerek, bu süreçleri yaşayarak, yaşatması olanaksızdır. Belki, temel ilkeler merkezi otoritece belirlenebilir, ancak işin ayrıntısı öğretmenlere bırakılmalıdır.

Öğretmenin görevi ne olmalıdır? Öğrencilere ne kazandırmalıdır? Russell, öğretmenin görevinin parti tartışmalarının dışında durarak, tarafsız çalışma alışkanlığını gençlere aşıl原因arak, onlara yayınların değerine göre hüküm vermeleri ve yazılı değerdeki ifadeleri tek yanlı kabul etmelerine karşı uyanık olmaları için yol göstermeleri olduğunu söyler. Ona göre, öğretmen hakça davranarak, bilimsel araştırma alanından tartışma yükseltmeye çalışmalıdır (80). Tarafsız çalışma alışkanlığının gençlere aşıl原因ması ve yazılı değerdeki ifadeleri tek yanlı kabul etmelerinin önlenmesi, hangi düzey ve türde olursa olsun, bütün eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin temel görevleri arasında

(78)Wolft, a. g. ee., s.122.

(79)Wolft, a. g. e., s.122.

(80)Wolft, a. g. e., s.112.

yer almalıdır. Ancak, böylece başkalarından etkilenmeden, kendi kendine karar verebilen gelişmiş zihinsel yapıya sahip insanlar yetişebilir. Bu konuda Dewey, öğreticinin yapacağı iş, çocuğun içindeki merak duygusunu eğitmek, kötü kullanılması yüzünden donmasına, dogmatik öğretimle yolundan çıkmasına ve gelişigüzel şeylere çevrilmiş olan dikkatin onu dağıtmasına engel olmaktır, der (81). Çocuğun merak duygusunun istenen düzeyde gelişmesinin sağlanması ve dikkat dağınıklığının önlenmesi Dewey'e göre, eğitimcinin görevi olmalıdır. İnsan yaşamının zaman bakımından sınırlı oluşu ve emek kaybının önlenmesi gerektiği düşünülürse, Dewey'in haklılığı daha da iyi anlaşılabilir. Ancak, çocuğun merak duygusunu yönlendirirken, dikkati belli alanlara, konulara yoğunlaştırırken, çocuğun kendi ilgi ve yetenekleri, eğilimleri temele alınması gerektiği de unutulmamalıdır. James de iyi bir öğretmeni fena bir öğretmenden ayıran cihetin, birinin düşünce bağlantılarını sağlayan çağrışımı en uygun şekilde kolayca sağlarken diğerinin bunu yapamaması olduğunu söyler (82) 'Russell da, bir insan, öğretim sırasında gerçeği gizleyerek, çözmeden (açmadan) asla iyi bir öğretmen olamayacağını söyleyerek, iyi öğretmenliği öğrencilerine gerçeği saklamadan olduğu gibi sergilemeye, açıklamaya yani bir yerde öğrencilerine karşı açık sözlü ve dürüst olmaya bağlar. Öğretmenin görevi, işi konusunda Rousseau, öğretmenlik sanatı, çocuğun dikkat ve sezişini hiçbir faydası olmayan önemsiz şeylere çekmek değil, uygar toplumun iyi veya kötü düzen ve düzenliliğ hakkında iyi muhakeme yürüterek, yerinde hükümler verebilmesi için çocuğu bir gün zorunlu olacağı büyük geniş ilişkilere sürekli yaklaştırmak olduğunu söyler (83). Rousseau'ya göre, öğretmenin temel görevi, çocuğun "muhakeme", uslamlama, akıl yürütme gücünü geliştirerek, yerinde "hüküm"ler, yargı'lar verebilecek düzeye yükselmesine yardımcı olmaktır. Bunu açık ve net bir biçimde ortaya koyarken, eğitimciliği çok kolay, sıradan bir iş olarak da görmemektedir. O, eğitimciliğin çok zor ve kutsal bir iş olduğunu, kendisinin

(81)John Dewey, Nasıl Düşünürüz? Çev.D.B.Arıkan, S.Akdeniz, D.Eker, Sinan Mat., İstanbul, 1957, s.34.

(82)James, a.g.e., s.95.

(83)Rousseau, a.g.e., s.138.

bunu yapamayıp, ancak nasıl olması gerektiğini yazacağını söyler (84). Yani, Rousseau eğitimi gelişigüzel bir iş olarak görmez, güçlülüğün, zorunluluğun farkındadır. Kant da, eğitimin güçlüğünün, zorluğunun farkındadır. Bu nedenle Kant, "terbiye bize teklif olunabilecek meselelerin en çetini ve en gücüdür", der (85).

Eğitimcilik konusunun Rousseau, Russell'dan daha geniş boyutta ele alır. Russell, eğitimcilerle ilgili olarak yalnız öğretmenliğe değinirken, Rousseau öğretmenliğin yanında eğitimci mürebbih gibi kavramları da kullanarak, konuyu daha geniş boyutta ele alır. Rousseau, çocuk eğitimcisinin genel inanca ters olarak genç olmasını ister. Hatta, şöyle der: "Eğer mümkün olsa, onun da bir çocuk olmasını, talebesinin arkadaşı olabilmesini ve eğlencesine katılmak suretiyle güvenini kazanmasını isderdim", der (86). Çünkü ona göre, çocukla olgun yaş arasında, buldukları konumdan sağlam bir bağlılık oluşabilmesi için yeter derecede ortak şey yoktur; çocuklar genel olarak ihtiyarları överler, fakat asla sevmezler. Rousseau, bu konu da oldukça haklı görünüyor. Çünkü çocukların ne zihinsel, bedensel, duygusal v.b. yönleri ne de ilgi, beklenti ve eğilimleri yetişkinlere benzememektedir. Çocukların, yetişkinlerden, özellikle yaşlılardan hoşlanmaları daha çok sağladıkları çıkarılara (para, çikolata vb. almak) ve hatalı davrandıklarında gördükleri hoşgörüyeye bağlıdır. Yoksa, Rousseau'nun dediği gibi, çocukla yetişkini birbirine bağlayacak ortak yönleri yok denecek kadar azdır. Bu nedenle, özellikle çocuk eğitimcisi ne kadar genç olursa, amacına ulaşması o kadar kolaylaşır. Rousseau, çocuk eğitimcisinin, yalnızca genç, dinamik çocuğun bedensel ve zihinsel düzeyine uygun olmasını yeterli görmez. Ona göre, ayrıca, eğitimcinin kendisinde de amaçlarına uygun iyi alışkanlıklar bulundurarak, uygulamada çocuğa örnek olmalıdır. Bu nedenle Rousseau, "bir adamı adam etmeyi ele almadan önce, bu işi üzerine alanın

(84)Rousseau, a. g. e., s.19.

(85)Kant, a. g. e., s.12.

(86)Rousseau, a. g. e., s.19.

adam olmuş olması şarttır", der (87). Demek ki, eğitimci iyi ve güzel şeyleri söylemekle yetinmemeli, davranışlarıyla, uygulamalarıyla da iyi bir örnek olmalıdır. Bu, eğitimcinin etkili olabilmesi için gerekli olduğu kadar, çocuğun eğitimciye güven duyması için de gerekli ve zorunludur. Rousseau, eğitimcinin öğrencilerine ihtiraslar konusunda da örnek olmasını ister: Öğrencilerin ihtirasları tedavi edilip, giderilebilmesi için, eğitimciler kendi zaaflarını göstererek, onlarla nasıl mücadele ettiklerini hissettirerek, öğrencilerin kendi zaaflarını yenmeleri için eğitimcilerin kendi davranışlarını örnek vermelerini ister (88).

Rousseau'nun dile getirdiği, eğitimcinin önce kendisinin "adam olmuş olması" gerekir düşüncesi yanlış anlaşılmalıdır. Bununla, eğitimcinin hatasız, kusursuz, eksiksiz olması gerektiğini söylemek istemez. Çünkü, eğitimci de bir insan olduğuna göre, onunda hataları, kusurları, eksiklikleri bulunması gayet doğaldır. Ancak, Rousseau'nun demek istediği, eğitimcinin kendi hatalarını, eksiklerini fark ederek, bilinçli olarak kendini denetleyerek, azaltmaya, gidermeye çalışmasıdır. Nitekim Russell da, "kendinizi hiç bir zaman hatasız ve insanüstüymüş gibi göstermeyin, çocuk o zaman size inanmayacaktır, inansa da böyle olduğunuz için sizi daha çok sevmeyecektir", der (89). Davranışların düzeltilmesinde, eksikliklerin giderilmesinde önemli olan, çocuğun kendi eksikleri ve hatalarının farkına vararak, bunları düzeltmeye, gidermeye çalışmalıdır. Çocukların bunu yapabilmeleri için Rousseau, eğitimcilere, "hatalarını düzeltmek için hatalarına orta olunuz", der (90). Çocuğun cezalandırılması bir yana, onun düzeyine inilerek onunla bütünleşerek, ona yardımcı olmak! Sanıyorum, eğitimcilerin çocuk için yapabilecekleri en iyi şey de budur.

Russell, öğretmenlik mesleğinde görülen öğretmen tipini iki grupta toplar: Bir taraftan konuya istek duyarak, konuyu ve kendi isteklerini öğrencilere

(87)Rousseau, a.g.e., s.56.

(88)Rousseau, a.g.e., s.260.

(89)Russell, Eğitim Üzerine, s.124.

(90)Rousseau, a.g.e., s.186.

vermeyi severler, diğler taraftan da yönetmeyi isteyen, ancak yetişkinleri yönetecek yetenekleri olmadığı halde, yetkiyi ve kolayca sağlanmış üstünlüğü severler. Ona göre, bazı sistemler birinci tipi, bazıları ise ikinci tipi tutar. Ancak, Russell, çağdaş etkinlik anlayışı gittikçe, öğreten insanı değil, yöneten insanı benimsediğini söyler. Oysa, yine Russell'a göre, dersini ve çocukları seven bir öğretmen, bilgi ve uygarlık yaymada çoğunlukla düzeni, yönetmeyi ve etkili olmayı seven, bilgisiz ve çocuklardan nefret eden öğretmenden çok daha başarılı olur. Russell, yönetmeyi seven öğretmenleri kötü öğretmenler diye niteliyerek, bunların haksız övgü gördüklerinden yakınır: Ne yazık ki, büyük okullarda günlük yapılacak bir çok yönetim işleri olup, bunu en iyi yapanlar da kötü öğretmenlerdir; yüksek makamlarda yönetim işlerini görüp, öğretim işlerini görmedikleri için hak edilen övgü yanlış dağıtılır; okullarda yönetimi yürütenlere, gerçek öğretimi yapanlardan daha fazla değer ve maaş verilir ki, bu da ona göre yanlış tip öğretmenin gelişmesine yol açar. Bilindiği gibi, okulun birinci derecede en önemli temel işlevi hangi düzey ve türden olursa olsun, öğrencilerin eğitim ve öğretim etkinliklerinin yürütülmesi olduğuna göre, bu sorumluluğu üstlenen öğretmenlerin diğerlerine-yöneticilere göre daha fazla değer görüp maaş almaları gayet doğal karşılanmalıdır. Bu konuda Russell'a katılmamak olanaksızdır. Elbette ki, yöneticiliğin de kendine özgü güçlükleri olup, eğitim-öğretim etkinliklerine olumlu ya da olumsuz etki etmektedir. Ancak, eğitim kurumlarında yönetim ve yöneticilik işleri tali iş olarak algılanmalıdır. Russell, bu konuda önemli bir noktaya daha değinerek, yönetici tip öğretmen birlik isterken, öteki tip öğretmenin (öğreten) yetenekten haz aldığını, yetenek uğruna başka aykırılıkları hoş gördüğünü, bu nedenle tek düzenlilik tehlikesine karşı koyduğunu, bunun için yönetmeyi seven öğretmenden çok öğretmeyi seven öğretmenlerin desteklenmesini ister (91). Yöneticiler, yönetimle ilgili sorunların ortaya çıkmaması için bütün öğrencilerin kurallara uyarak, "koyun" gibi olmalarını isterler. Oysa, öğrencilerin "koyun"laştırılması, belki yönetime sorun çıkarmamaları açısından istenebilir. Ancak, öğrencilerin kendilerine özgü,

(91)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.169, 170.

bireysel, farklı yetenek ve ilgileri desteklemeden, aksine budanarak, farklılıklar ortadan kaldırılarak, yani öğrenciler "koyun sürüsü" haline getirilerek, toplumsal kültür, bilim, sanat, felsefe nasıl gelişecektir? Bunun için, insanların ortak temel yönlerinin yanında, bireysel farklı yönleri, yani yetenek ve ilgileri desteklenmesi gerekmez mi? Yetenek ve ilgilere dayalı bireysel ayrılıklar çok sesli orkestralarda olduğu gibi, eğitim-öğretim süreçlerinde engellenerek yok edilmesi bir yana, uyumlu bir biçimde, ama kendi doğrultularında en üst düzeyde gelişebilmeleri için desteklenmelidir. Toplumsal kültür, bilim, sanat, felsefe ancak bu şekilde gelişerek yaygınlaşabilir. Filozof, bilim adamı, sanatçı "sıradan" insan değil, "sıradışı" insanlardır. Bu nedenle, uyumlu çok sesliliğin sağlanamadığı toplumlarda bunlar, kelaynak kuşları gibi ya çok az görülür ya da hiç görülmez.

Öğretmenlik mesleğinin icra edilmesi için alan bilgisiyle yöntem ve tekniklerin bilinmesi yeterli olabilir mi? Bir çok meslek için, alan bilgisiyle o mesleğin icraatı için gerekli olan yöntem ve tekniklerin bilinmesi yeterli olabilir. Ancak, sözkonusu öğretmenlik olunca, yalnız bunlar yeterli olmayıp, en az bunlar kadar, belki de bunlardan da önemli olan "çocuk, öğrenci sevgisi"nin olması gerektiği söylenebilir. Çünkü sevgisiz bir eğitim düşünülemez; bir işkence olur. Russell, ideal bir öğretmen çocukları devletinden daha çok sevmelidir, der (92). Russell, çocuğun kişilik ve zeka gelişimini de sevgiye bağlar. Ona göre öğretmende çocuğu kendi içindi bir değer olarak görülmesini sağlayan sevgi eksikse, ne kişilik ne de zeka yeterince ve özgürce gelişemez (93). Dottrens de, öğretmen, çocuğun seviyesine inmeyi, ona bir düşman gibi değil, bir dost gibi, danışman gibi yaşamayı öğrenmelidir, der. Ona göre, öğretmen çocuğa korkutucu değil, onu anlayan ve yükseltmeye çalışan bir insan olarak görünmeli, çocuğu alçaltan kötüleyen bir despot olmamalı çocuğa darılmamalı, azarlamamaktadır (94). Elbette ki, en iyisi, öğretmenle öğrenci arasındaki etkileşimin, öğretmene

(92)Russell, Eğitim Üzerine, s.42.

(93)Russell, Eğitim Üzerine, s.43.

(94)Dottrens, a.g.e., s.47.

duyulan korku, nefret, kin duygularıyla değil, sevgiyle sağlanmasıdır. Öğrenci, katılacağı eğitim-öğretim etkinliklerinde öğretmeniyle daha fazla bütünleşebileceği heyecanı okula, evinden koşarak, koşarak gitmelidir. Bunun için de, öğretmen öğrencilerini sevgiyle, şefkatle kucaklamalıdır. Bu nedenle olmalıdır ki, Russell, "öğrencilerine karşı sıcak sevecenlik duygusuna sahip olmaksızın iyi bir öğretmen olabilen insan yoktur", der (95). Rousseau da çocuklara sevgiyle yaklaşılmasından yanadır: Çocukları seviniz, çocukların oyunlarına, eğlencelerine saygılı ve uygun olunuz, der (96).

Öğretmenin öğrenciye olan ilgi ve sevgisi hassas bir dengeyi de gerektirir. Öğrenciye gösterilen ilgi ve sevgi azaltılarak sert ve soğuk davranılması ne kadar iyi değilse, aşırı ilgi ve sevgi gösterilerek, çok yumuşak davranılması da o oranda iyi değildir. Bu konuya da değinen Rousseau, sert ve soğuk muamele yaptığı zaman, öğrencisinin (Emil) güvenini kaybederek kendisinden gizlenmesine neden olacağını, lütfakar, yumuşak ve her şeye göz yumar davrandığında da Emil'i gözetimi altında bulundurmasına gerek kalmayacağını söyler (97). Rousseau'ya göre, orta bir yol tutulmalıdır. Sevginin ne azı ne de çoğu, önemli olan öğretmenin öğrencisinin düzeyine uygun bir denge oluşturabilmesidir. Rousseau, sevgi ve ilgi amacıyla olsa bile öğrencilere gelişigüzel müdahale edilmesinden de yana değildir. O, daha çok çocuğun kendi kendine etkinlikte bulunarak, kendi kendini idare etmesini ister. Bu nedenle, "Genç eğitimci! Sana güç bir sanat öğretiyorum. Ders vermeden idare etmek ve hiçbir şey yapmadan, her şeyi yapmak", der (98). Montessori de çocuklara fazla müdahale edilmesini istememektedir. Bu düşüncesini, okullarında öğretmenin rolü, ilgi ve tartışma konusu olduğunu söyleyerek, pasif davranışıyla öğretmen, otorite ve müdahalesinin çocuk için yaratabileceği engelleri ortadan kaldırırken, çocukları aktif hale getirerek kendi başlarına eylem gösterip, ilerlemelerini gördükçe, "o çoğalmalı, ama ben azalmalıyım", diye düşündüğünü söyler. (99)

(95)Wolf, a.g.e., s.118.

(96)Rousseau, a.g.e., s.19.

(97)Rousseau, a.g.e., s.255.

(98)Rousseau, a.g.e., s.79.

(99)Montessori, a.g.e., s.118-119.

Öğretmenliği özel türden beceri gerektiren bir iş olarak gören Russell, çok nadir durumlar dışında, çok erken yaşlarda bile öğretmenin anne ya da babanın olmamasını ister. Çünkü, ona göre, anne-baba normal eğitim başlamadan önce, çocukla sürekli temas içinde olduğundan, çocuğun anne-babayla ilgili bir dizi alışkanlıkları ve beklentileri oluşmuştur ki, bunlar bir öğretmeninle ilişkide uygun değildir. Ayrıca, anne-baba çocuğun ilerlemesiyle aşırı ilgili ve istekli olabilir, bu yüzden çocuğun zekici bir davranışında gereğinden fazla hoşlanacak, budalalığında ise, etkilenip çileden çıkacaktır, der (100). Anne babanın kendi çocuklarının öğretmeni olmaları, ev ortamının bazı değişikliklerle okula taşınması olur. Bu ise, çocuğun eğitime ve eğitim kurumlarına olan ilgisini azaltabileceği gibi, değişik kişilik örneklerini görmekten de mahrum edebilir. Bu nedenle, çok ender durumlarda görünse de, Russell'in dediği gibi, ne anne ne de baba erken yaşlarda kendi çocuklarının öğretmeni olmamalıdır. Zaten, yalnızca anne-baba değil, öğretmen de öğrencinin düşmanı değil, yandaşı olarak görünmelidir ki böylece sevgi atmosferi içinde, öğrencisine Russell'in da istediği gibi, dünyanın bilgiyle nasıl değiştirilebileceğini kavrayabilirsin (101). Bilgiyle dünyanın değiştiğini anlayan çocuk, dünyayı değiştirip, insanlığın yararı doğrultusunda biçimlendirmek için, daha çok bilgi edinmek gerektiğini kavrayarak, bunu gerçekleştirmek için isteyerek eğitim-öğretim süreçlerine girebiliriz. Böylece, çocukların zihinsel ve bedensel güçleri en iyi düzeyde gelişebilir. Öğretmenin de yapması gereken önemli şeylerden biri, öğrenmeye istekli öğrencilerin zihinsel gelişimleri için uygun ortamlar hazırlayarak, onların çabalarına katkıda bulunmaktır.

4.Öğrenme

Eğitim sürecini başlatan ve eğitimin yaşam boyu sürmesini sağlayan nedir? Bilindiği gibi, eğitim sürecini başlatan ve yaşam boyu sürmesini sağlayan öğrenmedir. Öğrenme olmadan eğitim olmayacağından, öğrenme, eğitiminin ön

(100)Russell, Eğitim Üzerine, s.197.

(101)Russell, Eğitim Üzerine, s.220.

ve zorunlu koşuludur. Çocuğun doğumuyla başlayan gözlenebilir öğrenme süreçleri, çocuğun gelişimine uygun düzeyde, yaşam boyu sürer. Zihinsel işlevlerin-duyum, algı, usamlama, bellek vb.-gelişmesi ve bunlara uygun yeni davranışların edinilmesi ya da mevcut davranışların değiştirilip geliştirilmesi, öğrenme düzeyine uygun biçimde gerçekleşir. Russell da, eğitimin itici gücü, her çocuğun sahip olduğu ve yürüme, konuşma çabalarında görülen, içten gelen öğrenme isteği olmalıdır, der (102). Öğrenme isteğinin düzeyine göre, bireyin kendini geliştirmesi, eğitim öğretim etkinliklerine katılması olanaklıdır. Ancak, öğrenme isteğini etkileyen kalıtım, çevre, eğitim düzeyi gibi çeşitli öğeler bulunmaktadır. Bunların etkililik oranlarına göre, birey öğrenme ortamlarına girer. Öğrenme ortamı her zaman kişi tarafından istenmeyebilir; yani sıkıcı ya da bıktırıcı gelebilir. Nitekim Russell, eski görüşe göre, öğretimin, büyük bir bölümü sıkıcı olmak durumunda olduğundan, ortalama bir erkek çocuğun sebatlı olmasının ancak katı bir otoriteyle sağlanabileceğine inanıldığını söyler. Ancak Russell, çağdaş görüşe göre, öğretimin tümüyle zevkli bir hale getirilmesi gerektiğini söyler (103).

Öğrenmeye ve öğretim etkinlikleri sıkıcı, bıktırıcı olmaktan nasıl kurtarılabilir? Öğrenme süreçleri zevkli hale getirilerek, öğrencilerin isteyerek etkinliklere katılmaları sağlanabilir mi? Eğer bu konu, ciddiye alınarak üzerinde düşünülür, eldeki olanaklar en iyi şekilde değerlendirilirse, en azından belli oranda öğrenme süreçleri sıkıcı olmaktan kurtarılarak zevkli hale getirilebilir. Nitekim Russell, öğretmen öğrencinin düşmanı olarak değil, dostu gibi görünür, işbirliği yaparsa, öğrenmenin daha hızlı olacağını, çocukta gönülsüz ve sıkılmış bir dikkatin geri toplamanın sürekli gerilimi olmayacağından, öğrenirken daha az yorulacağını, kişisel girişim duygusunun da geliştirilmiş olacağını söyler. Bu yazarları nedeniyle Russell, öğretmenin zorlaması olmadan, öğrencinin kendi isteğiyle öğrenmeye yönlendirilebileceği, düşünmeye değer olduğunu söyler

(102)Russell, Eğitim Üzerine, s.30.

(103)Russell, Eğitim Üzerine, s.194.

(104). Russell'in da belirttiği gibi, eğitimin temel sorunlarından biri olan, öğrencinin isteyerek öğrenme süreçlerine katılımının sağlanması, belli ölçüde öğretmenin sevgi ve ilgisine bağlıdır. Öğretmenin oluşturacağı sevgi ortamı için de çocuğun dikkat ve ilgisi daha kolay sağlanabileceği gibi, bıkkınlık da azalarak öğrenme daha hızlı ve kalıcı hale gelebilir. Aynı zamanda çocuğun girişkenliği, dışa dönüklüğü, yaratıcılığı artabilir. Russell'a göre isteyerek öğrenmeyi sağlamanın bir diğer yolu da çocuğun etkin duruma getirilmesidir. Ona göre, eğitimin, bir işkence olmaktan çok, mutluluk kaynağı haline getirmenin sırlarından biri de budur (105). Çocuğun etkinliği, ilgileri doğrultusunda sağlanabilirse, isteyerek öğretme gerçekleşebilir ki, böyle bir öğrenme, çocuk için sıkıcı olmak bir yana, sevinç kaynağı olabilir. Severek özümlenen bilgi ise, hiç yitmeyecek bir edinim olur.

Eğitim sürecinde öğrenmeyi kolaylaştırarak, severek öğrenmenin gerçekleşmesini sağlayan bir diğer etken de meraktır. Russell'a göre, zihinsel eğitim sonunda oluşan, merak, açık düşüncelilik, bilginin zor olsa da mümkün olduğu inancı, sabır, çalışkanlık, dikkati bir noktaya toplayabilme, düşünce ve eylemde doğruluk ve kesinlik gibi zihinsel erdemler vardır ki, bunlardan merak temel olup, merakın temel olduğu ve doğru amaçlara yöneldiği durumlarda öbür nitelikler kendiliğinden oluşur. Gençlerde her türlü bilgide açığa vurulmamış amaç aramalarını istemezdim, diyen Russell, gençlerde çıkar gözetmeyen bir merakın bulunmadığı durumlarda, uygulanabilir beceriler edinme isteğine seslenirdim, der. (106). Merak duygusunun güçlü bulunduğu durumlarda bireyin öğrenme süreçlerine girerek kendini geliştirmesi kolaylaşır. Esas sorun, böyle bir duygunun bulunmadığı veya çok az bulunduğu durumlarda, bireyin nasıl öğrenme süreçlerine girmesi sağlanabileceğidir. Russell, böyle durumlarda, uygulanabilir becerilerden, yani bireyin öğrenme süreci sonunda sağlayacağı pratik, yaşamsal yararlarından söz edilebileceğini söyler ki, bu da öğrenmenin

(104)Russell, Eğitim Üzerine, s.196.

(105)Russell, Eğitim Üzerine, s.198.

(106)Russell, Eğitim Üzerine, s.188.

bireye sağlayacağı fayda-yarar oranında, öğrenmeyi güdüler. Ancak, bu ikisinin-merak ve uygulanabilir beceriler edinme duygusunun birarada bulunduğu, çakıştığı durumlar, öğrenmenin en üst düzeyde gerçekleşebileceği ideal durumlardır. Eğitim süreçlerinde bu gerçekleştirilebildiği oranda başarı sağlanması kolaylaşır.

İster bireyin kendi çabasıyla, isterse öğretim süreçleri sonunda gerçekleşsin, öğrenme için, ilgi ve dikkat sağlanmalıdır. Öğrencinin ilgi ve dikkati sağlanmadan yapılan etkinliklerin bütünü ya da büyük bir kısmı boşa gider. Eğer öğrenilen konu çocuğun ilgi alanı içine giriyorsa, dikkatin sağlanması kolaylaşır; kendiliğinden ya da az bir çabayla dikkat sağlanabilir. Ancak, esas sorun, çocuğun ilgi alanı içine girmeyen öğrenme etkinliklerinde dikkatin nasıl çekilebileceğidir. Böyle durumlarda şüphesiz ki, dikkat irade denetimiyle sağlanabilir. Nitekim Russell, "yüksek öğretimin kazandırdığı dikkatin iradeyle denetimi altında tutulmasıdır", der. (107). Dikkatin, irade denetimi altında tutma alışkanlığı edinerek geliştirilmesi, bireyin ilgi alanı dışındaki konularda bilgi edinmesinde, özellikle pratik yaşamla "yarar" ilişkisi kurulamayan, en azından hemen gösterilemeyen "felsefe" gibi bir çok alanda kendini geliştirerek, aydınca ilgilerin sürdürülebilmesi için gereklidir. Bu tür konularla ilgilenmeden, yani irade denetimiyle dikkati toplama güçlüğüne katlanmadan, elbetteki insan yaşamını sürdürebilir. Ancak, böyle bir insanın yaşamı zamanla bütün etkinlikleri, varlığını sürdürmeye yönelik bir canlı düzeyine inebilir. Yani, insanca ilgiler, dikkati irade denetimiyle sağlama alışkanlığı edinilmeden gelişemez, sönebilir. Russell, dikkati toplama gücü eğitim süreci olmadan az kişinin edinebileceği çok değerli bir nitelik olarak görür. Ona göre, bebeklerde dikkatin süresi az olup, her geçen gün süreklilik kazanır ancak büyük ölçüde, insanların olgunlaşmasıyla gelişir. Russell, yine de uzun bir eğitim süreci olmadan yeterli bir dikkat toplama gücünün edinilmesinin pek olası olmadığını söyler. Ona göre, yetkin bir dikkat toplama gücünü belirleyen üç özellik vardır: Dikkat toplama yoğun, uzun süreli

(107)Russell, Eğitim Üzerine, s.190.

ve gönüllü olmalıdır. Aynı konu üzerinde uzun bir süre dikkati toplayabilmek zor işleri başarmak, hatta karmaşık ve zor anlaşılır bir konuyu anlamak için gerekli olduğunu söyler (108). Bilim adamlarını, araştırmacıları başarıya götüren temel etkenlerden biri de Russell'ın dile getirdiği gibi, belli bir konuda dikkatin yoğun, uzun süreli ve gönüllü sağlanmasıdır. Bilim adamı ve araştırmacının başarı sırrı burada yatmaktadır. Böyle bir dikkat, değişik alanlarda irade denetimiyle sağlandığında, insan birçok alanda başarı gösterebilir.

Eğitim sürecinde, çocuğun öğrenme ve öğretim etkinliklerine katılmasının sağlanmasında ilginin önemine Dewey de değinir. "Susamamış eşeğe su içirilemez", diye bir atasözünün olduğunu söyleyen Dewey, bir adamın, hele bir çocuğun ilgisini uyandırılmadan, yani kendinde bilmek yada bir şeyi yapmak için bir istek uyandırılmadan bir söz dinletilmeyeceğini, bir şey yaptırılmayacağını söyler (109). Russell, öğrencilerin zihinsel uğraşlara karşı içten ve kendiliğinden gelen ilgileri bulunduğu, sınıflar küçük, öğretmen anlayışlı ve becerikli olursa, kendisinin de beklemediği bir sonuç olarak, derslerde bulunmayı zorunlu kılmadan yeterli bilgi vermenin ve eğitilmiş kişiler yetiştirmenin mümkün olduğunu, tecrübeleriyle gördüğünü söyler. Ancak, ona göre, uzun süre bu koşullar okullarda gerçekleşmeyecektir (110). Eğer, gerçekten Russell'in belirttiği gibi, öğrenciler kendi ilgi alanlarına yönelerek, küçük gruplar halinde anlayışlı öğretmenlerin çevresinde eğitim süreçlerini yaşayabilselerdi, öğrenme, sıkıntı verici bir etkinlik olması şöyle dursun, zevkle yaşanan süreçler olurdu. Ama, ne yazık ki, günümüzde bile, yüksek öğretimde dahi henüz bu veya benzeri koşulların oluştuğunu söylemek oldukça zor, belki de olanaksızdır.

Eğitim süreçleri için bu kadar önemli olan, isteyerek öğrenmenin gerçekleşmesini sağlayan ilgi nasıl uyandırılabilir? Dewey'e göre ilgi uyandırmanın iki yolu vardır: Ödül, ceza, övme, sınav zorunluluğu gibi bireyi

(108)Russell, Eğitim Üzerine, s.190.

(109)Dewey, Nasıl Düşünürüz? s.82.

(110)Russell, Eğitimve Toplum Düzeni, s.28.

dıştan zorlayan özdişi ve yapılacak işe karşı öğrencide bir ihtiyaç istek oluşturan öziçi (111). Elbette ki, çocuğun düzeyine ve içinde bulunduğu ortama, koşullara göre Dewey'in sözünü ettiği özdişi ve öziçi ilgi uyandırma öğelerine başvurulabilir. Yerine ve zamanlarına göre, uygun biçimde ve dozda kullanıldığında hepsinin olumlu etkisi olabilir. Ancak, ilginin sürekliliği açısından öziçi etkenlerin daha uygun olduğu, özdişi etkenlerden ceza ve sınav korkusu gibi yollarla ilginin uyandırılması, kısa süreli ve olumsuz yan etkileri olacağı söylenebilir. İlgi uyandırmada, önemli olan olumsuz yan etkileri olmayan yolların, yöntemlerin kullanılabilmesidir. Bu yöntemlerden biri, çocuğun bedensel olarak etkin kılınmasıdır. Dewey'e göre bedensel etkinlik çocuk için kuvvetli bir ilgi kaynağı oluşturur. Dewey, küçük çocukların gözlem ve düşünceleri çevrelerine yönelik olup, herkes ne yapar, nasıl hareket eder, ne ile uğraşır gibi sorularla ilgili olup, onların bu ilgileri nesnel ve zihinsel olmaktan çok kişisel türden olduğunu söyler (112). Olumsuz yan etkisi olmadan ilgi sağlanmanın bir başka yolu da oyundur. Dewey, çocukta en iyi oyun ilgisi uyandırılabilceğini, yapılacak işe oyunun sağladığı çekicilik sokularak onun çalıştırılabilceğini söyler (113). Oyun atmosferinde bulunmak yalnızca çocukları değil, yetişkinleri de büyüler. Hele ki, oynanan oyun, kişinin düzeyine ve bulunduğu ortama uygunsa, etkin ve sürekli ilgiyi sağlayabilir. İnsan oynadıkça yaşadığını hissederek kendini bir çok yönden değiştirip, geliştirebilir.

Konunun asıl kendisinde bir çekicilik (cazibe) bulunmadığında öğrenme nasıl sağlanmalıdır? Böyle bir durumda ilgi uyandırılabilir mi? Dewey'e göre böyle bir durumda, öğretmenin mizacına ve eğitim-öğretim durumuna, okulun idari ve öğretim sistemine göre, ya konu dışı ve yabancı çekicilik (cazibe) oluşturulacak, dersi çekici kılmak için çocukların dikkatlerine manen rüşvet verilecek, ya da numara kırmak, döndürmek, ceza vermek, azarlamak, devamlı "dikkat" tavsiyesi v.b. şeylere başvurulacak, belki de her ikisi birden kullanılacaktır

(111)Dewey, Nasıl Düşünürüz? s.82.

(112)Dewey, Mektep ve Cemiyet, s.151.

(113)Dewey, Nasıl Düşünürüz? s.82.

(114). Öğretim süreçlerinde, daha önce de belirtildiği gibi, olumsuz yan etkileri olan ceza, tehdit, azarlama gibi yollara başvurulmaması için, konunun kendisinde bir çekicilik bulunmamasına özen gösterilmelidir. Ancak, bu her zaman her alanda, mümkün olmayabilir. Böyle durumlarda işin kolay olduğunu söylemek zordur. Konunun kendisinde çekicilik bulunmadığında ilgi uyandırmak için, elden geldiğince ödül, övme gibi yan etkileri olmayan ya da en azından daha az olan yöntemlere başvurulmalıdır. Dewey'e göre, geleneksel eğitimde, çocuğa hazır bilgilerin verilmesine (kitaplar, öğretmenin anlattıkları, dersler v.b.) çok önem verildiğinden, öğrenciye düşen bütün görev, dersleri verilen şekilde öğrenmesidir. Ancak böyle bir anlayışta düşünmeye dayalı dikkat yan etmen olarak gelişebilir. Oysa, ona göre, en gereken şeye-çocuğun bir sorunu kendi sorunu gibi kabul ederek cevap bulmak için kendiliğinden dikate, koyulmasına onu özendirme gerekliliğine, hemen hemen hiç önem verilmemektedir (115). Eğer, Dewey'in dediği gibi eğitim sürecindeki bir çocuk öğrenme konularını oluşturan problemlere ilgi duyarak, kendi sorunuymuş gibi görerek, bu problemleri çözmek için düşünmeye dayalı dikkati geliştirme alışkanlığı edinirse, yalnız eğitim sürecinde karşılaştığı problemleri çözmekle kalmaz. Yaşam boyu bu alışkanlığını sürdürerek, eğitimin bir zihne sahip olmanın ürünlerini sergiler. Sanıyorum, iyi bir eğitimden de beklenen bu olsa gerek.

İlgi konusu üzerinde duran diğer bir eğitimci de W. James'tir. James, iyi bir eğitimcinin başarısını uyandırdığı ilginin derecesine bağlar. Bu nedenle iyi bir eğitimci çocukları kendi konusu ve amacı üzerine çeke çeke öyle bir noktaya getirir ve burada o derece şiddetli bir ilgi uyandırır ki, çocuğun başka bir şeyle uğraşmasına imkan kalmaz; işte tam bu fırsatta maksat ne kadar etkili bir şekilde gösterilirse başarı da o kadar muhakkak olur, der (116). Demek ki, James'e göre de ilgi uyandırmadan başarıya ulaşılamaz. Öyle ise, bu ilgi nasıl

(114)Dewey, Mektep ve Cemiyet, s.162.

(115)Dewey, Mektep ve Cemiyet, s.163.

(116)James, a. g. e., s.36.

uyandırılabilir? James'e göre ilgi uyandırmanın en iyi yolu, ele alınan konunun kişiyle ilişkilendirilmesidir. Bu nedenle, en çok ilgilendiğimiz şeyler, kendimiz ve geleceğimizle ilgili şeylerdir; Hemen hemen hiçbirşey yoktur ki, kendimizle ilişkili olunca bizim için ilgi çekici olmasın, der (117). Demek ki, bu durumda en azından temel eğitim süresince, çocuğun ilgisini çekebilmek için ele alınan konular, çocuğun kendisiyle ya da en azından yakın çevresiyle ilişkili olmalıdır. Daha sonraki öğretim düzeylerinde öğrencinin ilgi alanı daha da genişleyeceğinden, öğrenilen konular öğrencinin eğilimlerine uygun, kendisi ya da yakın çevresiyle ilişkisiz konular da olabilir. Özellikle ilk yıllardaki eğitim süreçleri için, James oldukça haklı görünmektedir. James, öğrenme konusunda, yeni öğrencilerin eski öğrenilenlerin bir devamı olmasını da ister. Çünkü ona göre, dikkatin sırrı, yeni içinde eskinin bulunmasında, başka bir deyişle, eskinin hafif bir yenilik edası almasındadır (118).

Dikkat ve ilgi konumuna değinerek değişik açılardan değerlendiren diğer bir eğitimci de Rousseau'dur. Rousseau, "dikkati doğuracak, zorlama değil, tat veya alaka olmalıdır", der (119). Dikkati doğman zevk ve ilgi olsa bile, o dikkatin çocuğu yorarak usandırmamasına önem verilmesini ister. Ancak böyle bir dikkat çocukta nasıl oluşturulabilir? Böyle bir dikkat ve ilgiyi oluşturmak için ne yapılmalıdır? Rousseau'ya göre, böyle bir ilgi uyandırmak için haset, rekabet gurur uyandırmak gibi yöntemlere başvurulmasına gerek yoktur; biraz ustaca hareket edildiği takdirde çocukların haz ilgilerini, hatta tutku (iptila) derecesinde uyandırmamanını imkanı yoktur. Çocuklardaki hareketlilik, taklit eğilimi ve zihniyeti, bilhassa doğuştan şen olmaları bu gayeye vermek için en emin vasıtaadır ki, hiçbir eğitimci bunun farkına varamamıştır, der (120). Demek ki, Rousseau, ilgi uyandırmak için çocukların yapısal özelliklerinin hareket noktası olarak alınmasını, eğitimcilerin buna uygun davranmasını ister. Çünkü ona göre,

(117)James, a.g.e., s.94.

(118)James, a.g.e., s.103.

(119)Rousseau, a.g.e., s.122.

(120)Rousseau, a.g.e., s.88-89.

çocukların gelecekteki menfaatlerinden, mutluluklarından, saygınlıklarından sözeden nutuklarla, onları hiçbir suretle ilgilendirmeyen düşüncelerle dikkatleri çekilebileceği iddiası hatalıdır (121). Yani, onları ilgilendiren şeyler, ilgilerini de çeker; öyleyse, Rousseau'nun dediği gibi, eğitim etkinliklerinin temeline çocukları ilgilendiren konular alınmalıdır.

Öğrenmenin istenen düzeyde sağlam ve sağlıklı gerçekleşebilmesi için, dikkat ve ilginin yanında Rousseau, öğrenilecek bilginin belirli bir hedefinin de olmasını ister. Ona göre, belirli bir hedefi olmayan bilginin hiç bir değeri yoktur. Öğrenme konusunda teşvik ettiği gence, daima hissedilebilir bir menfaat göstermek isteyeceğini, iyi seçilmiş olan bu menfaat da öğrenmenin esasını, içyüzünü oluşturacağını, bunun her zaman uygulamaya çalıştığı yöntemin alt tarafını oluşturduğunu söyler (122). Öğrenmenin çocuğa sağlayacağı yarar, çocuğun öğrenmeye olan ilgisini de doğal olarak artıracaktır. Rousseau, bu anlayışa uygun bir tutumu, küçük çocukların sayı saymayı öğrenmeleri için kullanılabileceğini kiraz örneğiyle açıklar. Gösterilen kirazların ancak sayısını bildikten sonra verileceğini küçük bir kıza söyleerseniz, sizi temin ederim ki pek az zamanda sayı saymayı öğrenir, der (123). Rousseau, çocukların okuma öğrenmeleri için de aynı yöntemin uygulanabileceğini bu kez davet örneğiyle göstermeye çalışır. Ona göre, yaşam sürecinde gerekli, zorunlu ve faydası olan bir öge durumuna geldiğinde, her türlü öğrenme dala kolayca gerçekleşebilir (124).

Eğitimin itici gücünün öğrenme isteği olmasının isteyen Russell, öğrenme konularında çocuklara belli düzeylerde yardım edilmesinin yeterli olacağını söyler. Ona göre, çocuklara, oyunlarında bile, yalnızca tutku uyandıracak ve bir şeyin nasıl yapılacağını gösterecek kadar yardım yapılmalıdır. O, devamının

(121)Rousseau, a.g.e., s.68.

(122)Rousseau, a.g.e., s.367.

(123)Rousseau, a.g.e., s.288.

(124)Rousseau, a.g.e., s.76-77.

sürdürülmesini çocukların kendi çabalarına bırakılmasını ister (125). Çünkü, çocuk kendi çabalarıyla öğrenme etkinliğini sürdürdükçe, öğrenme düzeyi ve öğrenme isteği gittikçe artar. Russell'a göre, çocuklar öğrenmeyi severler, yeter ki öğrenilen şeyler uygun olsun ve uygun biçimde verilsin (126). Öğrenilen şeylerin öğrenenin düzeyine uygun olması ve uygun biçimde verilmesi eğitimin istenen düzeyde gerçekleşmesi için oldukça önemlidir. Bu soruna birçok eğitimci değinir. Kant, çocuklara kendi yaşlarına uygun şeyler öğretilmesini isterken (127), Rousseau da öğretilecek şeyleri seçmek gerektiği kadar, bu şeylerin öğretileceği uygun zamanın da seçilmesi gerektiğini söyler (128).

Çocukları zorlayarak, sıkı disiplin altına alarak öğrenme düzeylerini artırmak mümkün müdür? Elbetteki, sürekli, düzenli bir çalışmayla güçlükler karşısında yılmadan, zorlanmayı göze alarak, kişinin öğrenme düzeyini yükseltmesi, kendini geliştirmesi olanaklıdır; düşünülebilir. Ancak Russell çocukların doğal öğrenme isteği, istediklerinden ya da sindirebildiklerinden fazla öğretilerek, bu istekle, yaratıcılık yeteneği ve aydınca ilgilerin yok edildiğini söyler (129). Demek ki, çocuk öğrenmeyi kendi düzeyi ve gücü ölçüsünde gerçekleştirmelidir. Eğitimcilerin, anne-babanın beklentileri, çocuğun yapısına ve düzeyine uygun olmalıdır. Çocuk, ayaklı kütüphane gibi, gereksiz ve ilgisiz bir çok şeyi birmeye zorlanmamalıdır. Belki de bu konuda en iyisini, çok şey mi bilmeli yoksa az fakat temiz mi bilmeli diye sorduktan sonra, az bilmek, fakat bunu sağlam ve temiz bilmek, diyen Kant söyler (130).

İyi bir eğitimden, çocuğun kendi kendini geliştirebilmesi için, çocuğun öğrenmeyi gerçekleştirebilmesini sağlayacak, öğrenme yöntemini öğrenmesi de beklenmelidir. Eğer, çocuk öğrenme yöntemini öğrenirse, tüm yaşamı boyunca

(125)Russell, Eğitim Üzerine, s.133.

(126)Russell, Eğitim Üzerine, s.133.

(127)Kant, a.g.e., s.63.

(128)Rousseau, a.g.e., s.118.

(129)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.22.

(130)Kant, a.g.e., s.68.

ilgi duyduğu alanda kendi kendine, bir öğretene olmadan da öğrenmeyi sürdürebilir, kendini geliştirebilir. Sanıyorum, iyi bir eğitimden de beklenen bu olmalıdır. Ancak, Russell bu konuya değinmemektedir. Oysa Rousseau, bu konuya bir çok yerde değinir: "Bu kitabımdaki mevzuum Emil'ime ilim ve fen öğretmek değildir; fakat lüzumunda bunları öğrenmeyi öğretmektir" (131) derken, bir başka yerde de, "siz çocuğumuza erkenden bilgiler veriyorsunuz; ben ise bu bilgileri elde edecek aletleri hazırlamakla meşgul oluyorum", der (132). Yine Rousseau, "çocuklara hakikati öğretmekten fazla hatalarını keşfederek daima kendi kendine hakikatleri bulabilmesi için ne suretle hareket edeceğini öğretmek sözkonusudur", der (133).

Öğrenme, bireyin kendi çabasıyla, kendi kendine gerçekleştirebileceği gibi, öğretim sonucunda da gerçekleştirebilir. Bireyin, eğitimini yaşam boyu sürdürebilmesi ve kendini geliştirebilmesi için, kendi kendine öğrenmeyi gerçekleştirmesi daha çok anlamlı görünmektedir. Ancak, bir kültür ortamında doğan çocuğun, özellikle günümüzde, kendi kendine öğrenmeyi gerçekleştirecek duruma gelse bile, neyin öğrenmeye değer, neyin öğrenmeye değmez olduğunu her zaman kendisi belirleyemez. Kişi, bir yol gösterici, öğretene, öğretmen olmadan, öğrenmeye kalkarsa, yeterli olgunluk düzeyine ulaşmadan, gereksiz, ilgisiz şeyleri de öğrenebilir. Bu da zaman ve emek kaybına neden olabilir. Bunu önlemek için, örgün eğitim sistemi daha çok öğretim anlayışı temeline dayandırılır. Çocuk merkezli bir sistem uygulanırsa bile hangi tür ve düzeyde bir eğitim kurumu olursa olsun, en azından öğretim programları, ders konuları ve içerikleri merkezi otorite, öğretmen, bakanlık ya da ilgili kuruluşlar tarafından belirlenir. Böylece sisteme giren, çeşitli öğretim etkinliklerine katılarak kendisi için öngörülen programları tamamlayarak, kendisinden beklenen öğrenmeyi gerçekleştirerek sistemi tamamlar.

(131)Rousseau, a.g.e., s.154.

(132)Rousseau, a.g.e., s.184.

(133)Rousseau, a.g.e., s.152.

Russell, öğrenmeyle ilgili öğretme ve öğretim kavramları üzerinde de durur. Ona göre, yetişkinlere bir şey öğretilmesi için yetişkinin belli düzeyde bilgiye sahip olması gerekir. Bu nedenle, bilgisiz yetişkine birşey öğretilemez, bir kişi ne kadar çok öğrendiyse, daha çok öğrenmesi o ölçüde kolaydır der. Ancak, zorunlu bir varsayım olarak, kişinin dogmacı bir anlayışla eğitilmemiş olmasını ister. Ona göre, bilginiz insanlar zihinsel alışkanlıklarını değiştirmek zorunda kalmadıklarından, tutumları değişmez bir biçimde katılaşıyor, yeni bilgilere açık olmaları gerektiği yerde şüphecidirler (134). Demek ki, öğretim etkinliğinin verimli olması ve istenen düzeyde öğrenmenin sağlanabilmesi için, özellikle yetişkinler için, öğrenenin belli bir düzeyde bilgi birikimine sahip olması gerekir.

Öğretim konusu, aynı zamanda eğitim sistemlerinin önemli bir problemini oluşturur. Eğitim sistemine giren çocuk, öğrenme etkinliklerine nereden başlamalıdır? Nasıl bir öğretim programı düzenlenmelidir? Çocuğun ilgi ve yeteneklerine uygun bir öğretim hangi düzeyde, olgunlukta gerçekleştirilebilir? Russell, bu tür sorunlara da değinmektedir. Ona göre, bazı şeyleri herkesin bilmesi gerekirken, bazı şeyleri bazı kimseler bilmelidir. Russell'a göre, özel durumlar dışında, uzmanlaşma daha sonra olacağından, on dört yaşına kadar çocuklara herkesin öğrenmesi gereken, derslere giriş bölümleri verilmeli; eğitimin amaçlarından biri olması gereken, çocukların yeteneklerinin keşfedilmesi bu dönemde yapılmalıdır (135). Demek ki, Russell'a göre, bizim eğitim sistemimizde yeni uygulamaya geçilerek, son yıllarda yaygınlaştırılmaya çalışılan, ilköğretim (temeleğitim) okulları süresince, çocuklara herkesin bilmesi gereken genel bilgiler verilmelidir. Bu durumda dersler, konu alanlarına giriş niteliğinde olmalıdır. Özel yetenekler ve ilgi alanlarına göre uzmanlaşma lise ve üniversite düzeylerine kaydırılması gerekir. Gerçi, ülkemizde son yıllarda yapılan düzenlemeler bu anlayışa uygun düşmektedir. Ancak, birçok okula, özellikle üniversiteye girişin sınavla olması, öğrencilerin yetenek ve ilgi alanlarına göre dağılımlarını zorlaştırmaktadır. Bu da eğitim sistemimizin önemli sorunlarından birini oluşturur.

(134)Russell, Eğitim Üzerine, s.54-55.

(135)Russell, Eğitim Üzerine, s.200.

Bilinen bir ilkeye uygun olarak Russell da konuların kolaydan zora doğru öğretilmesini ister (136). Özel olarak coğrafya, tarih, yabancı dil öğretimi üzerinde durur. Ona göre, coğrafyanın gezi düşüncesiyle ilgili olduğunu öğrenen hemen her çocuk derhal coğrafyaya ilgi duyar. Coğrafyayı kısmen resimlerle ve gezginlerin öyküleriyle, filmlerle, gezginlerin yolculuklarında gördüklerini göstererek öğretdim, der (137). Aynı yolu tarih öğretimi içinde izleyeceğini, ancak tarih öğretimine beş yaşlarında tanınmış kişilerin bolca resimlenmiş öyküleriyle başlanabileceğini söyler (138). Her çocuğun yabancı dil öğrenmesini isteyen Russell, çağdaş dillerin çocuklukta daha kolay öğrenilebileceğini, bu nedenle erken yaşlarda öğretilmesini ister (139). Matematik ve bilim öğretimine de on iki yaşlarında başlanabilir, der. Bu da, Piaget'in "soyut işlemler" dönemine denk gelir. James da, soyut şeylerin kavranması çocuklar için ergenlik çağından önce mümkün olamayacağını, matematik, mekanik, kimya, biyoloji gibi bilim dallarıyla ilgili bilgilerin ergenlik döneminden sonra verilebileceğini söyler ki, ona göre, bu da "fikri tecrübenin ikinci safhasını" oluşturur (140).

Öğrenmede ezberin yeri var mıdır? Varsa, hangi alanlarda gereklidir? Russell, bu konuya da değinerek ezberin, belleğin eğitimi amacıyla savunulduğunu, ancak psikologlar, ezberin bu yönde bir etkisi olsa bile çok küçük olduğunu gösterdiklerini söyler. Kendisi, psikologların, ezberin öneminde, belleği geliştirdiği açısından değil, konuşma ve yazmada dil güzelliği üzerine etkisi açısından yanıldıklarını söyler. Russell, dil güzelliği alışkanlığının ancak iyi edebiyatın yakından tanınmasıyla oluşacağına inandığından, ezberlemenin kendisine önemli göründüğünü söyler (141). Konuşma ve yazmada dil güzelliği ve akıcılığı bakımından ezberlemenin belli düzeyde gerekliliği konusunda Russell, haklı görünüyor. Ancak, yaratıcı düşünme ve hayal gücü zeanginliği bakımından

(136)Russell, Eğitim Üzerine, s.200.

(137)Russell, Eğitim Üzerine, s.201.

(138)Russell, Eğitim Üzerine, s.202.

(139)Russell, Eğitim Üzerine, s.207.

(140)James, a. g. e., s.135.

(141)Russell, Eğitim Üzerine, s.205.

ezberlemenin olumlu etkisi olması bir yana, olumsuz etkisi olabilir. Çünkü, ezberleme, özellikle anlamadan, kavramadan bir şeyin hafızada tutulması, uslamlamayı (muhakemeyi) körletebilir, zihnin yeni ufuklara açılıp gelişmesini önleyebilir. Bu nedenle ezberlenen şeylere özen gösterilmelidir. Belki, Kant'ın da dediği gibi, ezberlenen şeyler gerçek yaşamla ve bizi ilgilendiren şeylerle ilgili olursa, eğitsel bir değeri olabilir (142). Bu konuda James, hindilere yutturulan cevizler gibi, hafızaya birçok metinler doldurarak çalışmanın ne kadar acınacak bir yöntem olduğunu söylemeye gerek yok, der. Körü körüne ezberleme yöntemi sonu gelen hayırlı bir şey olsaydı hiç kuşkusuz çok güzel bir çalışma, hatta en tasarruflu bir iş sayılabileceği ancak bilgilerini bu tarzda edinmiş kimselerin çalışmalarının verimi (semeresi) her zaman boş olduğunu söyler (143). James, ezberlemeye tamamen karşıdır; onun eğitim anlayışında ezberle yer görülmemektedir. Ona göre, gerek kendimizi ve gerek başkalarını hafızlıktan ziyade düşünmeye alıştırmalıyız; çünkü, "iyi düşünülmüş bir şey en iyi ezberlenmiş demektir", der (144). Baltacıoğlu da ezber konusuna değinerek, ilkokullarda yapılması gereken işin yalın, dağınık, kafayı doldurmaktan başka bir işe yaramayan ezber bilgi yerine işgücü, ödev gücü verilmesinin gerekli olduğunu söyler (145).

Öğrenmenin ezber yoluyla gerçekleşmesine taraftar olmayan bir diğer eğitimcide, "benim Emil ezberden hiçbir şey öğrenmeyecektir", (146) diyen Rousseau'dur. Okula gidenlerin sınıfta öğretmenlerinden bir takım papağan ezberler işittiklerini söyleyen Rousseau, bu durum için, "bana öyle geliyor ki, onu (Emil'i) hiç bir şey anlamamak üzere terbiye edecek derecede zararlı yetiştirmektir", der (147). Bir çok eğitimci ezber öğretime ve bu yolla öğrenme süreçlerinin yaşanmasına açık bir dille karşı çıktıklarına göre, yerine ne

(142)Kant, a.g.e., s.48.

(143)James,a.g.e., s.118.

(144)James, a.g.e., s.118.

(145)Baltacıoğlu, a.g.e., s.60.

(146)Rousseau, a.g.e., s.72.

(147)Rousseau, a.g.e., s.35.

önerilmektedir? Ya da ne önerilmelidir? Rousseau, öğrenmenin eşyayla, yaparak yaşayarak gerçekleştirilmesinden yana görünmektedir. Eşya ile eğitime önem veren Rousseau, "Muallimler! Daima eşya, yine eşya! Sözlere fazla ehemmiyet verdiğimiz için sözle terbiye usulünüzle çocuklarınızı geveze yapmaktan başka birşeye muvaffak olamıyorsunuz", der (148). Yapararak yaşayarak, işle öğrenmenin de uygun bir öğrenme yolu olduğunu düşünen Rousseau, Montmorency ormanlarında çocuğuna (Emile) yön buldurduktan sonra şöyle der: "Muallimler! Daima mümkün oldukça çocuklara işle hitap etmeli ve işin mümkün olmayacağı hiç bir şey de söylenmemelidir" (149). Rousseau, eşyaya olan bağlılığın da bir zarar vermeyeceğini düşünür. O, eşya ve insanlara olmak üzere iki türlü bağlılığın olduğunu söyler. Ona göre, eşyaya olan bağlılık doğadan (tabiattan) gelir ve manevi cephesi olmadığı için özgürlüğe zarar vermediği gibi hiç de hata ve kötülükler meydana getirmez; buna karşın toplumdaki doğan, insanlara karşı olan bağlılık ise, düzensiz olduğundan, bu sakıncaların hepsini doğurur; bu nedenle efendi ile esirin birbirlerini karşılıklı bozduklarını söyler (150). Demek ki, Rousseau, iyi bir eğitimin, eşyayla, işle gerçekleştirilecek bir öğrenmeyle sağlanabileceği düşüncesindedir.

Günümüzde öğrenme, teknolojik amaç ve gereçler de kullanılarak daha zevkli, daha ilginç hale getirilebilir. Öğrenme süreçlerinde öğrenci, görsel, işitsel araç ve gereçlerle, daha etkin hale getirilerek, kendi çabalarıyla, öğretmenin rehberliği ve gözetimi altında, sağlıklı öğrenme ortamları oluşturulabilir. Böylece, fazlaca eğitsel bir değeri olmayan, öğrencinin öğrenmeye olan ilgisini azaltan, söndüren ezberlemenin önüne de geçilebilir. Ancak, bunun için başta eğitimcilerin istekli olmaları, uygun ortamların oluşturulması (az sayıda öğrenci, yeterli oranda kaynaklar vb.), gerekli araç ve gereçlerin (TV, tepegöz, slayt makinası, video v.b.) sağlanması gerekir. Bunlar yapılabildiği oranda öğrenme daha zevkli bir etkinlik durumuna gelerek istenilen düzeyde, ölçüde gerçekleşebilecektir.

(148)Rousseau, a.g.e., s.129.

(149)Rousseau, a.g.e., s.131.

(150)Rousseau, a.g.e., s.46.

İKİNCİ BÖLÜM

RUSSELL'İN KİŞİLİK EĞİTİMİ ANLAYIŞI

1. Kişilik Eğitimi

Eğitimin temel amaçlarından biri de kişilik eğitimini gerçekleştirmektir. Russell, eğitim ve Toplum Düzeni adlı eserinde, kişilik eğitimine yer vermezken, Eğitim Üzerine adlı eserinin üç bölümünden birini, kişilik eğitimine ayırır. Bu bölümde, korku, oyun, doğruluk, ceza, sevgi, cinsel eğitim (seks eğitimi) gibi kişilikle ilgili çeşitli konuları ele alır. Ancak birlikte bulduklarında ideal bir kişiliğin temelini oluşturan öğelere ve bunlarla ilgili açıklamalara birinci bölümde, eğitimin amaçları konusunda ele alır. Russell'a göre, birlikte bulduklarında ideal bir kişiliğin temelini oluşturan canlılık, yüreklilik, duyarlılık ve zeka gibi dört temel özellik vardır ki, çocuklar için sağlanacak uygun bir bedensel, duygusal ve zihinsel bakımla bunlar çok yaygın bir duruma getirilebilir (1). Russell, kişiliği oluşturan bu temel öğeleri sırasıyla ele alarak ayrı ayrı inceler.

Russell'a göre ideal bir kişiliğin temelini oluşturan canlılık, zihinsel olmaktan çok fizyolojik bir özellik olup, sağlığın yerinde olduğu durumlarda görülür; okul öncesi dönemde de en yüksek düzeye ulaşarak, eğitimle yavaş yavaş durur. Russell, eğer canlılık varsa, hoş giden hiçbir şey olmasa bile yaşıyor olmanın verdiği haz alacağından, zevkler yoğunlaşır, acılar, azalır, der. Bu duygu her türlü olaya ilgi duymayı kolaylaştırır, yansızlığı geliştirir ki, bu da zihinsel dengenin gerekli bir ögesidir, der. Ona göre, insanlar kendi içlerine kapanma, kendi dışlarında olan şeylerle ilgilenmeme eğilimindedir ki, bu insanlar için kötü bir durumdur; çünkü, bunun sonucu en iyi durumda can sıkıntısı, en kötü durumda ise, melankolidir. Çok nadir görülen istisnalar dışında böyle kişiler yararlı da olamayacaklarını söyler. Russell'a göre, canlılık, dış dünyaya olan ilgiyi de geliştirerek, kıskançlığı azaltır, yaşamı zevkli kılar ki, bu da canlılığın en önemli yönüdür. Bu nedenle, canlılığı, bazı sınırlamalara karşın, tüm insanların

(1) Russell, Eğitim Üzerine, s.45.

sahip olması gereken özellikler arasında sayacağını söyler (2). Çocukların eğitim süreçlerini kin, nefret, kıskançlık duygularından arınık, zevk ve neşeyle yaşayabilmeleri için Russell'in sözünü ettiği canlılık, kaçınılmazdır. Canlılığın olmadığı öğrenme ortamlarında ilgi ve isteğin uyandırılması, ayrı bir çaba ve özen gösterilmesini gerektirir. Konunun kendisinde çekicilik bulunmadığı durumlarda, ilgi, konunun özelliğine göre hazırlanacak ortamlar (laboratuvar, kütüphane, spor salonu vb.) ve kullanılacak araç gereçlerle sağlanabilir. Ancak eğer öğrencilerde canlılık yoksa, konuya da ilgi duymuyorlarsa, kendilerine konuya uygun öğrenme ortamları sunulamıyor, yeterli düzeyde araç gereç bulunmuyorsa, böyle durumlarda, eğitim nasıl gerçekleştirilebilir? Sanıyorum, öğrenme düşük düzeyde gerçekleşir. Böyle durumlarda öğrenci, devam zorunluluğu, not korkusu, dönem kaybetmeme, bir an önce diploma alma gibi iyi bir eğitimde olmaması gereken nedenlerle sınıflarda bulunarak, zindandaki mahpus gibi, bir an önce dersin bitmesi isteğiyle, zaman doldurur. Temel amaç olması gereken öğrenme ancak tali durum, yan etmen olarak gerçekleşebilir. Kaldı ki, öğrenme gerçekleşiyor gibi görünse de, bilgiler isteyerek özümlemeyeceğinden kişi kendini değiştirip, geliştiremez. Yani, eğitilmiş bir insan durumuna gelemeyiz, diplomalı cahiller ordusu oluşur. Bu nedenle, öğrencilerin öğrenme süreçlerinde canlı olabilmeleri için yeteneklerine uygun, ilgi ve istekleri doğrultusunda yönlendirilmelidirler. Ancak, böyle durumlarda gerçekleşen eğitim anlamlı ve değerli olabilir. Canlılık, sağlıklı kişiliğin ve iyi bir eğitimin temel koşuludur.

Russell, ideal kişiliğin temelini oluşturan ikinci özelliğin yüreklilik olduğunu söyler. Yürekliliği korku ile ilişkilendirerek, karmaşık birçok biçimleri olduğunu söyler. Korkunun olmaması, denetim altında tutulması, akla dayanması ve akıl dışı olması gibi (3). Ona göre, tam bir yüreklilik kendini dünyanın küçük bir parçası olarak hisseden, ilgilerin geniş bir kişide bulunur; bu da kendini aşağılayarak değil, kendi benliği dışında bir çok şeye değer vererek sağlanır.

(2)Russell, Eğitim Üzerine, s.46.

(3)Russell, Eğitim Üzerine, s.46.

İçgüdü özgür ve zeka işleyiş halinde bulunmadıkça da bu gerçekleşmez; ikisinin birleşmesinde öyle bütün bir yaşam anlayışı doğar ki, bunu zevk düşkünü de, zevklerden tümüyle vazgeçmiş olan da bilemeyeceğini söyler. Ona göre, böyle bir anlayışa kişisel ölüm çok önemsiz bir konu olarak görünür; böyle bir yüreklilik olumsuz ve bastırıcı değil, olumlu ve içgüdüselidir. Yetkin bir kişiliğin temel öğelerinden biri saydığı böyle bir yürekliliği, yararlı anlamda bir yüreklilik olarak görür. (4). Böyle bir yüreklilik, aydın kişide bulunması gereken, iyi bir eğitimin kazandırması beklenen kişilik özelliklerinden biridir. Russell'in dediği gibi, kendini dünyanın küçük bir parçası olarak hisseden, ilgileri geniş, zekaşı işleyiş halinde bulunan bir kişi, üretkenliğin vereceği zevkle yaşama daha çok bağlanarak cansıkıntısı, bıkkınlık gibi duyguları yaşamaz. Bireysel mutluluğa daha kolay ulaşabilir.

Russell, üçüncü özellik olan duygudaşlığı, bir bakıma yürekliliği düzeltici bir öğe olarak görür. Ona göre, tehlikeleri algılayamayan bir kişinin yüreklince davranması daha kolaydır, ama bu tür yüreklilik bazen aptalca olabilir (5). Demek ki, duygudaşlık, yürekliliğin zekayla, akılla birleşerek insanın içinde bulunduğu koşullara göre uygun bir biçimde dararabilmesidir. Böyle bir davranış için, Russell'in de belirttiği gibi, duygudaşlığın önemi büyüktür. Duyarlılık geliştiği oranda yüreklilik de anlam kazanır.

İdeal bir kişiliğin temelini oluşturan dördüncü özellik olarak Russell, zekayı görür. Russell, zekayla hem gerçek bilgiyi hem de bilgiye açık olma yeteneğini kasteder. Yani, zekayı hem kişinin bilgiye sahip olmasını hem de bilgi elde etme yöntemini öğrenerek yeni bilgiler elde edebilmeleri, yeni bilgilere açık olabilmesi olarak görmektedir. Çünkü ona göre, "Zeka olmadan çağdaş ve karmaşık dünyamız varlığını sürdüremez, ilerleme ise hiç olmaz" (6). Buna uygun olarak o, zekanın işlenmesini eğitimin temel amaçlarından biri olarak görür. Russell,

(4)Russell, Eğitim Üzerine, s.51.

(5)Russell, Eğitim Üzerine, s.52.

(6)Russell, Eğitim Üzerine, s.54-55.

saydığı bu ideal kişiliğin temelini oluşturan özellikleri en üst düzeyde taşıyan insanlardan oluşan bir toplum olsaydı, bugüne kadar varolamlardan çok farklı bir toplum olacağını ve böyle bir toplumda mutsuz insanın çok az bulunacağını söyler (7). Çünkü, ona göre, mutsuzluğun temel nedenleri sağlıksızlık, yoksulluk ve doyumsuz bir cinsel yaşamdır. Oysa, ona göre, duyarlılık insanlara yoksulluğu yok etme isteğini verirken, zeka bunun yolunu gösterir, yükseklik ise insanların bu yolu benimsemelerini sağlar (8). Russell, ideal kişiliğin temelini oluşturan bu özellikleri belirleyerek açıklarken, kati bir tutum içinde değildir. Bunların dışında da özellikler olabileceğini, ancak kendisinin bunları önemli gördüğünü söyler.

Russell, kişiliğin oluşturulmasını ilk yılların sorunu olarak görür. Ona göre, eğer doğru yürütülürse, altı yaşına kadar bu iş hemen hemen tamamlanır. Ancak, bu yaştan sonra kişiliğin bozulmayacağını söylemek istemez. Ona göre, her yaşta ters koşullar ve çevre zararlı olabilir. İlk yaşlarda doğru bir eğitim verilmiş olan bir erkek ya da kız çocuk altı yaşından sonra, eğer çevreye dikkat edilirse kendini doğru yöne yönlendirecek alışkanlıklara ve isteklere sahip olabileceğini söyler. Ona göre, altı yaşına kadar ahlak konularına fazla zaman ayrılması ya da düşünülmesi gerekli görülmelidir. Çünkü, o yaştan sonra gerekli erdemler yalnızca zihinsel eğitim sonucu doğal olarak ortaya çıkmalıdır. Bu nedenle, "eğer altı yaşına dek çocuklar uygun bir bakım ve eğitimden geçmişse, okul yöneticilerinin yalnızca zihinsel ilerleyemeye önem vermeleri, o yaştan sonra da arzu olunan kişilik gelişimini bu zihinsel ilerlemenin gerçekleştireceğine güvenmeleri gerektiğine inanıyorum", der (9). Freud gibi birçok psikolog da, kişiliğin oluşumunda ilk yılların önemi üzerinde dururlar. Her ne kadar ilk yılların önemini vurgulayan kuramlar deneysel olarak kanıtlanamaması eleştiri konusu oluyorsa da kişiliğin temelini oluşmasında ilk yılların önemi küçüksenemez. İlk yıllarda sağlanacak uygun ortam ve iyi bakım, bedensel yönden olduğu kadar

(7)Russell, Eğitim Üzerine, s.60-61.

(8)Russell, Eğitim Üzerine, s.61.

(9)Russell, Eğitim Üzerine, s.185.

kişilik yönünden de sağlıklı bireylerin yetişmesini kolaylaştırır. Örgün eğitim süresince de Russell'in belirttiği gibi, zihinsel yönden çocuğun gelişiminin desteklenmesi ilk yıllarda oluşan kişiliğin bozulmadan sürmesini sağlar. İlk yıllarda, kişiliğin gelişmesinde en büyük görev, şüphesiz ki aile ortamını oluşturan anne-babaya düşer. Ancak, sanayileşmeyle birlikte gittikçe yaygınlaşan annenin de iş yaşamına girmesi, çocuk için okul öncesi dönemde annesinden yeterli, düzenli ilgi ve sevgi görmeyi güçleştirmektedir. Kreşler, çocuk bakım yuvaları ve benzeri çözüm yolları, çocuk için annenin görevlerini üstlenirken beraberinde birçok sorunda getirirler. En başta, aile ortamından uzaklaşan çocuğun, yeterince karşılanamayan ilgi ve sevgi eksikliği, bedensel gelişimini olduğu kadar, kişilik gelişimini de olumsuz etkiler. Bu nedenle, kişilik yönden sağlıklı kuşakların yetiştirilmesi günümüzde gittikçe zorlaşmaktadır.

Kişiliğin, karakterin oluşumunda toplumun etkisi yok mudur? Russell'a göre, çocuklukta ve gençlikte kişiliğin karakterin oluşumunda en önemli etkenlerden biri toplumun birey üzerindeki etkisidir. Ona göre, bölünmüş, şizofrenik kişilik, bağlı olunan iki ayrı topluluk arasındaki çatışmadan, bazen de topluluk ile bireyin zevkleri arasındaki çatışmadan doğar (10). Özellikle ülkemiz gibi, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde, Russell'in belirttiği gibi kişilik parçalanmaları daha çok görülebilir. Bu ülkelerin, henüz gelenekleşmiş bir yönetim biçimleri, ortak bir kültürel yaşamları ve davranış biçimleri oluşmamıştır. Nüfusun büyük bir çoğunluğunun, yarımadn fazlasının yaşadığı, kırsal alanlar, köyler, yerel özelliklerin gelenek ve göreneklerin, her alandan etkin olduğu topluluklar görünümündedir. Böyle, yerel özelliklerin ağır bastığı ortamlarda, yerel dille, şivesiyle, giyiniş tarzıyla, davranış biçimleriyle yoğrularak, biçimlenen, kişilik kazanan çocukların, gençlerin, bu ortamlardan koparak, eğitim görmek, iş bulabilmek ya da kentin cazibesine kapılarak, ortamlarını değiştirerek kente gelmeleri, Russell'in belirttiği gibi kişilik parçalanmalarına, uyumsuzluklara, kimlik bocalamalarına yol açabilir. Bireylerin

(10)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.62

eski davranışlarını alışkanlıklarını kısa sürede bir yana bırakarak ya da değiştirerek yeni kişilik kazanmaları, kimlik geliştirmeleri oldukça zor, yıpratıcı bir süreçtir. Böyle bir sürecin en az sarsıntıyla geçirilebilmesi için en önemli görev kuşkusuz eğitime düşmektedir. Russell'in belirttiği gibi, eğitim, topluluğun etkisini aşırı ve zararlı olmasını önleyerek yararlı olmasını sağlamalıdır (11). Eğitim, ulusal kültürü, yerel kültürle zenginleştirirken, yerel kültürü de belli bir düzeye yükselterek ulusal kültürle kaynaştırmalıdır. Böylece, kişilik oluşumundaki engeller belli ölçüde aşılabileceği gibi, yerel özelliklerle süslenmiş ulusal kimlikler de kolaylıkla geliştirilebilir. Çağımızda hızla yaygınlaşan kitle iletişim araçları bu sürecin daha da kolaylaştırılmasında etkili olabilir.

Russell, yetiştirilmeleri açısından birey ve yurttaş ayırımı yapar. Bu nedenle, "bireyin yetiştirilmesiyle yurttaşın eğitilmesi ayrı şeyler olduğu yadsınamaz", der (12). Ona göre, birey kendi kendine yaşar, oysa yurttaş komşularıyla yaşar. Yani, Russell'a göre bireyin tekliği, bireyselliği varken, yurttaşın toplumsallığı, genelliği vardır. Bu bakımdan, bireyin, bireysel özelliklerini, yeteneklerini güçlendirerek ona uygun bir kişilik kazanması beklenirken yurttaşın toplumun ya da topluluğun özelliklerini benimseyerek ona uygun bir biçim, bir kişilik kazanması beklenir. Bireyin, bireysel özelliklerini, yeteneklerini geliştirerek, bilim adamı, sanatçı, filozof olması beklenirken, yurttaşın, sürüdeki koyun gibi sıradan vatandaş olması beklenir. Özellikle, çoğulcu demokrasinin gelişmediği otoriter yapılı devlet politikalarıyla, daha çok yurttaş yetiştirilmeye çalışılır. Russell, "hükümetlerin düşündüğü yurttaşlar, statükoya hayranlık duyan ve onun korunması için çaba göstermeye hazırlanmış olan kişilerdir", der (13). Statükoya hayranlık duyan ve onu korumaya çalışan, yani yurttaş, toplumsal kültürü nasıl geliştirebilir? Elbetteki, yeni gelişmelerin sağlanabilmeleri için, eskinin iyi eskinin sürekliliği sağlanarak bir geleneğin oluşturulması gerekir. Ancak, yeni gelişme ve değişimler için, bireyin

(11)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.62.

(12)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.6.

(13)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.8.

güçlenmesi, gelişmesi gerekir. Bu nedenle yurttaş bile yetiştirilirken geniş görüşlü olmasına özen gösterilmelidir. Nitekim Russell, dar kapsamlı yurttaşlık ülkülerinin özünde bulunan tehlikeleri anlamak gerekir, der. Ona göre, devlet eğitim düzenini kuranlar iyi bir yurttaşın nasıl meydana geleceği konusunda dar görüşlü olurlarsa, kişilerin yurttaş olarak bile,bozulmalarına yol açarlar; kişi kültürünün yurttaşlığa katkısını ancak geniş kişisel kültürü olanlar anlayabilir (14). Yani, bireyin kültürü, bireyselliği geliştikçe, yurttaşlık da olumlu etkilenecek, gelişir. Demokrasi bu anlayış temeline dayanmalıdır. Baltacıoğlu da bu anlayışa uygun olarak, "demokrasi ferdi bir otomat bir makine, kati bir madde değil, müstakil bir şahsiyettir", der (15). Demek ki, demokrasi kültürünün temelinde bireysellik yatar. Çoğulcu demokrasinin bu yönüyle geliştirilerek, kesintisiz yaşatılabilmesinde, güçlü bireylerin, "kişilik"lerin yetiştirilmesi son derece önemli görünüyor.

2.Ahlak Eğitimi

Russell, ahlak eğitimi konusuna, eğitimle ilgili kitaplarında ayrı bir bölüm ya da konu başlığı altında yer vermemekle birlikte, değişik bir çok yerde görüşlerini açıklar. Jones da, halkça sevilmeyen durumların ateşli destekleyicisi olarak gördüğü Russell'in pratik konular ve yaşam biçimi gibi ahlakla ilgili konularda çok şey söylediğini belirtir (16). Russell, ahlak eğitimi yalnızca insan ilişkilerinin düzenlenmesi açısından değil, kültürel değerlerin korunması ve yok edilmemesi için de gerekli görür: Çocuklar eğer ilk yıllardan beri yaşamın gelişmesini sıcak bir sevecenlikle izleyip, değerini hissetmeye yönlendirilip, yapıcı beceriler edinselerdi, büyük bir ilgi ve kaygıyla uzun zamanda üretilen bir şeyin ne kadar çabuk ve kolayca yok edilebildiğini, endişeyle anlamaları sağlanabilseydi, ilk ahlak eğitimlerinin bir bölümünü bunlar oluştursaydı, insanlar

(14)Russell, *Eğitim ve Toplum Düzeni*, s.11.

(15)Baltacıoğlu, a.g.e., s.351.

(16)Jones, a.g.e., s.191.

başkalarının böyle yarattıklarını ya da böyle baktıklarını yok etmeye bu kadar hazır olmazlardı, der (17).

Ahlak eğitime ne zaman başlanabilir? Ya da ne zaman başlanmalıdır? Russell bu konuda oldukça sabırsız görünmektedir. Elinden gelse, doğumdan önce bu işe başlayacaktır. Ona göre, düşürücü beklentiler oluşmazdan, öfkeyle karşılanacak ters alışkanlıklar meydana gelmeden bu işe başlanmalıdır. Eğer, bebeklikte doğru yöntemler uygulanmazsa, sonraki yaşlarda güçlüklerin derecelerine göre, insanlar doyumsuz ya da hırslı olurlar. Bu nedenle, "gerekli ahlak eğitime başlama zamanı doğum anıdır", der (18). Ancak, bu doğru mu? Çocuğun doğumuyla birlikte ahlak eğitime başlanabilir mi? Bu konuda Russell, açık bir biçimde yanılmaktadır. Çünkü biz, çocuğun doğumuyla birlikte ahlak eğitime başlamak istesek de, çocuk bu eğitimi alabilecek düzeyde midir? Daha refleksleriyle tepkide bulunan, duyu organları yeterince gelişmeyen, henüz dış (fiziki) dünyayı bile doğru dürüst tanımayan, algılayıp kavrayamayan bir bebeğe, "iyilik", "doğruluk", "dürüstlük", "sözünde durma" gibi soyut kavramları kapsayan bir ahlak eğitimi nasıl verilebilir? Rousseau'nun ve Piaget'in belirttiği gibi, çocuk 11-12 yaşlarına gelmeden, yani Rousseauya göre çocuğun muhakeme gücü gelişmeden, Piagete göre "Soyut-İşlemler Dönemi"ne girmeden eğer ahlak eğitimi verilebilecekse, çocuğun gelişmiş bir zihine sahip olması gerekir ki, eğer böyle olsaydı zaten eğitime gerek kalmazdı.

Ahlak eğitimi konusunda Rousseau, Russell'a göre, çok daha tutarlı, çocuğun gelişimine uygun bir anlayış sergilemektedir. Rousseau mahkeme çağından evvel, yani 11-12 yaşlarından önce, ahlaki varlıklar ve toplumsal ilişkiler hakkında çocuğun hiçbir fikre sahip olamayacağından, değil bunlarla ilgili bilgilerin verilmesi, bunları ifade eden sözcüklerin bile kullanılmasından sakınılmasını ister. Çünkü, ona göre, çocuk bu kelimelere hiçbir suretle gideremeyeceği yanlış anlamlar vererek, yanlış fikirler oluşturabilir; çocuğun

(17)Russell, Eğitim Üzerine, s.106.

(18)Russell, Eğitim Üzerine, s.67.

kafasına girecek ilk yanlış fikirler ise, bütün hata ve kötülüklerin tohumu olur (19).

Rousseau'un ahlak eğitimi ile ilgili görüşleri, Piaget'in zihinsel gelişim kuramına da uygun düşmektedir. Piaget'e göre, çocuk "Somut-İşlemler Dönemi"nin sonuna kadar, soyut kavramları, mecaz anlamları, atasözleri, dinsel yargıları ve kavramları tam olarak anlayamaz. Piaget, çocuğun bu tür kavramları ancak "Soyut-İşlemler Dönemi"nden yani 11 yaşlarından sonra anlayabileceğini söyler. Rousseau da, maneviliğe, yani soyut anlatımlara ve topluma dokunan her şeyin çocuklara bunları anlayacak durumda olmadıklarından derhal verilmemesini ister (20). Hatta Rousseau, en büyük özenin, henüz algı ve duygu kudreti dahilinde olmayan çocuğun, toplumsal ilişkiler bilgisinden uzak tutulmasını ister (21). Rousseau'nun bütün kaygısı, endişesi muhakeme (uslamlama) çağından önce, sonradan ortadan kaldırılamayacak, yanlış tutum ve davranışların gelişip yerleşmesidir. Bu nedenle, bütün çabası bunu önlemeye yöneliktir. İnsan yaşamının en tehlikeli dönemini, doğuştan 12 yaşlarına kadar olan sürede gören Rousseau, bu dönem boyunca, "bütün hata ve kötü huylar filizlenir ki, tahripleri için hiç bir vasıta ve çare yoktur", der (22). Ancak, günümüz koşullarında, Rousseau'nun belirttiği gibi çocuk, değer yargılarından, inançlarından, toplumsal yaşamın kötü ve yanlış etkilerinden nasıl korunacaktır? Kitle iletişim araçlarının oturma odalarına kadar yaygınlaştığı, kent yaşamının koşuşturma yoğunluğunda, çocukların bu etkilerden korunması oldukça zor, olanaksız gibidir. Ancak, anne-baba ve eğitimcilerin, soyut konularla ilgili bilgileri bilinçli olarak vermeleri önlenebilir. Bu da, ahlak eğitiminde Rousseau'un anlayışına yaklaşılmasını sağlayabilir.

Muhakeme çağından önce çocuğun, toplumsal yaşama girerek, insan ilişkilerini, değer yargılarını, soyut kavramları, dinsel inançları vb. ahlak eğitimiyle

(19)Rousseau, a.g.e., s.50.

(20)Rousseau, a.g.e., s.112.

(21)Rousseau, a.g.e., s.134.

(22)Rousseau, a.g.e., s.54.

ilgili konuları öğrenmesini, bilgilendirilmesini istemeyen, hatta bu tür bilgilerden çocuğun özenle korunmasını öneren Rousseau, muhakeme çağına kadar, yani Piaget'e göre, soyut işlemler dönemi olan on iki yaşlarına kadar, çocuğun nasıl eğitilmesini istemektedir? Rousseau, muhakeme çağına kadar, soyut içerikli bilgilerin verilmesini istemezken, eğitimin menfi olmasını öngörür. Bu nedenle, bu süre içinde çocuğun doğa durumuna ve yasalarına göre, zorunlulukları öğrenerek eşya ile eğitilmesini ister. Buna uygun olarak, öğrencisi için, henüz tanıyamayacağı toplumsal bağlar yerine "zaruretinkiyle bağladık" der (23). Yine, ancak "tabii ve fiziki" bilgisi olan, tarihin, metafiziğin ve ahlak bilgisinin (ahlakiyatın) ismini bile bilmeyen Emil için, "insanların eşyaya olan esas münasebetlerini tanır; fakat insandan insana olan manevi münasebetlerden hiç bir şey bilmez", der (24).

Ahlak eğitimine çocuğun doğuşuyla başlanmasını isteyen Russell, "çocuk altı yaşına geldiğinde ahlak eğitiminin aşağı yukarı tamamlanmış olması gerekir", (25) diyerek, bu işe erken başlanıp, erken bitirilmesinden yanadır. Kant da, Russell kadar olmasa da ahlak eğitimine erkenden başlanmasını isteyerek, iyi ve kötü fikrinin çocuğa bu yolla, ahlak eğitimiyle küçüklükten verilmesi gerektiğini söyler (26). Rousseau ise, tam tersine ahlak eğitimini geciktirerek, geciktirilmesini isteyerek, insanları tanımadan önce, toplumun debdebesini ve kibar alemini gençlere göstermek, onları yetiştirmek ve eğitmek değil, bozmak ve aldatmak olacağını söyler (27).

Ahlak öğretimi nasıl yapılmalıdır? Bu konuyla ilgili bilgilendirme ya da yönlendirme nasıl olmalıdır? Russell, bütün ahlak öğretimi, o anda uygulanabilir ve somut olmasını ister. Ona göre, aldığı dersi benzer durumlara çocuğun kendisi uygular; genelleyici bir biçimde çocuğa "yürekli ol, nazik ol" demektense yüreklilik

(23)Rousseau, a.g.e., s.136.

(24)Rousseau, a.g.e., s.154.

(25)Russell, Eğitim Üzerine, s.75.

(26)Kant, a.g.e., s.58.

(27)Rousseau, a.g.e., s.165.

isteyen tikel bir duruma itilerek, "bravo, çok cesurca davrandın" denmelidir. Benzer biçimde, kendisinin oyuncaklarını kardeşinin almasına ve oynamasına izin vermesi sağlanan büyük çocuğa, kardeşi sevindiğinde, "güzel, nazik ve anlayışlı davrandım" demesini ister. Ona göre, aynı ilke, gaddarlıkla başa çıkabilmek için de geçerli olup, gaddarlığın en küçük belirtisi gözlenerek gelişmesi anında önlenmelidir (28). Russell, doğuştan geldiğine inanmadığını, ancak şaşırarak kadar çabuk yaratılabildiğini gördüğü adalet duygusunun da çocuklara kazandırılabilmesi için benzer biçimde bir yol izlemesini önerir. Bunun için, aynı anda birden fazla çocuğun binip zevk alamayacağı el arabası örneğini verir. Çocuğun içtepesi, öbürleri bir yanda durup, yalnızca kendisinin arabaya binmek istemesi yönünde olacağı, ancak yetişkinler herkesin sıraya girmesi için bir sistem kurduklarında bu içtepesinin, insanı şaşırtacak kadar çabuk yenildiğinin görülebileceğini söyler (29).

Ailenin tek çocuklu oluşunu, doğruluk ve adalet duygularının verilmesi bakımından doğru bulmayan Russell, tek başına bir çocuğa hakkaniyeti öğretmek imkansız olmasa bile zordur, der. Aynı biçimde, adalet konumunda gerçek eğitim, ancak başka çocukların varlığıyla gerçekleşir, bir çocuğun uzun zaman tek başına kalmamasını gerektiren nedenlerden birisi budur, der. Tek çocuklu olmayı bir talihsizlik olarak gören Russell, böyle anne-babaların çocuğa arkadaş ortamını sağlamak için ellerinden geleni yapmalarını, yalnız bir çocuk ya baskı altında kalacağı, ya da bencil olacağı, belki de bazen bir türlü bazen öbür türlü olacağını söyler. Ona göre, uslu tek çocuk acınacak durumdayken, arsız ise, bir başbelasıdır. Küçük ailelerin yaygınlaştığı günümüzde, bu durum, geçmişte olduğundan daha büyük bir sorun oluşturduğunu söyleyen Russell'a göre, anaokullarını savunmak için geçerli nedenlerden biri budur (30). Bilindiği gibi, kent yaşantısında çekirdek aileler gittikçe artmaktadır. Geleneksel aile tiplerine göre çocuk sayısının azalma gösterdiği bu aile tipinde tek çocuklu

(28) Russell, Eğitim Üzerine, s.136.

(29) Russell, Eğitim Üzerine, s.115.

(30) Russell, Eğitim Üzerine, s.115.

olma önemi yüksektir. Tek çocuklu ailelerde, genellikle çocuk, ailenin bütün ilgi ve sevgi odağını oluşturur, her şey ona göre düzenlenir. Bunu hisseden, yaşayan çocuk, toplumsal yaşama girdiğinde, çevresinde her zaman anne-babanın bulunmadığını, sevgi ve ilgi odağını oluşturmadığını anlayınca hayal kırıklığına uğrayabileceği gibi, paylaşma, doğruluk, adil olma gibi Russell'ın da başka çocukların varlığıyla gelişebileceğini belirttiği ahlak eğitimiyle ilgili davranışları edinmesi güçleşir. Bu nedenle, bu tür çocukların kreşe, anaokuluna gönderilmesi sorunların belli oranda çözümünü sağlayabilir.

Ahlak eğitiminin yaşanan olaylara ve içinde bulunulan koşullara uygun ve zamanında yapılmasını isteyen Russell, ahlak eğitiminin soyut yapılmasını, budalalık ve zamanın boşa harcanması olarak görür. Ona göre, "her şey somut olmalı o andaki durumca zorunlu kılınmalıdır" (31). Yani, çocuğa, durup dururken ya da içinde bulunulan koşullarla ve yaşanan onla ilgisi olmadan "yalan söyleme", "iki yüzlü olma", "biri konuşurken araya girme" gibi daha çok soyut anlamlı konuşma ve öğütlerden kaçınılmalıdır. Nitekim Rousseau'da, "kuru ahlak kaideleri her türlü iyi terbiyenin ölümü demektir" (32) diyerek, çocukların canları "uzun vaaz ve nasihatlarla" sıkılmasını gereksiz görmektedir. Hatta Russell, öykülerle birşey anlatılmak istediğinde, öykünün doğru anlatılmasını yeterli görerek, her durumda alınacak ahlak dersini belirtmek gereksizdir, der. Bu nedenle, "ahlak öğütleri vermeyin, bırakın gerçekler çocuğun zihninde kendi ahlak etkilerini yaratsın" der (33). Rousseau, ahlak eğitiminin tecrübeyle yaşanarak gerçekleştirilmesinden yanadır. Ancak, tecrübe etmek tehlikeli olduğu durumlarda tarih ve öykülere başvurulmasını ister. Eğer tarihi olaylar ve öykülere yapılan başvuru sonuçsuz kalırsa, "gencin bilfiil tecrübe etmesi iyi olur", der (34).

(31)Russell, Eğitim Üzerine, s.142.

(32)Rousseau, a. g. e., s.307.

(33)Russell, Eğitim Üzerine, s.160.

(34)Rousseau, a. g. e., s.187.

Russell, çocukların haklarına saygılı olunmasını da ahlak eğitiminin temel bir parçası olarak görür (35). Ona göre, yalnızca, yetişkinlerin çocukların haklarına saygılı olmaları yeterli değildir. Aynı zamanda çocukların da birbirlerinin haklarına saygılı olmaları sağlanmalıdır. Bu nedenle, bir çocuğun başka bir çocuğun eğlenmesini umursamazlıkla engellemesine hiçbir zaman olanak tanınmamalıdır, der. Bu konuda, bir ölçüde iyi davranış öğretmenin zor olmadığını, elde edilecek sonuç, gösterilecek kesin tavra değeceğini söyler. Ona göre, bir çocuğun yasal hakkı olduğu zaman bile başka bir çocuğun elinden bir şey kapmasına izin verilmemelidir. Bu nedenle, "eğer büyük bir çocuk daha küçük bir çocuğa kaba davranırsa siz de büyük çocuğa nazik davranmayın ve niçin böyle yaptığını kendisine açıklayınız", der (36). Ona göre, bu yöntemle çocukların kavga ve gözyaşlarını önleyerek, birbirlerine nazik davranmalarına öğretmek zor değildir; arasına çok hafif bir cezaya kadar varan belli bir ölçüde katılık ve kesinlik gerekli olsa da. Ancak, Russell'a göre, hiç bir durumda güçsüzler üstünde baskı ve zorbalık kurma alışkanlığına izin verilmemelidir. Böyle bir anlayış, çocuğun toplumsallaşması açısından da son derece yararlı olur. Dünyamızda, günümüzde de en çok ihtiyaç duyulan barış ve sevginin yaygınlaşmasına yardımcı olabilir. Russell, yüreklilikle zorbalığın karıştırılmamasını da ister. Ona göre, zorbalık, kendi isteğini başkalarına zorla kabul ettirmekten zevk almaktır; yüreklilik ise, kişinin kendi başına gelen dertlere kaygısız kalmasıdır (37).

Ahlak eğitiminin temelini oluşturan erdemlilik, yani doğruluk iyilik, dürüstlük, güvenilirlik gibi duygular çocuklara nasıl kazandırılabilir? Sanıyorum, bunun için aileden başlayarak, bütün toplumsal kurumlar, açıklık, dürüstlük, doğruluk temeline oluşturulmalıdır. Çocuk, gelişimini etkileyen bütün kurum ve gruplarda bunu görerek yaşamalıdır. Oysa Russell, çocuklar biryana bütün ülkelerde yetişkinlerin bile polisin bilmesini estemediği gerçekleri bilmesine izin verilmediğini

(35)Russell, Eğitim Üzerine, s.170.

(36)Russell, Eğitim Üzerine, s.119.

(37)Russell, Eğitim Üzerine, s.101.

söyler. İnsanların ancak kandırılarak erdeme yönlendirileceğine inanıldığından, İngiltere'de sansür görevlisi, tiyatro oyunlarının gerçek yaşama uygun olmasına izin vermediğini söyler. Russell'a göre, bütün bu tavırlar bir güçsüzlüğün belirtisidir; "gerçek ne ise bilelim; o zaman aklın gösterdiği yolda hareket edebiliriz", der (38). Russell, kendi okulunda bilgiye hiçbir türden engel olmayacağını, erdemi, yalan söyleyerek ve aldatarak değil, tutkuların ve içgüdülerin doğru eğitilmesinde arayacağını söyler. İsteddiği, erdemde, bilginin korkusuzca ve sınırsızca aranıp izlenmesi temel bir öge olup, eğer bu yoksa geri kalanın pek önemi yoktur, der. Eğer gerçekten doğrular gizleniyor, bilinmesi önleniyorsa, insanlar doğrulara uygun nasıl davranacaklardır? Yanıtların düzeltilmesi için "akıl" neye göre kullanılacaktır? Bu nedenle, Russell'in değindiği açıklık ve dürüstlük, her dönemde bireysel ve toplumsal gelişmenin de temelini oluşturur. Bireyin ve toplumun yanıtlardan, hastalıklardan arınarak, her yönüyle sağlıklı gelişebilmesi için açıklık ve dürüstlük, tutum ve davranışlarda yaygınlaştırılarak gelenekleşmesi gerekir. Çoğulcu demokrasi de ancak bu ahlaksal temel üzerinde gelişebilir.

Bireysel ve toplumsal düzeyde erdemini gelişmesini önleyen nedir? Hiç şüphesiz ki, yalandır. Sanıyorum, insanlığın varoluşundan günümüze kadar bütün toplumlarda ve inançlarda yasaklanarak önlenmeye çalışılan, ancak buna rağmen, günümüzde de varlığını sürdüren, bütün ahlaksal değerleri alt üst eden, bütün güven ve dürüstlüğü sarsan, yalandır. Yalan konusuna bir çok eğitimci değinir. Kant, çocuğu asıl insanlık onuru düzeyinden aşağı düşüren şeyin, yalan olduğunu söyler. Ona göre, yalan insanın üzerine genel nefreti çektiği gibi, insanın kendi kendine olan saygı ve güvenini de yok eder (39). James de, "mümkün olan yerde ikame suretiyle nehiy yöntemi" kullanılarak, yalanın önlenmesini ister. Ona göre, yalanı fena bilerek doğru olmak başka doğruluğu severek doğru olmak başkadır. Birincisinde insan ancak fena

(38)Russell, Eğitim Üzerine, s.218.

(39)Kant, a. g. e., s.70.

eğilimleriyle her zaman çarpışarak ahlaklı bir adam olmaya zorlanırken, ikincisinde iyilik şevkiyle ahlaklı olunur, der (40).

Ahlak eğitiminde yalan konusunu, Russell da ayrıntılı biçimde ele alır. Ona göre, "dünyada hiçbir değerlendirme anababanın çocuğa yalan söylemesini haklı kılmaz" (41). Herhangi bir konuya ilgi duyan, soru soran çocuğa, uygun bir açıklama getirilmelidir. Bu anlayışını ölümle ilgili soru soran çocuğa ölümün bir daha uyanılmayan bir uyku olduğu söylenebileceğini belirterek, örneklendirir.

Ahlak eğitiminin amacı ne olmalıdır? Russell'a göre, ahlak eğitiminin temel amaçlarından biri doğruluk alışkanlığının verilmesi olmalıdır. Russell, doğrulukla yalnız sözde doğruluğu değil, aynı zamanda düşüncede doğruluğu kasteder. Ona göre, gerçekten daha önemli olan düşüncede doğruluktur. Yaptığının tümüyle bilincinde olarak yalan söyleyen bir kişiyi, bilinç altında kendini aldatarak, sonra da kendisini erdemli ve doğru olduğunu sanan birisine yeğ tuttuğunu söyler. Gerçekten, yalan söylemenin gerekli olduğu durumlar yok mudur? İnsan her zaman istinasız, mutlak olarak doğru mu söylemelidir? Russell, yalana da yer vermektedir. Ancak, ona göre, yalan söylemenin haklı bulunabileceği durumlar çok azdır: Kuvvetin despotça kullanıldığı ya da insanların savaş gibi zararlı bir etkinlikle uğraştığı durumlar gibi sınırlıdır (42). Öyleyse, Russell'ın sözünü ettiği gibi yalan söylemeyi haklı kılacak durumlar çok özel, istisna sayılabilecek kadar az karşılaşılabilecek durumlardır. Savaş gibi, insan yaşamının sözkonusu olduğu durumlarda, başka seçenek kalmamışsa, zorunlu olarak yalana baş vurulabilir. Ancak, ahlak eğitimi açısından önemli olan, yalan söylemenin alışkanlık haline gelmemesi, günlük yaşamda gerekli gereksiz başvurulmamasıdır. İnsanın ahlaksal doğruluğu şüphesiz ki, mutlak, matematiksel bir doğruluk değildir. Bununla birlikte, insanın doğruluğundan da çok özel, istisnai durumlar dışında şüphe edilmemelidir; kişi bu güvenin toplumsal çevresine verebilmelidir.

(40)James, a. g. e., s.159.

(41)Russell, Eğitim Üzerine, s.88.

(42)Russell, Eğitim Üzerine, s.122.

İnsanlar neden yalan söyler? Çocuğu yalan söylemeye iten, böyle bir davranışın alışkanlık haline gelmesini sağlayan neden ya da nedenler nelerdir? Ahlak eğitimde önemli olan, çocuğu yalan söylemeye iten nedenlerin belirlenmesi ve bunların giderilmesi için gerekli çabanın gösterilmesidir. Russell'a göre, çocuğu yalan söylemeye iten nedenlerin başında korku gelir. Ona göre, bir davranış olarak yalancılık hemen her zaman korkunun ürünüdür. Çünkü, korkusuz büyütülen bir çocuk ahlaklı olma çabasıyla değil, başka türlü olmak aklına gelmediği için doğruyu söyleyecektir, der. Ona göre, kendisine akıllıca ve sevecenlikle davranılmış olan bir çocuğun gözlerinde açık yüreklilik olacak, yabancıların yanında bile korkusuz bir tavır gösterecektir. Oysa, azarlanmış ve şiddete hedef olmuş bir çocuk ise, sürekli azarlanma korkusu içinde, uygun bir biçimde davrandığında bile, bir kuralı çiğnemiş olacağından korkacağını söyler. Demek ki, çocukta korku duygusunun oluşmasına neden olabilen, tehdit etme, azarlama, aşağılama gibi her tür cezalandırma yöntem ve tutumlar çocuğu yalan söylemeye yöneltir. Russell'a göre, çocuğu yalan söylemeye iten başka bir neden de yetişkinlerin gözlenmesidir. Ona göre, başlangıçta küçük bir çocuk yalan söylemenin mümkün olduğunu düşünmez. Yalay söylenebileceğini düşünme, yetişkinlerin gözlenmesi ve korkuyla gerçekleşen bir buluş olduğunu söyler. Russell, yetişkinlerin kendisine yalan söylediğini ve onlara doğruyu söylemenin tehlikeli olabileceğini anlayan çocuğun, yalana yöneldiğini söyler. Bu nedenle, böyle davranmasına yol açacak ortam yaratmayın, çocuk yalan söylemeyi düşünmeyecektir, der (43). Öyleyse, ilk başta çocuun yakın çevresini, aile ortamını oluşturanların, başta anne baba ve diğerlerinin, eğitim sürecindeyse eğitimcilerin iyi bir örnek olmaları gerekir. "Hocanın dediğini yap, yaptığını yapma" türündeki tutum ve davranışlara kesinlikle yer verilmemelidir. Çocuğun çevresindeki anne-baba ve eğitimciler söz ve davranışlarıyla ne kadar tutarlı bir görünüm sergilerlerse, çocuk da o anda iyi örneklerle yönelme, benzeme ve özdeşlenme olanağını bularak, öyle olmaya çalışacaktır. Aksi durumda, çocuğun yalan söylememesi tamamen tesadüfe kalmış olur.

(43)Russell, Eğitim Üzerine, s.122.

Russell'a göre, çocukların yalan söylemelerinin bir diğer nedeni de, "uygulamak niyetinde olmadığınız ceza tehditlerinde bulunmaktır" (44). Ona göre, iyi bir neden olmadıkça bir konuda ısrar edilmemelidir, ancak, eğer ısrar etmeye başlandıysa bu konuya girildiğinde pişman olunsa da devam edilmelidir. Eğer böyle davranılırsa, ısrar edilen konuda kararlılık sonuna kadar sürdürülürse, çocuk kısa zamanda, böyle durumlarda direnmenin yararsız olduğunu öğrenerek, yalın bir söze bile sorun çıkarmadan itaat edeceğini söyler. Ancak, yöntemin başarıya ulaşabilmesi için gerçekten güçlü bir neden olmadıkça ısrar edilmemesi gerektiğini belirtir. Kararlılık, gerçekten çocuğa istenen davranışların kazandırılmasında önemli görünüyor. Eğer baştan beri anne-baba ve eğitimciler kararlı bir tutum sergilerlerse, çocuk da yerli yersiz ısrarlara kalkışarak, sorun çıkarmaz. Örneğin, top oynaması uygun görülmeyen çocuğa, ısrarları sonucunda karar değiştirilerek uygun görülürse, her isteğine ulaşmak için haklı olarak aynı yöntemi kullanacaktır. Ayrıca, yetişkinlerin söyledikleri ile yapacakları arasında farklılığın olabileceğini kavrayan çocuk, verdiği sözü tutmamaya, yani yalan söylemeye uygun bir kişilik geliştirebilir.

Russell, toplumsal çevreyi de ahlak eğitimine uygun bulmaz. Ona göre biz aldatmacalı bir dünyada yaşıyoruz. İki yüzlü toplumu doğru sözlülüğe bir engel olarak görür ki, bu engelin de ancak korkusuzlukla aşılabileceğini söyler. Ona göre, korkusuzluk olmadan doğru sözlülük olmaz. Çocukların dürüst, açık yürekli, kendilerine saygılı olmaları istenir; kendi adına, onların bu niteliklere sahip olarak başarısız olmalarını, bir kölenin becerileriyle başarılı olmalarına yeğ tuttuğunu söyler. Ona göre, güzel ve iyi bir insanda belli bir doğal gurur ve dürüstlük esastır ki, bunların bulunduğu yerde, iyi yüreklilikten kaynaklanan durumlar dışında, yalan söylemek mümkün olmaz. Çocukları için, bazı yaşamsal şanssızlıklar doğuracak olsa bile, düşüncede ve sözde doğru olmalarını ister, "çünkü zenginliklerden ve onurdan çok daha önemli bir şey söz konusudur", der (45).

(44)Russell, Eğitim Üzerine, s.125.

(45)Russell, Eğitim Üzerine, s.127.

Yukarıda Russell'in belirttiği yalan söyleme nedenleri dışında bir başka neden de yerine getirilmeyen geleceği yönelik vaatlerdir. "Sınıfını geçersen, sana bisiklet alacağız" diyerek, zaman geldiğinde bunu örtbast etmeye çalışan ya da unutmuş gözükken anne-baba, çocuğun kendilerine olan güveni sarstıkları gibi, ileride çocuğun da başkalarını aldatmasına, yani yalan söylemesine davetiye çıkarmış olurlar. Yine, olayın büyüklüğünü bilerek ya da bilmeyerek, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, kirayı arttırmak için eve gelen ev sahibinin karşısına çıkmamak için, çocuğunu, "babam evde yok del" diye kapıya gönderen baba, çocuğun değer yargılarını allak bullak ederken, onu en iyi şekilde yalan söylemeye de yöneltir.

Russell, nasıl olursa olsun, gençlere yalan söylemek, farkında olmadan yapılmış olsa bile, ahlakça savunulamaz, diye karşı çıkar (46). Öyle ise, yalan söyleme nasıl önlenabilir? Özellikle yeni yetişen kuşaklarda,, Russell, çocukların yalan söylemelerinde suçu, anne-babalarda görür. Bu nedenle, bir çocuk yalan söylediği zaman anne-babalar çocuğu değil, kendilerini suçlamalıdır, der. Sorunun çözümü için yalan söylememenin niçin daha iyi olduğu tatlılıkla ve akıllıca açıklanmasını ister. Kesinlikle cezaya verilmemesini önerir. Çünkü, ceza yalnızca korkuyu, korku da yalan söyleme nedenini arttıracakını söyler (47). Demek ki, yalanın önlenmesi için anne-babaya önemli görev düşmektedir. Anne-baba, her şeyden önce, doğruluğu, dürüstlüğü kendi yaşam biçimleriyle çocuklarına göstermelidirler. Ayrıca, çocuklara sabırla, anlayışla yaklaşarak, korkuyla, tehditle değil, sevgiyle, saygıyla kucaklayarak yönlendirmeye çalışmalıdırlar. Kötü örnekleri görmeyen, anne-babadan korkmayan, horlanmayan, aşağılanmayan çocuk neden yalan söylesin? Olduğundan farklı görünerek olay ve olguları çarpıtarak, çevresindekilerini neden yanılsın? Öyleyse, ahlak eğitiminin temelini, sabır, sevgi, anlayış atmosferi içinde, iyi davranış örneklerinin sergilenmesi oluşturur.

(46)Wolf, a.g.e., s.121.

(47)Russell, Eğitim Üzerine, s.123.

Yalan konusuna Rousseau' da değinir. Ona göre, iki türlü yalan vardır. Birincisi, geçmişe, maziye ait bir olay için, ikincisi ise, geleceğe, istikbale ait bir hak için söylenen. Ona göre, birinci tür yalan, yapılmış bir işi yapılamamış diye inkar ya da yapılamamış bir işi yapılmış gibi savunulmasından oluşur ki, gerçeğe (hakikate) karşı muhalif bir iddia yürütmekle belli olur. İkinci tür yalan ise, sadık kalınmak istenmeyen vaaatlarda bulunulmasından oluşur.

Rousseau'ya göre çocuklara yalan söylettiren itaat etmeleri, kanunlardır. Çünkü itaat, zahmetli bir yük olduğu için, gizli, gizli kendini göstermeden bu yükü hafifletmek her zaman mümkün olup, ceza ve azarlamalardan kurtulma menfaati, gerçeği söyletmekten çocukları meneder, uzaklaştırır, der. Bu nedenle, Rousseau, doğal ve özgür eğitimin uygulanmasını ister. Çünkü, ona göre, böyle bir eğitim sürecinde çocuğun sizden saklayacak bir şeyi olmayacağından, size niçin yalan söylemeye çalışsın, der. Rousseau, çocuğun yalan söylemesi ile ilgili olarak "siz onu hiç takdir etmiyor, cezalandırmıyor, ondan hiç bir şey istemiyorsunuz; o halde size, sanki bir arkadaşına söylüyormuş gibi, bütün yaptıklarını saf bir kalple niçin söylemesin?" diye sorar (48).

Rousseau, çocukların yalan söylemelerini eğitimcilere bağlar. Çocuklara gerçeği (hakikati) söyletmek istemeleri, çabucak yönetmek ve eğitmek istemeleri yüzünden bu işleri başarmaya yarıyan vasıtalar bulunmadığını söyler. Rousseau, eğitimci sözüyle yalnızca öğretmenleri kastettiği düşünülmemelidir. Çocuğun kişiliğinin oluşmasında önemli etkisi olan anne-babayı da eğitimci olarak görür. En sonunda, yapılan eğitimi beğenmeyen Rousseau, "esassız kaziyeler, maanasız vaazlarla çocuk, derslerini öğrensin de yalan söylesin varsın; cahil ve dürüst olacağına, bir şeyler bilsin de yalancı olsun, ne ehemmiyeti var?" diye yakınır (49).

(48)Rousseau, a.g.e., s.62.

(49)Rousseau, a.g.e., s.63.

3. Disiplin, Ceza ve Korku

Yaygın biçimde bilindiği gibi, eğitim denildiğinde, ilk akla gelen davranış değişikliğidir. Eğer sözü edilen eğitim, örgün eğitimse, davranışların önceden belirlenen amaçlar, hedefler doğrultusunda, istenilen yönde, düzenli, planlı bir biçimde değiştirilmesi, yeni davranışların kazandırılması söz konusu demektir. Aile ortamında başlayan eğitim süreci, çocuğun gelişim düzeyine uygun olarak, daha sonra, eğitim kurumlarında, işyerlerinde, bireyin bulunduğu fiziksel ve toplumsal ortamlarda düzenli (formal) ya da düzensiz (informal) olarak devam eder. Ancak, eğitim kurumlarında, okullarda gerçekleşen eğitimin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Çünkü, okullarda gerçekleşen eğitim, gelişimi güzel olmayıp, öğrenilecek şeyler belli bir düzen, program çerçevesinde verilir. Yani, başka bir deyişle, çocuklar eğitim kurumlarında disipline edilir; öğretmenlerin, ilgili otoritelerin belirlediği çevrelerde, düzende öğrenmeyi gerçekleştirerek, eğitilirler. Böylece, eğitim sürecinde önemli bir konu ortaya çıkmaktadır: Öğrencilere istenilen davranışların kazandırılması ya da istenilmeyen davranışlardan men edilmesi, yani disiplin sorunu.

Russell, disiplin konusunda eski düşüncenin çok yalın olduğunu söyler. Çocuğun sevmediği bir şeyi yapması ya da sevdiği bir şeyden vazgeçmesi emredilir, çocuk verilen emre uymadığında ya fiziksel ceza çeker ya da daha aşırı durumlarda su ve ekmek verilerek hapsedilirdi, der. (50). Böyle bir anlayışı uygun görmeyen Russell, çağdaş eğitimcilerin disiplini yeni yöntemlerle sağlandığını söyler. Çocuğunu da Madam Montessori okuluna gönderen Russell, Montessori yöntemini benimser. Çocuğu bu okula gidişiyile, eskisine oranla daha disiplinli bir insan haline geldiğini, okuldaki kurallara istekle uyduğunu söyler. Ona göre, okulda, dışardan zorlanmayan kurallara, bir oyunun bir eğlence aracının kuralları gibi benimsenerek uyuluyordu. Eski görüşe göre, öğrenmek istemeyen çocuklar korkuyla öğrenmeye zorlandıklarını söyleyen Russell'a göre, bu durumun, tümüyle eğitim biliminin beceriksizliğinden ortaya çıktığı anlaşılmıştır.

(50) Russell, Eğitim Üzerine, s.24.

Oysa, hiçbir çocuğun yaptığına karışılmaması, hiçbir çocuğun aynı anda birden fazla aygıtı elinde tutmaması gibi, kolaylıkla anlaşılabilir birkaç basit kural kabul edilirse, bunlara uyulmasında herhangi bir zorluk ortaya çıkmaz. Russell'a göre, bu yolla çocuk özdenetimi öğrenir ki, bu da biraz iyi alışkanlıklar, biraz da daha sonraki bir kazanç için o andaki ani bir davranıştan vazgeçmenin değer olduğunun anlaşılması demektir. Bu özdenetimin oyun sırasında kolayca edinildiği, herkesin bildiğini, ama bilgi edinilmesinin de aynı duyguları etkin kılacak ölçüde ilginç hale getirilebildiğini kimsenin düşünmediğini söyler. Bunun için öğretmenlere doğru bir eğitimin verilmesini, öğretmenlerin de sabırlı ve anlayışlı olmasını yeterli görür. Sonuçta Russell, doğru disiplin, dışardan zorlamayla değil, istenmeyen etkinlikler yerine istenilen etkinliklere yol açan zihinsel alışkanlıklarla oluştuğunu, bu alandaki uygulamalarla ilgili olarak Madam Montessori en büyük övgüyü hak ettiğini söyler (51). Demek ki, çağdaş eğitim anlayışına göre, çocuk istemediği etkinliklere zorla, baskıyla yönlendirilmesi yerine, istek ve yeteneklerine uygun ortamlar hazırlanarak, öğrenme konuları belli bir düzen içinde verilmesi, yani disipline edilmesi gerekmektedir.

Russell, eski eğitimin otoriter ve baskıcı olduğu, çocukların da buna uygun bir kişilik geliştirdikleri düşüncesindedir. Bu nedenle, eskiden çocuklara düşünmeden boyun eğmeleri öğretilir, onlar da büyüdüklerinde aynı şeyi isterlerdi, der. Russell'a göre, yalnızca itaat etmeyi öğrenenler, emir vermeyi bilir, oysa kendisi hiç kimsenin itaat etmeyi öğrenmemesini, hiç kimsenin de emretmeye kalkışmamasını önerir. Bununla, ortak girişimlerde bir liderin bulunmasını, ancak bu liderin yetkilerine, futbol takımında olduğu gibi ortak bir amacın gerçekleştirilmesi için, gönüllü olarak katlanılmasını ister. Russell, bu çerçevede önemli bir soruna da değinerek, amaçlarımızı kendimiz belirlememizi ister. Ona göre, amaçlarımız kendimizin olmalı, dışardan birinin saptamasına bağlı olmamalıdır; amaçlarımızı da başkasına zorla kabul ettirmemeliyiz. Kimsenin emretmemesini, kimsenin itaat etmemesini söylerken bunu demek istiyorum, der (52).

(51)Russell, Eğitim Üzerine, s.25-26.

(52)Russell, Eğitim Üzerine, s.50.

Disiplin kavramı kendi içinde çözümlendiğinde, Turgut'un da belirttiği gibi, bireyin dışardan disipline edinilmesinin (imposed) yanında, bir de bireyin kendi kendini disipline etmesi (self-imposed) vardır (53). Çocuğun zihinsel bedensel büyüme ve gelişimine uygun olarak, başkaları tarafından gerçekleştirilen disiplinin yerini kendi kendini disipline etmeye bırakmalıdır. Çünkü biyer için önemli olan yaşam boyu sürmesi gereken, kendi istek ve yetenekleri doğrultusunda belirlediği kendisi için anlamlı olan amaçları doğrultusunda çaba gösterebilmesidir; kendi kendini disipline edebilmesidir. Russell da, çağdaş eğitimde, bizim amacımız dışardan uygulanan disiplini en aza indirmektir, diyerek, dışardan uygulanan disiplinin azaltılmasını ister. Bunun yerine, içten bir benlik disiplini, yani çocuğun kendi kendini disipline etmesini ister. Ona göre, bunun en kolay edinildiği zaman da yaşamın ilk yıllardır. Bu anlayışını, her türlü ihtiyaçları giderilen çocuk uyku zamanı geldiğinde, uygun biçimde yatırılırsa, başka hiç bir şey yapılmasına gerek kalmadan beşiğin sallanması, ninni söylenmesi gibi, uyuyacağını söyleyerek, örneklendirdi (54).

Tecrübeyle eğitimi önererek, okul yaşam bütünlüğünün sağlanmasını isteyen Dewey'e göre, disiplin nasıl sağlanabilir? Tecrübeye çok önem veren Dewey, şüphesiz ki, disiplinin de tecrübeyle sağlanmasını ister. Nitekim o, tecrübeyi disiplin ismine layık olan bütün disiplinlerin anası olarak görür. Ancak Dewey, asıl tecrübenin kazanılacağı okulları da yaşamdan soyutlanmış olarak görür (55).

Çocuğun karşılaştığı sorunları çözerek, kendi amaçlarını gerçekleştirerek, yaşam boyu başarılı olabilmesi için, kendi kendini disipline etmesi ne kadar uygunsa aşırı düzeyde dışardan disipline edilmeye çalışılması da o oranda uygun değildir. Nitekim Dettrens de, aşırı oranda, otoriteli disiplini uygun görmez; böyle bir yöntemle yetiştirilen çocukların hayatta görenek izinden çıkmayan insanlar olacağını söyler. Ona göre, böyle insanlar, hayal gücü

(53)Turgut, Eğitim Üzerine Felsefi Bir Deneme, s.52.

(54)Russell, Eğitim Üzerine, s.69.

(55)Dewey, Mektup ve Cemiyet, s.15.

olmayan, bürokrasi düşkünü, bilgisizlikleriyle çok bilgili görünmeye çalışan insanlar olurlar (56).

Düzenli bir yaşam sürdürmesiyle tanınan Kant'ın eğitim anlayışında disiplinin yeri nedir? Şüphesiz ki Kant, disipline ayrı bir önem verir. Ona göre disiplinsizlik bilgisizlikten daha kötüdür (57). Çünkü çocuğun insan olmasını sağlayan disiplindir. Çocuk ancak, disiplin yoluyla hayvanlık halinden, vahşilikten insanlığa yükselebilir. Disiplin aynı zamanda kişinin insanlık kanunlarına boyun eğmesini sağlayarak, toplumsallaştırır. Kant'a göre, çocuğun disipline edilmesine erkenden başlanmalıdır. Çünkü ona göre, insanda çok fazla serbestlik özgürlük eğilimi vardır; çocukta bu bir kez alışkanlık haline gelirse, her şeyi buna feda eder, der (58). Bu yüzden çocuğun küçüklükten beri disipline edilmesini ister. Hatta, ona göre, okula yeni başlayan çocuktan ilk sıralarda beklenen, bir şey öğrenmesi değil, yerinde disiplini bozmaksızın oturması ve verilen emirlere dikkat etmesi olmalıdır.

Eğitim sürecinde, istenen davranışlar nasıl kazandırılabilir? Ya da istenmeyen davranışlardan çocuk, nasıl men edilebilir? Başka bir deyişle, disiplin nasıl sağlanabilir? Çocuğun gelişimini engellemeden, kişiliğini bozmadan ya da en az zarar vererek, bu konuda neler yapılabilir? Şüphesiz ki, disiplin denildiğinde ilk akla gelen cezadır. Ancak, cezasız eğitim olamaz mı? Eğitim sürecinde acı çekmek zorunlu mudur? Açısız, cezasız eğitim olamaz mı?

Russell, Eğitim Üzerine adlı eserinin kişilik eğitimi bölümünde, ceza konusunu da ele alır. Ona göre, çocuklarda, içinde buldukları koşullara göre olumlu ona göre, çocuklarda, içinde buldukları koşullara göre, olumlu ya da olumsuz yönde geliştirilebilecek itkiler vardır. Russell, aynı zamanda çocukluğu iyi alışkanlıkların biçimlendiği bir yaş olarak görür; zamanla iyi alışkanlıklar da erdemi otomatik hale getirebilir. Russell, kötü isteklerin irade gücüyle

(56)Dettrens, a.g.e., s.43.

(57)Kant, a.g.e., s.9.

(58)Kant, a.g.e., s.7.

denetlenmesini uygun görmez; çünkü, kötü istekler önüne bend konulmuş ırmak gibi, iradenin denetiminden kaçarak başka bir çıkış yolu bulurlar. Ona göre, gaddarlığı halkı gösteren kuramların temelinde irade zoruyla doğal kanallardan döndürülen, yer altına itilen ve değişik biçimde ortaya çıkan istekler vardır. Bu nedenle Russell, irade yoluyla kötü isteklerin denetlenmesi bazen gerekli olsa da endeme götüren bir yöntem olarak yetersiz bulur (59). Öyle ise, Russell'a göre, kötü istek ve eğilimler, irade zoruyla değil, başka türlü denetlenmesi, giderilmesi gerekmektedir.

Russell, çocuklarla ilgilenilirken, ne çocuklara boyun eğilmesini ne de cezalandırılmasını ister. Normal ana-baba huzurlu bir yaşamın hatırı için boyun eğer, bazan da sinirlenir, çileden çıkar, cezalandırır. Oysa, Russell'a göre, başarılı olmak için doğru yöntem sabır ve telkin gücünün sağlanması zor bir bileşimini gerektirir (60). Bu ise, kolay değildir. Hem düşünmeyi, aklın kullanılmasını, hem de dürtülerin denetlenmesini, hoşgörüyü hareket edilmesini gerektirir. Oysa, cezaya başvurulması, fazla düşünmeyi, aklın kullanılmasını gerektirmediği gibi işin kolayına kaçmaktır. Russell bu kolay yolu önermemektedir. Bu nedenle, sürekli kusurlar bulup azarlamak, gürültüyü yasaklamak, nasıl davranılması gerektiğini söyleyip durmak, çocukluğu sıkıntılı ve mutsuz bir çağ haline getireceğini söyler (61).

Russell'in eğitim anlayışında cezaya yer vardır. Ancak, eğitimde cezanın belli ve çok küçük yeri olduğuna inanır, bu cezanın da şiddetli olması konusunda kuşkuludur. Sert ya da azarlayıcı konuşmayı cezalar arasında sayar. Ona göre, gerekebilecek en şiddetli ceza, öfkenin doğal olarak ve kendiliğinden dile getirilmesidir. Aile yaşantısından da bununla ilgili bir örnek verir: Çocuğunun, küçük kız kardeşine sert davrandığı birkaç durumda annesi ani ve içten bir haykırışla öfkesini dile getirdiğinde, bunun etkisi büyük olduğunu söyler. Çocuğun

(59)Russell, Eğitim Üzerine, s.31.

(60)Russell, Eğitim Üzerine, s.174.

(61)Russell, Eğitim Üzerine, s.89.

hiçkırıklarla ağladığı, annesi yakın ilgi göstermeden susmadığı, daha sonra bunun olumlu etkisinin de kardeşine olan davranışında görülebildiğini söyler. Bununla birlikte Russell, çocuğa vermeyi kabul etmediğimiz şeyleri istemekte direndiği ya da kardeşinin oyununa karışıp engellediği birkaç durumda bazı hafif cezalara başvurduklarını söyler. Böyle durumlarda, mantık ve duruma uygun örgütlenme işe yaramadığında, çocuğu tek başına kapısı açık bir odaya koyup, iyi bir çocuk olur olmaz geri gelebileceği söylenirse, iyice ağladıktan sonra, birkaç dakika içinde geri gelerek, hep iyi davrandığını söyler. Russell, çocuk geri gelmekle iyi olmak sorumluluğuna geldiğini çok iyi anladığını söyler (62). Russell'in sözünü ettiği bu tür cezalarla, olumsuz yan etkileri olmadan, çocuğun istenmeyen bir çok davranışı düzeltilerek, değiştirilebilir.

Russell, yermeyi de hafif cezalar arasında sayar; özellikle davranışlarla ilgili küçük kusurların giderilmesinde yararlı görür. Ona göre, övme ve yeme çocuklar için, saygı duyulan birinden geliyorsa, önemli bir ödül ve ceza biçimidir. Russell, belli bir özen içinde övme ve ayıplama olmadan eğitimin yürütülebileceğine inanmadığını söyler. Ancak o, övgü ve yerginin karşılaştırmalı olmamasını ister. Bu nedenle, hiç bir zaman bir çocuğa bir şeyi başka birinden daha iyi yaptığı ya da başka birisinin hiç yaramazlık yapmadığı söylenmemelidir, der. Çünkü ona göre, birincisi aşağı görmeyi, ikincisi nefreti doğurur. Haklı olarak, yerginin övgüden çok daha az kullanılmasını ister. Yergi iyi davranıştan beklenmedik sapmalar için kesin bir cezalandırma olmalıdır; bir kez etkisini gösterdikten sonra da asla kullanılmamalıdır, der. Övgü ise doğru olarak yapılması gereken bir şey için kullanılmamasını ister. Övgüyü, ahlaksal bir çabayla başarılan, yeni bir yüreklilik ya da beceri gelişmesinde ve mülkiyet konusunda özgecil bir davranış için kullanmak isterim, der. Ona göre eğitim boyunca alışılmışın üstünde her çalışma övülmelidir; çünkü zorlukla elde edilmiş bir başarıdan dolayı övülmek gençliğin en tatlı deneyimlerinden, zevklerinden birini oluşturur. Ancak, bu zevk ona göre, asıl davranış nedeni alınmamalıdır;

(62)Russell, Eğitim Üzerine, s.130.

ama onu istemek ek bir özendirici öge olarak oldukça uygun olur. Çünkü Russell, asıl davranış nedeni o andaki konu ne olursa olsun, konunun kendisine duyulan ilgi olmasını ister (63).

Russell gaddarlığa dönüşebilecek davranışların da önlenmesini ister. Bu nedenle, bir çocuğun yapmış olduğu istenmeyen bir davranışa aynısıyla karşılık verilmesini önerir: Eğer bir çocuk daha küçük bir çocuğa biraz kaba davranırsa hemen aynı şeyi sizde ona yapın der. Çocuk buna itiraz edince, siz de eğer bir şeyin kendisine yapılmasını istemiyorsa onu başkalarına yapmaması gerektiğini söyleyebilirsiniz, der. Russell, bu yolla çocuğun, başkalarının da kendisinin ki gibi duygular taşıdığı gerçeğine de canlı bir biçimde dikkati çekilmiş olacağını söyler (64).

Ceza denince neleri kapsamalıdır? Çocuğu sevmeme, ilgi göstermeme, sevdiği şeylerden men etme gibi yan etkisi olmayan ya da oldukça az olan yöntemlerin yanında, bedensel acı verme, yerme, aşağılama gibi olumsuz yan etkileri olanlar da düşünölmeli midir? Russell, acı vermeyi de cezalandırma içinde düşünür, Ancak, bedensel cezalandırmanın hiçbir zaman doğru olmayacağına inanır. Bu nedenle, bu tür cezanın hafif biçimlerinin zararı küçüktür, ama yararı yoktur; şiddetli biçimleriye sertlik ve gaddarlık yarattığından eminim, der. Ona göre, cezanın geleneksel olduğu yerlerde erkek çocuklar ona uyum göstererek, onu doğal durumun bir parçası olarak görürler. Fakat, bu durum onları otoriteyi sürdürmek amacıyla bedensel acı vermenin uygun ve doğru olabileceği düşüncesine alıştırır ki, bunun da iktidar konumuna gelebilecek kişilere öğretilmesinin son derece tehlikeli olabileceğini söyler. Ona göre, bu durum öğretmenlerle öğrenciler arasında olması gerektiği kadar, ana-babayla çocuklar arasında da olması gereken açık güven ilişkisini yok eder. Oysa Russell, çağdaş ana-baba çocuklarının kendi yanlarındayken, kendileri olmadığı zaman ki gibi baskı ve gerilimden uzak olmalarını, kendilerini görünce sevinç

(63)Russell, Eğitim Üzerine, s.134.

(64)Russell, Eğitim Üzerine, s.135.

duymalarını isterken, kendilerinin yanında yapmacık bir dinsel tören sessizliğinde olmalarını, gider gitmez de cehennemi ayağa kaldırmalarını istemediklerini söyler (65).

Psikolojide, öğrenme konusunda bilindiği gibi, Russell da ödüllendirme ve cezalandırma yoluyla bir çocuğun ya da hayvanın davranışlarının değiştirilebileceğini söyler. Ona göre, bu yolla çocukta belirli davranışların geliştirilmesi, belirli davranışların edinilmesi, belirli davranışlardan kaçınılması ya da istenilen davranışlara götürecektir duyguların geliştirilmesi olanaklıdır. Russell'a göre, genellikle övme ya da yerme biçiminde gerçekleşen ödül ve cezanın uygun biçimde kullanılmasıyla gözle görülen davranışların büyük bölümü denetlenebilir (66).

Disiplin konusunda çok katı bir görünümde olan Kant, ceza konusunda ne düşünmektedir? Kant'ın cezayla ilgili görüşleri eğitim anlayışına uygun düşmektedir. Kant, çocuğun itaat etmesini zorunlu görür. Şayet, çocuk verilen emri dinlemiyorsa itaat noksanlığındadır ki, bir cezayı gerektirir. Ona göre, bu yalnızca bir ihmalden ibaret bile olsa, ceza faydasız değildir, gereklidir. Yani Kant'a göre ceza eğitiminin doğal bir parçası gibi görünmektedir. Ona göre, ceza manevi veya bedensel olmalıdır (67). Çocuğun sevilmemesi, saygı görmemesi, soğukça davranılması gibi tutumları manevi ceza olarak görürken, çocuğun isteklerinin red edilmesi daha baskılı ve katı davranılması (belki de dayak atılmasını) bedeni ceza olarak görür. Kant'a göre, örgün eğitim de cezanın yeri olmalıdır. Ona göre, okul kurallarına tecavüz eden çocuk hiçbir vakit cezasız kalmamalıdır. Ancak, verilen cezanın suça (kabahata) uygun olmasını ister (68).

(65)Russell, Eğitim Üzerine, s.137.

(66)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.39.

(67)Kant, a.g.e., s.60.61.

(68)Kant, a.g.e., s.59.

Çocuğun doğuştan saf, temiz, iyi olduğunu kabul eden Rousseau, ceza konusunda ne düşünmektedir? Rousseau'un da ceza ile ilgili görüşleri eğitim anlayışına uygunluk göstermektedir. O, çocuğa hiçbir çeşit ceza uygulanmasını istemez. Çünkü ona göre, çocuk kabahatin ne olduğunu bilmez; hatta o, çocuklara af diletmesini bile istemez. Çünkü, çocuklar sizi incitmesini bilmez, der (69). Rousseau'ya göre, aslında çocuk, istenmiyen davranışları, yani fenalığı, kötülüğü isteyerek, bilerek yapmaz. Ona göre çocuk, hiçbir kötü niyete sahip değildir, eğer çocuk herhangi bir hareketinde esasen kötü niyet sahibi olsaydı daima kötü olur ve kötülüklerine ölçü bulunmazdı, der (70). Bu nedenle Rousseau'ya göre, çocuk fena, kötü değildir. Öyleyse, böyle bir durumda olan çocuğa nasıl ceza uygulanabilir? Rousseau da zaten ceza uygulanmasını istemez. Ancak, bütün bunlara rağmen, çocuk istenmiyen bir şey yaptığında, bir şeyi kırıp döktüğünde nasıl davranılmalıdır? Birşey yapılmamalı mıdır? Rousseau, böyle durumlar için aldığınız bütün önlemlere rağmen, çocuk bir şeyi bozup kırduğunda sakın şaşkınlık edip de onu cezalandırmayın, tekdir etmeyin; hiç birşey söylemez, sanki olanlar kendiliğinden olmuş gibi ilgisiz bir vaziyet alabilerseniz, çok etki yaptığınıza güvenilebilirsiniz, der. (71). Hatta, Rousseau, böyle durumlarda çocuğun cezalandırılması, azarlanması bir yana, teselli edilmesini ister. Çünkü, "teselli yolunu tercih etmekle çocuğumuza asla hiçe sayamayacağı ve tesirlerinden kurtulamayacağı faydalı dersler vermiş olursunuz", der (72). Gerçekten, Rousseau'nun da haklı olarak belirttiği gibi, yanlış davranışta bulunan, suç işleyen bir çocuk, yaptığı yanlışın, suçun, kabahatin farkındaysa, bunun bilincindeyse, azarlanmasına, cezalandırılmasına, yaptığı yanlışın, suçun yüzüne vurularak aşağılanmasına gerek yoktur. Çünkü eğer, çocuk zihinsel olarak olayı kavramışsa, olayın bilincindeyse, davranışlarını kendi kendine düzelterek, hatalarını, eksikliklerini giderebilir. Ama, eğer çocuk

(69)Rousseau, a.g.e., s.53.

(70)Rousseau, a.g.e., s.54.

(71)Rousseau, a.g.e., s.54.

(72)Rousseau, a.g.e., s.187.

cezalandırılırsa, yaptığı hatanın, suçun karşılığını ödemiş olacağından, davranışlarını kontrol ederek, kendi kendini düzeltmeye, yönlendirmeye çalışmayabilir. Oysa, eğitimde bütün çaba ve etkinlikler, çocuğun zihinsel düzeyinin gelişmesine yardım ederek, kendi kendini, bulunduğu koşullara göre yönlendirecek, biçimlendirecek düzeye ulaşmasını sağlamaya yönelik olmalıdır. Bu açıdan da konuya bakıldığında Rousseau, son derece haklı görünmekte olup, cezayla ilgili görüşleri eğitim anlayışına uygunluk gösterip, tutarlılık içindedir.

İyi bir eğitimde cezaya yer olmamalı; en azından azarlama, aşağılama yerme elden geldiğince azaltılarak, özellikle acı vermeye (dayağa) yer verilmemelidir. Bu tür cezalar, kullanıldığı ortama ve şiddet derecelerine göre çocukta kendine güvensizlik, yetersizlik gibi duyguları yanında, uygulayana karşı da kin, nefret, korku gibi duygular gelişmesine neden olabilir. Korku duygusu, cezaya bağlı olarak oluşabileceği gibi başka nedenlerle de oluşabilir. Yeni dünyaya gelen çocuk, dayanıksız kalmaktan, ani gürültüden ve yüksek sestten korkarken, gelişim düzeyine ve bulunduğu ortama göre, diğer korkuları da çeşitli biçimlerde öğrenir.

Russell, korkuyu, Eğitim Üzerine adlı eserinde kişilik eğitimi bölümünün ikinci konusu olarak ele alır. Ona göre, korkunun sonradan edinildiğine ilişkin görüşleri destekleyen çok güçlü nedenler vardır (73). Anca, korku olumlu bir duygu olmadığından önlenmelidir. Çünkü Russell'a göre, "korku, doğru eylem biçiminin ancak düşünceyle bulunabileceği bütün durumlarda felakete götürür." (74). Ona göre, kötülük olasılıklarının önceden görebilmek ve zekamızı kaçınılmaz olmayanı önlemek yolunda kullanabilmek için korku duymamayı isteriz. Gerçekten, korku insanı pamikleştirdiğinden, bulunduğu koşullara uygun aklın kullanımını engelleyerek, isabetli davranmayı önler. Russell, aynı zamanda korkuyu, bütün zalim öğretilerin psikolojik kaymağı olarak görür. Çocuklukta korkunun ortadan kaldırılmasını önemle vurgulamış olmasının nedenlerinden

(73)Russell, Eğitim Üzerine, s.77-78

(74)Russell, Eğitim Üzerine, s.217.

birisinin bu olduğunu söyleyen Russell, bununla yetinmeyecek "kendi zihinlerimizin karanlık yerlerinde gizlenen korkuları köklerinden söküp atalım", der (75). Ancak, bunun için ne yapılmalıdır? Öncelikle, tehlikenin, tehlike olarak algılanmasıyla, korkunun bir birinden ayrılması gerekir.

Russell tehlikeden korkulmasını değil, tehlikenin tehlike olarak algılanmasını ister. Bu nedenle, gerekli olan tehlikenin akıl yoluyla algılanmasıdır, korkuyla değil, der. Bu anlayışına uygun olarak, çocuğu iki buçuk yaşındayken uçurumların tehlikeli olduğunu bir tabağı kırarak gösterdiğini ve bundan sonra çocuğun daha dikkatli olduğunu söyler. Russell, tehlikenin algılanmasını, ancak korku duyulmasını istemediğinden, çocuğun bakımından sorumlu yetişkinin korku duymasını, bu nedenle de erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da yürekliliğin geliştirilmesini ister (76). Russell, yürekliliğin davranışçı tanımını benimseyerek, başkalarının korkudan dolayı yapamadığı şeyleri yapan kişinin yürekli olduğunu söyler. Korkunun iradeyle denetim altında tutulmasını yürerkiliğin tek biçimi yada en iyi biçimi olarak görmez; çünkü ona göre, iradeye bağlı yüreklilik sinir bozuklukları yaratır (77).

Russell, korkunun yalnız davranışlarla değil bilinçli ve bilinçsiz bütün duygular da yenilenmesini ister (78). Ancak, bu nasıl yapılmalıdır? Yani, bir kez korku herhangi bir nedenle oluşmuşsa, nasıl giderilebilir? Korkular bazen çok kolay oluşabilir. Bir olumsuz deneyimin yaşanması, korkunun oluşması için yeterli olabilir. Boğulma tehlikesi geçiren ya da köpek saldırısına uğrayan bir kişi yaşamı boyunca suya girmekten ya da köpeklerden korkabilir. Böyle durumlarda korku nasıl giderilebilir? Russell, çocukların yavaş yavaş korktukları nesneye alıştırilerek korkunun tümüyle yok edilebileceğini söyler (79). Rousseau aynı görüşte olup, maskelerden korkan çocuklara maskelerden korkmamayı,

(75)Russell, Eğitim Üzerine, s.241.

(76)Russell, Eğitim Üzerine, s.81.

(77)Russell, Eğitim Üzerine, s.85.

(78)Russell, Eğitim Üzerine, s.45-46.

(79)Russell, Eğitim Üzerine, s.80.

güzel markelerden başlanarak korkunç maskelere doğru yavaş yavaş, sırayla tedricen gidilmesiyle öğretilbileceğini söyler. Aynı yöntemle, ateşli silahların gürültülerinden de korkmamanın öğretilbileceğini söyler (80). Russell, çocukların korkusuz olabilmeleri için, yetişkinlerin korkusuz olmalarını ister. Bu nedenle, eğer çocuklarda korkuyu yok etmek istiyorsanız, kendiniz korkusuz olun; eğer siz gök gürültüsünden, fırtınadan korkuyorsanız, çocuk sizin yanınızda gökgürültüsünü ilk duyduğunda korkunuzu da kapacaktır, der. Russell'a göre, yaşam tehlikelerle doludur, ama bilge kişi bunlardan kaçınılmaz olanları dert edinmez, kaçınılabilecek olanlar konusunda da fazla heyecana kapılmadan tepkinli davranır (81)

Korku, eğitimle önlenbilir mi? Önlenbilirse, nasıl bir eğitim uygulanmalıdır? Russell, korkunun uygun bir eğitimle önlenbileceği görüşündedir. Ona göre, böyle bir eğitimin, yani korkuyu ortadan kaldırmayı amaç güden bir eğitimin kurulması hiç de güç değildir. Çocuğa iyilikle davranmak tehlikesiz bir ortama koymak, akıl dışı korkuları olan büyüklerle temasa getirmemek, karanlıktan, farelerden veya toplumsal devrimlerden korkmayan kimseler arasına koymak gerekir. Ayrıca, çocuğun ağır ceza görmemesini, tehdide, aşırı derecede azara maruz kalmamasını ister. Russell'a göre, çocuk, hiç olmazsa ilişkisi bulunduğu bazı büyüklerce sevildiğini hissetmeli, tehlikeli durumlar dışında rahat hareket olanağı sağlanarak, meraklarından alıkonmamalıdır. Ayrıca, Russell çocuklara özellikle cinsel konularla ilgili yasakların konmamasını ya da geleneksel kafalı kimselerin uygunsuz gördüğü konularda konuşmaktan alıkonmamalarını ister. Ona göre, bu basit ilkelere baştan beri dikkat edilirse çocuk korkusuz büyür (82).

(80)Rousseau, a. g. e., s.29.

(81)Russell, Eğitim Üzerine, s.90.

(82)Russell, Neden Hıristiyan Değilim?, s.55.

4. Sevgi

Sevgi, uzun süreli, yaşam boyu olabileceği gibi, çok yoğun, kısa süreli, korku, öfke, hiddet, çökkünlük gibi bir heyecan durumu olarak da yaşanabilir. Böyle çok yoğun ve kısa süreli yaşanan sevgiye, sevinç denir. İster sevgi, ister sevinç durumunda olsun birbirine benzer duygular az veya çok yoğun olarak yaşanır. Korku, hiddet, öfke, çökkünlük gibi durumlarda, bu durumu oluşturan nesneden (objeden), uzaklaşma, saldırma, yok etme ya da hareketsiz kalma gibi, organizmayı olumsuz etkileyen yoğun duygular yaşanırken, sevgi, sevinç durumunda, bu durumu oluşturan nesneye, yanaşma, yaklaşma, birleşme, bütünleşme gibi olumlu duygular yaşanır. Bu nedenle sevgi, sevinç durumu yaşamı olumlu etkileyen, insana kendi varlığını hissettiren, varoluşundan zevk aldırان bir duygu yumağını oluşturur. Sevgisiz bir yaşam, ışısız bir gece, tuzsuz bir yemek ya da zindanda bir yaşam gibi çekilmez hale gelir. Sevgisiz bir insan, bir yaşam düşünülmemelidir; insanın bütün etkinlikleri bu duyguyu yaşamaya ya da yaşatmaya yönelik olmalıdır. Böyle bir anlayış ne kadar yaygınlaşır ve gerçekleşme olanağını bulursa, insanlık o kadar acı çekmekten, savaştan, kötülükten uzaklaşarak, barışa, mutluluğa, esenliğe ulaşacaktır. Böyle bir dünyanın özlemi, günümüzde de giderek daha çok duyulmaktadır.

Russell, sevgi konusunu da Eğitim Üzerine adlı eserinde, kişilik, eğitimi bölümünde, duygudaşlıkla birlikte ele alır. Ancak yeri geldikçe, konunun akışına göre değişik bir çok yerde sevgi konusuna değinir. Russell'a göre, eşlerin birbirine, anne-babaların çocuklara ve çocukların ana-babaya olan sevgileri gibi, sevginin birçok ayrı ayrı çeşidi bulunmaktadır (83). Russell'in belirttiği gibi, sevgi denildiğinde ilk akla gelen anne-baba, karı-koca ve çocuk sevgisi olmakla birlikte, sevginin başka türlerinden de sözedilebilir: Vatan sevgisi, kardeş sevgisi, öğretmen sevgisi, öğrenme sevgisi, meslek sevgisi, arkadaş sevgisi gibi. Russell'a göre, mutluluğun bulunduğu ama korkunun bulunmadığı bir yerde daha çok varolabilmesi muhtemel olan, bir eşite (yaşıta) duyulan sevgi, sevginin en iyi

(83)Russell, Eğitim Üzerine, s.154.

türüdür. Ona göre, öbür insanların acı çecktirecek yetenekte oldukları kabul edilerek oluşan korkular, bilinçli ya da bilinçsiz, nefret, kin duygularını uyandırabilir. Russell'a göre, kin, nefret, kıskançlık duygularıyla, sevgiye engeldir; bu duygular da mutluluğun dışında bir şeyle engellenemez, mutluluk da korkuyla engellenir (84). Oysa, bir yaşta, doğal olarak, korkudan daha çok sevgi duyulur. Sevgi de olumsuz duyguları ortadan kaldıracaktır. Nitekim, Russell'da sevgi korkuyu yenebilir, der (85). Demek ki, sevgi bütün olumsuz duyguları önleyen, olumlu duygulara ortam hazırlayan bir duygudur.

Eğitimin amaçlarından biri de iyi kişilikli insanlar yetiştirmektir. Doğruluk, dürüstlük, çalışkanlık gibi iyi kişiliğin bir çok özelliği olduğu söylenebilir de, Russell'a göre, iyi kişiliğin özünü sevgi, sevecenlik oluşturur (86). Sevecenliği ilke edinen, çevresindeki insanlara önyargısız, çıkar beklemeden, sevgiyle yaklaşan kişi, kendi benliğini de en iyi şekilde kabul etirebilir. Nitekim Russell, bizi çaba harcamadan benliğin ötesine götüren, insan doğasında en yaygın olarak bulunan şeyin sevgi olduğunu söyler (87). Russell'a göre, sevgi, insan benliğini genişletmekle kalmaz, ayna zamanda iyiliği meydana getirerek, düşmanlığı da yok eder (88). Ancak, sevgi yalnız değil, bilgiyle birlikte olmalıdır. Çünkü, ona göre, ne bilgi olmaksızın sevgiyle, ne de sevgi olmaksızın bilgiyle iyi bir yaşam meydana gelmez. Bilginiz sevgiye örnek olarak, Ortaçağda bir ülkede veba görüldüğünde din adamları halka kiliselerde toplanarak dua etmelerini öğütlemeleriyle halk yığınları arasında yalvarmanın olağanüstü bir biçimde yayılmasını; sevgisiz bilgiye de, Birinci Dünya Savaşını göstererek, her iki durum sonunda büyük ölümler olduğunu söyler (89). Demek ki, Russell'a göre, önemli olan sevgi ve bilginin tek başlarına değil, ikisinin birarada bulunmasıdır. Eğer, sevgi ve bilgi Russell'ın söylediği gibi birarada bulunup, kaynaştırılabilirse, bilim

(84)Russell, Eğitim Üzerine, s.101.

(85)Russell, Eğitim Üzerine, s.242.

(86)Russell, Eğitim Üzerine, s.147.

(87)Russell, Eğitim Üzerine, s.51.

(88)Jones, a.g.e., s.196.

(89)Jones, a.g.e., s.194.

ve teknoloji ilerledikçe, Rousseau'nun dediğinin aksine, insanlığın mutluluğu daha da artabilir. Ancak, günümüzde de çoğu zaman, biri bulununca diğeri bulunmamaktadır, bu nedenle insanlık hala büyük acılar çekmektedir.

Sevgi, baskıyla, korkuyla, zorlan oluşturulabilir mi? Sevgiyi gökten gelebilecek en iyi bir armağana benzeten Russell, sevgiyi bir kafes içine kapatanlar, sevginin ancak özgür ve kendiliğinden olduğu zaman gösterebileceği sevinci, güzelliği yok ettiklerini söyler (90). O, sevgiye düşman olarak da korkuyu görür. Gerçekten korkunun, şiddetin, dehşetin bulunduğu yerde, sözü edilmemesi gereken bir şey varsa, o da hiç şüphesiz ki sevgidir. Sevgi, Afrika menekşesi gibi, ancak özel ilgi ve özen gösterebildiği ortamlarda çiçek açarak yeşerir. Bu nedenle çocukla ilgilenen anne-baba ve eğitimcilerin unutmamaları gereken en önemli şeylerden biri de, eğitim etkinliklerini korkuya dayandırmalarıdır. Çünkü korku, yalnız olumsuz duygular oluşturmakla kalmaz, olumlu duyguların, yani sevginin de gelişmesini önler.

Çocuk sevgiyle nerede, nasıl, hangi ortamda tanışmalıdır? Sevgiyi kimden ya da kimlerden almalıdır? Daha önce belirtildiği gibi, sevginin bir çok çeşidi olmakla birlikte, sevgi denildiğinde şüphesiz ki, ilk akla gelen (özellikle çocuklar için) anne-baba sevgisidir. Çocuk, sevgiyle, ailede, aile ortamında tanışarak, sevgiyi anne-babadan almalıdır. Bu aynı zamanda çocuğun en doğal hakkı olarak da görülmelidir. Nitekim, Russell, bazı Freudeucar gibi, ana-babanın çocuklarını öpmemesi ve okşaması gerektiğini öne sürmek saçma olduğunu belirterek ana-babalarından sıcak sevgi görmek çocukların haklı olduğunu söyler (91). Russell, ana-baba sevgisini çocuğun gelişmesi için de zorunlu görür (92). Çocuğun, bedensel, zihinsel, duygusal v.b. yönlerden, bulunduğu, ortama-çevre koşullarına ve kalıtım özelliklerine göre en iyi bir şekilde gelişebilmesi için, sağlıklı-dengeli beklenmenin yanında sevginin de, özellikle

(90)Russell, Eğitim Üzerine, s.171.

(91)Russell, Eğitim Üzerine, s.152.

(92)Russell, Eğitim Üzerine, s.130.

ana-baba sevgisinin de büyük önemi vardır. Ancak, bu iki koşul, sağlıklı-dengeli beslenmeyle sevgi, uygun çevre koşullarında birarada bulduklarında çocuk, kendi yapısına uygun en iyi biçimde gelişme gösterebilir. Bu nedenle olmalı ki, Russell, aile ortamında sevginin miktarını ya da kendiliğinden ortaya çıkışını azaltma izlemini versem çok üzülürüm, der (93). Bilindiği gibi, aile ortamı çocuğun sevgi görebilmesine uygun bir zemin oluşturur. Beslenme, temizlik, uyku gibi zorunlu fizyolojik ihtiyaçları karşılanırken, anne-baba çocuklarıyla duygusal bağlantıyı, yani sevgiyi de geliştirerek, kökleştirebiliriz. Belki yetiştirme yurtlarında olduğu gibi, çocuğun fizyolojik ihtiyaçları -beslenme, giyinme, barınma gibi, başkaları tarafından giderilebilir. Ancak, ana-baba sıcaklığını, sevgisini, ana-babanın dışında hiç kimse veremez. Çünkü, çocuğu yetiştirme gibi, günlerce aylarca değil yıllarca süren bir özveriye ancak ana-baba katlanabilir. Katlanmalıdır da. Çünkü ana-baba sevgisini görmek her çocuğun en doğal hakkıdır; hakkı olmalıdır. Russell'a göre, doğru bir anne-baba sevgisi çocuğun gelişimine yardımcı olurken, ana-baba sevgisini alamayanlar hırçanlaşarak, hastalığı da (klaptomiye) tutulabilirler. Ona göre, ana-baba sevgisi bebekleri bu tehlikeli dünyada kendilerini güvende hissetmelerini sağlar; çevrelerini araştırıp deneyim kazanmaları için yüreklendirir. Çocuğun düşünsel yaşam için, kendini sıcak bir sevginin nesnesi olarak görmesi gerektiği gibi, mutlu ve korkusuz büyümesi için de çevresinden belli bir sıcaklığa gereksinimi olduğunu söyleyen Russell'a göre, bunu da ancak ana-baba sağlayabilir (94).

Sevgi konusunda önemli bir noktaya daha değinen Russell, çocukların hissetmeleri gereken ana-baba sorumluluğu olmadığını söyler. Ona göre, çocukların hissetmeleri gereken ana-babanın sevecenliği, kendilerinin varlığından ve tavarlarından kıvanç alan sıcak sevgileri olmalıdır (95). Yani, Russell'a göre, ana-baba günlük yaşam zorluklarını, sıkıntılarını çocuklarına yansıtılmamalıdır. Bunun yerine anne-baba yaşamın zorlukları arasında yaratabildiği,

(93)Russell, Eğitim Üzerine, s.154.

(94)Russell, Evlilik ve Ahlak, s.128.

(95)Russell, Eğitim Üzerine, s.131.

oluşturabildiği güzellikleri çocuklarıyla paylaşmaya, bu yolla onlarla bütünleşmeye çalışmalıdır. Bununla, çocuklar gerçek yaşamdan soyutlanarak, yaşamın zorluklarından habersiz bırakılarak, hayal dünyasında yaşatılmaları gerektiği anlaşılmamalıdır. Önemli olan, yaşamın olumluluklarıyla, çocukların ana-baba sevgisini ve güvenini kazanmalarınıdır. Ancak çocukların ana-baba sevgi ve güvenini kazanıp kazanamadıkları nasıl belli olur? Nasıl anlaşılabilir? Russell'a göre, eğer ana-babanın sevgisi doğru türdence, çocukların tepkisi bunu doğrular: Ana-baba geldiğinde çocuklar memnun olacak, gittiklerinde ise, eğer kendilerini hoş giden bir uğraşa kaptırmamışlarsa, üzüleceklerdir, karşılaştıkları bedensel ya da zihinsel bir zorlukta ana-babalarına başvurarak, ana-baba koruyuculuğu altında girişimci olma yürekliliğini göstereceklerdir (96).

Sevgi, çocuklara bir görev olarak kavratılabilir mi? Russell'a göre, sevgi bir görev olarak varolamaz. Ona göre, bir çocuğa ana-babalarını, kardeşlerini sevmek zorunda olduğunu söylemek tümüyle yararsız olduğu gibi, belki de zararlıdır. Ana-babanın sevilmesi, Russell'a göre, kendilerine bağlıdır. Çünkü "sevilmek isteyen ana-babalar sevgi göreceği biçimde davranmalı, çocuklarına yaygın sevgi duygularını yaratan bedensel ve zihinsel özellikleri vermeye çalışmalıdırlar", der (97). Yine Russell, bir çocuğu duygudaşlık yada sevgi hissetmeye zorlamanın işler bir yöntem olmadığı olası tek yöntemin, bu duyguların kendiliğinden ortaya çıktığı koşulları gözlemleyerek bu koşulları yaratmaya çalışmak olduğunu söyler (98). Hatta, ona göre, çocuklara sevecen olmak zorunda olduklarını söylemek yapaylık ve iki yüzlülük yaratma tehlikesini doğurabilir. Ancak, çocuklar mutlu ve özgür kılınarak, çevreleri, sevecenlikle sınırlırsa, kendiliklerinden herkesle dost olduklarını görürsünüz, der (99). Demek ki, Russell'a göre, çocuğun sevgi duygusunu geliştirerek, çevresiyle uyumlu, sevecen olabilmesi için ana-babaya önemli görevler düşmektedir. Eğer

(96)Russell, Eğitim Üzerine, s.153-154.

(97)Russell, Eğitim Üzerine, s.148.

(98)Russell, Eğitim Üzerine, s.160.

(99)Russell, Eğitim Üzerine, s.161.

ana-baba, aile ortamında uygun koşullar oluşturacak, çocuğu sevgi ve ilgi atmosferinde büyüme şansını verebilirlerse, çocuk da aile ortamındaki yaşantısını başkalarına yansıtabilir. Bunun için, aile yaşantısının uygun çevre koşullarıyla desteklenmesi de önemlidir. Eğer ailenin bulunduğu fiziksel ve toplumsal ortam, yani çevre koşulları uygun değilse, çocuğun büyüme düzeyine göre, bu uygunsuz koşullardan, özellikle arkadaşları yoluyla etkilenme oranı da yükselir. Bu nedenle, aile içindeki ortam kadar, ailenin içinde bulunduğu toplumsal ve fiziksel ortam da çocuğun duygusal gelişimine etki ettiği gözardı edilmemelidir. Ayrıca, günümüzde buna, kitle iletişim araçlarının olumlu ya da olumsuz etkilerini de eklemek gerekir.

Çocuklara sevgi gösterilmesinin gerekliliği konusu, öyle görünüyor ki, eğitimcilerin en çok anlaştığı konulardan biridir. Rousseau da çocuklara sevgi gösterilmesini ister. Bu nedenle, "tabiat, çocukları sevmek ve yardım edilmek üzere yaratmıştır", der (100). Ancak, çocuklara gösterilecek sevginin ölçüsü ne olmalıdır? Yoksa, sevgi ölçüsüz mü olmalıdır? Russell, çocuklarla uğraşırken, ihmalle aşırı ilgi arasında çok duyarlı bir dengeye gereksinim olduğunu söyler. Ona göre, çocuğun sağlığı için gereken her şey yapılmalıdır (beslenme temizlik vb.), ancak yeterli bir neden olmadan ağlıyorsa, ağlamaya bırakılmalıdır; yoksa kısa zamanda bir zorba olur çıkar. Russell, çocuğun bakımı yapılırken gerekenin yapılmasını, aşırı ilgi gösterilmemesini ister. Ona göre, "yaşamın hiçbir çağında çocuk, kucakta oynanan bir köpek, zevk için beslenen bir tür ev hayvanı gibi görülmemelidir" (101). Baştan beri çocuğun, geleceğin yetişkin olarak ciddiyetle ele alınmasını, en önemli olarak da, çocuğa, sonraki deneyimlerinin kıracağı, aslında gerçeklere de uymayan bir kişisel önemlilik duygusunun verilmemesini ister. Demek ki, sevgisizlik, ilgisizlik çocuğun sağlıklı gelişimi için ne kadar zararlıysa, aynı şekilde aşırı, gerçeklere uymayan, gereksiz sevgi de zararlı olabilir. Nitekim Kant da, şefkatın fazlasının zararlı olduğunu söyler (102). Ona

(100)Rousseau, a.g.e., s.49.

(101)Russell, Eğitim Üzerine, s.68.

(102)Kant, a.g.e., s.7.

göre de, sevgi ve ilgide aşırılığa kaçınılmamalıdır. Hele hele, çocuğun "ağlamak" yoluyla isteklerine kavuşmasını istemez. Eğer çocuk ağrıdan ağlıyorsa, yani haklı bir gerekçesi varsa, ilgilenilmelidir; huysuzluğundansa varsın ağlasın, der. Kant'a göre, bu anlayış genel kural olmalıdır (103). Kant, ilk yıllarda çocuğun her arzusunun yerine getirilmesinin ve ağlamakla her şeyi elde edebileceği düşüncesinin oluşmasını da haklı olarak kötülüğün ilk kaynağı gibi görür. Böyle bir çocuğun yaşam zorluklarına katlanarak, başarılı olması oldukça zordur. Çünkü, gerçek yaşamda her zaman çevremizi "anneler" oluşturmaz. Bu yüzden çocuk, kendine uygun düzeyde zorluklarla mücadele etmesini, sıkıntılara katlanmasını da öğrenmelidir.

Aile ortamı dışında, çocuğun sevgi görebileceği, görmesi gereken bir başka ortam da eğitim kurumlarıdır. Russell'a göre, eğitim kurumları sevgi için kendilerine özgü uygun bir ortam yaratırlar. Çünkü, ona göre, sevecen anababalar içten gelen davranışı baskı altına alındığı bir ortam yaratırken, özgür rekabet ve işbirliği içinde, içten gelen davranışa yalnız yaşlılar alan ve olanak sağlarlar. Russell'a göre, zorbalık olmadan benliğe saygı ve kölelik olmadan' anlayış en iyi biçimde eşitlerle ilişkilerde öğrenildiğinden, anababanın büyük ilgi ve bakımı bile iyi bir okulun çocuğa sağlayacağı avantajları sağlayamaz (104).

Russell'a göre, eğitimde de ilerlemenin yolu sevgiden geçer: İnsanlarla ilgili diğer konularda olduğu gibi eğitimde de ilerlemenin yalnız bir yolu vardır ki, o da sevgiyle işlenmiş bilim yoludur der. Çünkü, ona göre bilim olmadan sevgi güçsüzdür, sevgi olmadan bilim yıkıcıdır (105). Demek ki, ideal durum bilim ve sevginin ikisinin birarada bulunmasıdır. Öyleyse, eğitim ve öğretimin gerçekleştirildiği, bilimin geliştirilip aktarılmaya çalışıldığı, temel eğitimden yüksek öğrenime kadar her tür ve düzeydeki eğitim kurumlarında sevgi ve bilim, ikisinin birarada bulunması gerekir. Russell, ilk yıllarda çocuklara gösterilen sevgi çok

(103)Kant,a.g.e., s.57.

(104)Russell, Eğitim Üzerine, s.143.

(105)Russell, Eğitim Üzerine, s.181.

önemliyen, sonraki yıllarda verilen bilginin sevilmesi giderek daha çok önem kazandığını söyler (106). Ona göre, öğretimin zararlı olmaması için, sevgiyle esinlenmiş ve sevginin özgürleştirilmesinin amaç güdülmesi gerekir (107). Sevgisiz bir ortamda, zorla baskıyla eğitim süreçlerinin yaşanması, çocuğun öğrenmeye olan ilgisini azaltarak, gelişimini önleyebilir. Bu nedenle, yarardan çok zarar getirebilir. Russell, öğretilenler konusunda da benzer anlayışta olup, eğer bir öğreti çocuklara acı ve mutsuzluk çektirilmesini istiyorsa, bu öğreti ne kadar değerli olursa olsun, karşı çıkılmasını ister (108).

Eğitimin önemli öğelerinden biri öğretmen olduğuna göre, öğretmenin sevgideki yeri nedir? Russell'a göre, öğretmende, çocuğun bir değer olarak görülmesini sağlayan sevgi eksikse, ne kişilik ne de zeka yeterince ve özgürce gelişemez (109). Kişilik ve zeka yeterince gelişemez, dediğine göre, demek ki, sevgisiz bir öğretmen ona göre, görevini yerine getiremez. Rousseau'da çocuğa saygı gösterilmesini ve hükmetmekte acele edilmemesini ister (110). Rousseau daha da ileriye giderek, size erişebilmeleri için öğrencinizle kendinizi denkleştiriniz, henüz size yükselecek derecede değilseler, siz çekinmeden onların seviyesine ininiz, hatalarını düzeltmek için hatalarına ortak olunuz; hatta, utanmayı gidermek için üzerinize alınız, der (111). Benzer düşünceler bir çok eğitimcide görülebilir. Öğretmenin çocuğun seviyesine inmesini, ona düşman gibi değil, bir dost, bir danışman gibi yaklaşmasını isteyen Dettrons da, öğretmenin çocuğa korkutucu değil, onu anlayan, yükseltmeye çalışan bir insan olarak görünmesini ister (112).

(106)Russell, Eğitim Üzerine, s.239.

(107)Russell, Eğitim Üzerine, s.181.

(108)Russell, Eğitim Üzerine, s.241.

(109)Russell, Eğitim Üzerine, s.48.

(110)Rousseau, a.g.e., s.67.

(111)Rousseau, a.g.e., s.185-186.

(112)Dettrons, a.g.e., s.47.

5.Cinsel Eğitim

Cinsel eğitim, Russell'in bir çok eserinde, yeri geldikçe, en çok değindiği konuların başında gelir. Bu konuyu Eğitim Üzerine adlı eserinde kişilik eğitimi bölümünde, seks eğitimi adıyla sondan ikinci konu olarak ele alır. Russell, bir çok yerde, cinsel eğitime seks eğitimi demektedir. Diğer konular gibi seks eğitiminin de korkusuzca özgürce ele alınacağını söyler (113). Yani, ona göre, bu konuya-cinsel eğitim konusuna, tarih, coğrafya, matematik ya da günlük yaşamdaki herhangi bir konuya bakar gibi bakılmalıdır. İnsan nasıl ki, herhangi bir konuda, bilim, felsefe, sanatı, din vb. alanlar da bilgi edinebiliyorsa, aynı biçimde cinsel eğitim konusunda da bilgi edinebilmelidir. Russell, bunu insanın en doğal hakkı olarak görmektedir. Çünkü, hangi alanda olursa olsun bilginin istenmeyecek bir şey olduğunu söyleyenlerin savunabilecekleri tarafı olduğunu sanmadığını söyler. Ona göre, insan kaç yaşında olursa olsun, bilmek isteyince öğrenebilmelidir. Başka bilgiler bir yana, cinsel bilgiler konusunda bunu daha da gerekli görür. Çünkü, ona göre, insan bir şeyi bildiği zaman çok daha akıllıca hareket eder. Bu nedenle cinsel eğitim konusuna merak gösteren çocuklara günah duygusunun aşılınmaya kalkışılmasını gülünç bulur (114).

Cinsel konular gizli tutularak çocukların bu konuya olan merakları önlenebilir mi? Önlenmezse nasıl giderilmelidir? Bu konuyu kafalarına takmaları nasıl önlenabilir? Russell'a göre, cinsel konuların gizemli havaya sokulması, gencin bu konuya olan merakını daha da artırır. Tam tersine, eğer büyükler cinsiyeti diğer konular gibi ele alıp, çocukların bütün sorunlarını yanıtlayıp, onların kavrayabileceği bütün bilgileri verseler, çocuklar hiçbir zaman müstehcenlik fikrine varmayacağını söyler. Çünkü, ona göre, bu düşünce belli konulara değinilmemesi gerektiği anlayışından kaynaklanır. Russell, genç insanların cinsiyeti kafalarına takmalarını engellemenin en iyi yolunu da onlara

(113)Russell, Eğitim Üzerine, s.163.

(114)Russell, Neden Hıristiyan Değilim?, s.34.

öğrenmek istedikleri kadar çok şeyi vermekte görür (115). Ona göre, çocukların dünyaya nasıl geldikleri gibi, cinsel konuların gizli tutulmasının, merak uyandırmanın yanında, birçok başka kötü etkileri de olabilir. En başta, bunun bazı bilgilerin özellikle ilgi çekici bilgilerin kötü olduğu inancını oluşturabileceğini söyler. Oysa, ona göre, tüm bilgilerin iyi olduğunu sağlam ahlakın temel ilkelerinden biri olmalıdır; hiç bir bilgi bu ilkenin dışında bırakılmamalıdır. Ancak, Russell, bazı doğal merakları kaş çatma ve azarlamayla karşılandığını gören çocuğun, ilginç bilgilerin kötü, ilginç olmayanlarınsa iyi olduğunu düşününüz ki böyle bir ilginin de erdeme karşı olacağını söyler (116). Demek ki, Russell'a göre, cinsel konularla ilgili bilgiler gizli tutularak, çocuğun bu konularla ilgili soruları örtbas edilmeye çalışılmamalıdır. Çocuğun merak ve ilgisi anlayabileceği bir dille giderilmelidir. Çünkü Russell, cinsel bilgisizliğin kişi için son derece zararlı olduğunu söyler (117).

Russell, seksi insanın yiyecek içecek gibi doğal bir ihtiyacı olarak görür (118). Ona göre, zaten cinsiyette hiçbir kötülük yoktur. Bu konudaki geleneksel davranışı da hatalı bir davranış olarak görür. Ona göre, toplumda bu denli insanı sefaletle sürükleyen başka hiçbir kötü kaynak yoktur. Çünkü, yalnız dolaylı olarak bir takım kötülük zinciri doğurmakla kalmaz, aynı zamanda, insanlığın işkencesini çektiği insanların iktisadi, siyasi ve ırkı vb. iyi edilebilir dertlerine çare bulmalarına götürebilecek acıma duygusunu ve sevgiyi bastığını, içe, geriye ittiğini söyler (119). Demek ki, Russell'a göre, cinsel konuda uygun tutumlarının gelişmesini ve seks probleminin sağlıklı çözümü, insanlar arasında sevgi ve saygıya dayalı ilişkileri yaygınlaştırarak, toplumun siyasi, ekonomik, kültürel vb. sorunlarının çözümüne de katkıda bulunabilir.

(115)Russell, Evlilik ve Ahlak, s.73.

(116)Russell, Eğitim ve Toplum Düzeni, s.85.

(117)Russell, Evlilik ve Ahlak, s.66.

(118)Jones, a. g. e., s.194.

(119)Russell, Neden Hıristiyan Değilim, s.180.

Çocuklar cinsel konulara ne zaman merak, ilgi duymaya başlaşlar? Bu merak duygusu kendini nasıl gösterir? Çocukların cinsel konulara duydukları merak, ilgi konuşmanın hızlanmasıyla kendini göstermeye başlar. Yürüme ve konuşmada bireysel farklılıklar fazla görülmekle birlikte, üç yaşlarından sonra cinsel merak duygusu görülebilir. Nitekim, Russell da çocuklarda cinsel merakın üçüncü yaştan sonra, genel merakın bir parçası gibi cinsler (kız-erkek) arasındaki bedensel farklılıklara duyulan bir ilgi biçiminde başladığını söyler (120). Çocuk, konuşmasını geliştirdikçe "bu nedir?", "bu niye böyle?" gibi sorularla genel merak duygusunu dışa yansıtarak öğrenme istediğini sergilemeye başlar. İşte bu şekilde bilgi edinme, öğrenme isteğini gösteren çocuk, cinsel konulara da, herhangi bir konuymuş gibi bakarak çevresindekilerden-özellikle anne-babadan, bilgi edinmek ister. Böyle bir durumda nasıl davranılmalıdır? Çocuğun soruları cevaplandırılmalı mıdır, yoksa susturulmalı mı, ya da yanlış cevaplar mı verilmelidir?

Russell, cinsel konularla ilgili soruların yanıtlanmasını ister. Ona göre, soruların yanıtlanması seks eğitiminin temel bir parçasını oluşturur. Soruların yanıtlanmasında da iki kuralı, yeterli görür: Birincisi çocuğa her zaman gerçeğe uygun yanıtların verilmesi, ikincisi ise, seks bilgisinin de aynı başka bilgiler gibi görülmesidir. Russell'a göre, çocuk, güneş, ay, bulut, otomobil gibi konularda zekice bir soru sorduğunda nasıl ki, memnun kalınarak ona alabileceği kadar bilgi veriliyorsa, cinsel sorular sorduğunda da böyle yanıtlanarak bilgilendirilmesi ilk yaşlardaki cinsel eğitimin büyük bir bölümünü oluşturur. Russell soruların yanıtlanması sırasında, bir parça sıkışmışlık gösterilirse, çocuk bunu hemen farkederek sekse düşkünlüğünün temeli atılmış olacağını söyler. Ona göre, sorular, başka konudaki bir soru gibi tümüyle, doğallıkla yanıtlanmalıdır. Sekste, iğrenç, pis bir yan varmış gibi, bilinçsizce de olsa bakılmasını istemez. Çünkü, böyle bakılırsa, bu duygunun çocuğa da geçerek, çocuğun kendi varlığına yol açan davranış için kötü düşünmesine yol açacağını, yalnız geçliğinde değil,

(120)Russell, Eğitim Üzerine, s.166.

bütün yetişkenlik yaşamı boyunca mutlu işgüdüsel duyguları imkansız kalacağını söyler (121).

Cinsel eğitimin önemli bir bölümünü, bebeklerin nasıl dünyaya geldiğini merak eden çocuğa, bunun anlatılmasını oluşturur. Çocuk, bu konuyla ilgili sorular sorabilecek yaşa geldiğinde eğer bir kardeşi olmuşsa, kardeşinin dünyaya nasıl geldiyle ilgili ana-babayı soru yağmuruna tutabilir. Böyle bir durumda, çoğu anne-baba ne söyleyeceğini şaşırabilir ya da aslına uygun olmayan cevaplarla durumu geçiştirmeye çalışabilir. Doğrusu nedir? Ne yapılmalıdır? Russell, eğer çocuk cinsel konularda soru sorabilecek yaştaysa, diyelim üç yaşlarından sonra, bir kardeşi olursa, ona bebeğin annenin bedeni içinde yetiştiğini, kendisinin de aynı biçimde yetiştiğinin söylenmesini ister (122). Yörükoğlu ise, konunun bilincinde olmayanların, bebeğin nereden geldiğini soran çocuğa, hastahanedan getirildiği, çarşıdan alındığı, leyleğin getirdiği gibi aslına uygun olmayan cevaplar verdiklerini söyler. Oysa, ona göre, doğrusu bebeğin ane karnında büyüdüğü, ayakları arasındaki boşluktan dünyaya geldiğinin söylenmesidir. Yörükoğluna göre, çocuğun soruları, değişik tavır ve biçim almadarı, aslına uygun biçimde, çocuğun anlayabileceği bir dille cevaplandırılması, cinsel eğitimin temelini oluşturur (123). Çocukların merak duyguları tahrik edilmeyerek, tehlikeli olmadığı bir çağ içinde tatmin edilmesini isteyen Rousseau ise, çocukların konuyla ilgili soruları, sade, sıkıntısız, gülmeksizin ve esrarergizlikten uzaklaşarak cevaplandırılmasını, özellikle cevapların, ciddi, kısa kesin ve kuşkuya meydan vermeyecek biçimde olmasına özen gösterilmesini ister (124). Rousseau, çocukların sorularından birinin "çocuklar nasıl oluyor?" olduğunu söyleyerek, böyle bir soruyla karşılaşan anne-babanın, çocuğunu aldatmadan vereceği en iyi cevabın onu susturmak

(121)Russell, Eğitim Üzerine, s.166.

(122)Russell, Eğitim Üzerine, s.166-167.

(123)Atalay Yörükoğlu, Çocuk Ruh Sağlığı, İş Bankası Kültür Yayınları, 8.Baskı, Ankara 1984, s.175-176.

(124)Rousseau, a.g.e., s.161.

olduğunu söyler. Ona göre, eğer çocuk kendini alakadar etmeyen sorulardan dolayı, her zaman susturulmak alışkanlığı almış ve gizlenmek istenen sırra karşı şüphe ve merak etmeyecek derecede ilgisiz bir çocuksa, bu yöntem iyi olabilir (125). Ancak Rousseau'nun önerdiği yöntem, iletişim olanaklarının çok sınırlı olduğu, yaşadığı dönemde uygun olabilir. Günümüzde Rousseau'nun söylediği gibi, çocuğun susturulması, bilgi edinme isteğinin önlenmesi doğru değildir. Çocuk, gelişigüzel kaynaklardan sağlıksız bilgiler edinebileceği gibi, anne-babaya olan güveni de sarsılabilir. Cinselliği nazik bir konu olarak gören Kant da, çocukların, en azından ergenlik döneminde, susturulmasından yana değildir. Ona göre, ergenlerin susturulması doğru olmayıp, gerekli bilgiler verilmelidir. Ergenlerin bilgisiz bırakılmasının zaten mümkün olmadığını söyler (126).

Russell, çocuklarla konuşurken, gerçeği onlardan saklamayı gerektirecek hiçbir ayıp şeyin olmadığını söyler. Ona göre, çocukları ilgilendiren herhangi bir konudaki sorularına-örneğin balıklarla ilgili, cevap verir, cinsel konularla ilgili sorularına da aynı şekilde cevap verilerek merakları giderilmelidir. Bunun için, dolambaçlı, süslü püslü ifadelerle gerek olmadığı gibi, arılarla çiçeklerin aşkından sözemenin yanlış olduğunu, hayatın gerçeklerine dolambaçlı yollarla gitmenin anlamı olmadığını söyler. Ona göre, bilmek istediği şeyi kendisine söylenen çocuk, cinsel bakımdan hiçbir musallat fikre ve şehvet duygusuna kapılamaz. Russell, "her türlü bilgisizlik kötüdür, ama cinsiyet gibi bir konuda bilgisizlik ciddi bir tehlikedir", der (127). Bu düşüncesine uyun olarak, cinsel konularda tam bir açıklığın, çocukların o konuda aşırı derecede düşünmelerini önlemek için en iyi yol olduğuna inandığını, bunun aynı zamanda aydın bir cinsel ahlak için gerekli olan ilk koşullardan biri olduğunu söyler (128). Cinsel eğitim konusunda Russell'in bütün çabası, çocukların en iyi şekilde bilgilendirilmelerine yöneliktir. Bilgilenme, bu konudaki bütün sorunların çözümünün temelini oluşturacağı görüşündedir.

(125)Rousseau, a.g.e., s.162.

(126)Kant, a.g.e., s.81.

(127)Russell, Neden Hıristiyan Değilim?, s.192.

(128)Russell, Neden Hıristiyan Değilim?, s.193.

Russell, cinsel eğitimle ilgili bilgilerin verilmesinde acele edilmesinden de yana değildir. Ona göre, eğer diğer çocuklardan kötü biçimde seks bilgisi alma olasılığı bulunmuyorsa, her şey ergenlik döneminden önce öğrenilmek koşuluyla-ana-baba soruları yanıtlamakla yetinerek, konu çocuğun merakının doğal işleyişine bırakılabilir. Ancak, Russell, ergenlik döneminden önce, bilgi edinmeyi kesinlikle zorunlu görerek "bir çocuk bluga ermeden önce cinsel eylemin doğasını bilmelidir", der (129). Rousseau da benzer görüşte olup, çocuğun merak duygusunun erken yaşlarda tahrik edilmesini uygun görmemektedir. Ancak, çocuğun cinsel bilgileri öğrenmesi gerektiği çağa geldiğinde, bu bilgileri kendiliğinden veya başkalarından değil, ana-baba ve eğitimcilerden öğrenmesini zorunlu ve önemli görür (130). Böylece, Rousseau cinsel eğitim konusunda ana-baba ve eğitimcilerin önemini belirtmiş olmaktadır.

(129)Russell, Eğitim Üzerine, s.168.

(130)Rousseau, a.g.e., s.246.

SONUÇ

Eğitimle ilgili görüşlerini kendi deneyimlerine de dayandıran Russell, bir eğitim sistemini ortaya koymamaktadır. Ancak, eğitimle ilgili birçok konuyu ele almaktadır.

Russell'da Rousseau gibi, çocuğun ilk yaşlardaki eğitiminin önemli olduğunu söyler. Çocuğun ilk yıllardaki eğitiminde Russell, anne-babayı, ikisini önemli görür. Çağımızda eğitimin gittikçe yaygınlaştığına işaret ederek, bütün vatandaşların eğitimden yararlanabilmeleri için devlet eğitimi gerekli görür. Eğitimi dar ve geniş anlamda düşünür. Dar anlamdaki eğitimi, çeşitli konularda kesin, belirli bilgilerin verilmesi, yani öğretim olarak anlar. Geniş anlamdaki eğitimi ise, yalnız öğretimle öğrendiklerimizi değil, deneyimlerimizi de kapsayan, kişiliğin oluşturulması, yaşama ve dünyaya belirli bir bakışın biçimlendirilmesi olarak anlar. Geniş anlamdaki eğitimi incelemek istediğini söyler:

Rousseau ve Kant gibi, Russell da eğitimin zihinsel gelişmeyi sağlanmasını ister. Üstün zekalı ve yeteneklilerin özel olarak yetiştirilmesinden yanadır. Çünkü ona göre, bunlar toplumun her yöndeki gelişimine katkıda bulunabilirler. Russell, bireylerin toplumda görecekleri ilgi ve değerini yeteneklerine ve başarı düzeyine uygun olmasını da ister. Eğitimin gücüne de değinir. Ona göre, eğitimin gücü büyüktür, bu gücün kötüye kullanılması, insanlığı sefaletе götürebilir. Rousseau da kötü eğitimden yakınlık, bütün iyiliklerin kaynağını iyi bir eğitimde görür. Russell, siyaset ve yarıçılığın eğitimde olumsuz etkileri olabileceğini söyler. Ona göre aşırı eğitim de önemli ve zor bir problemi oluşturur. Russell, eğitimi genel olarak bu açılardan ele alırken, olgunlaşma, gelişim, tecrübe gibi kavramlara ve eğitimin çevre koşullarına uygunluğu konusuna değinmemektedir.

Birkaç refleksiyle dünyaya gelen çocuk, Russell'a göre de, ne iyidir ne kötüdür. Bu düşüncenin, geleneksel olarak Rousseau'la ilişkili olduğunu söyler. Russell, çocuğun doğasının başlangıçta biçim verilmeye inanılmayacak kadar uygun görür. Ona göre, çocuğun ilk dönemlerde edineceği alışkanlıklar önemlidir.

Çocuğun gelişiminin iyi ya da kötü yönde etkilenmesinde becerilerin önemi büyük olduğunu, doğru beceriler erdemliliği, yanlış beceriler ise, kötülüğü getireceğini söyler. Russell'a göre, çocuk olduğu gibi algılanmalıdır, ana-baba ya da eğitimci çocuğu kendi duygularına göre algılamamalıdır. Ona göre, çocukların evde karşılanamayan-özellikle yoksul ailelerin çocukları için- bir çok ihtiyaçları vardır. Montessori de şehir çocuklarının bir çok ihtiyaçlarının karşılanamadığını söyler. Russell, çocuklara Lear ve Levis Carol'un hikaye kitaplarını önerirken, Rousseau, erken yaşlarda (11-12 yaşlarına kadar) okumayı çocuklar için yersiz görerek, daha sonra Robinson Crusoe'yu önerir. Russell da Rousseau gibi, ana-baba sevgisini çocuklar için gerekli görürken, aşırısının zararlı olacağını söyler.

Russell, eğitimin önemli ögesini oluşturan, öğretmenlik mesleğine de değinir. Ona göre, öğretmenlik mesleğinin bir taraftan önemi artarken, bir taraftan da sorunları artmaktadır. Öğretmenler olumsuz koşullarda çalışmakta olup, işlerini yürütürken gerekli serbestliğe ve özgürlüğe sahip değildirler. Russell, öğretmenlerin görevi, öğrencilere tarafsız çalışma alışkanlığını kazandırarak, yayınların değerine göre hüküm vermelerini, yani tarafsız olabilmelerini sağlamak olduğunu söyler. Dewey de öğretmenlerin öğrencilerini, bağımsız, saplantısız araştırma yapabilmelerine yöneltilmesini ister. Russell, iyi öğretmenliği, öğrencilere dürüst ve açık sözlü davranmaya bağlar. Rousseau ise, iyi öğretmenliği, çocuğun muhakeme gücünün geliştirilmesine bağlar. Russell, ayrıca dersini ve öğrencilerini seven bir öğretmenin, çocukları sevmeyenden daha başarılı olacağını söyleyerek, öğretmenin başarısını çocuk sevgisine bağlar. Russell, anne-babanın kendi çocuklarına öğretmen olmalarını da istemez.

Russell öğrenme konusunu da ele alır. Ona göre, eğitimin itici gücü öğrenme isteği olmalıdır. Öğrenmenin sıkıcı ve bıktırıcı olmaktan zevkli hale getirilebileceğini söyler. Ona göre, öğretmenin sevgi ve ilgisi bunu belli ölçüde sağlayabilir. İsteyerek öğrenmeyi sağlamanın başka bir yolunun da çocuğu etkin kılmak olduğunu söyler. Russell, çocuğun öğrenme süreçlerine girmesinde

merak duygusunun da önemli olduğunu söyleyerek, bu duygunun geliştirilmesini ister. Ona göre, öğrenmenin istenilen alanlarda gerçekleşebilmesi için, çocukta dikkati irade denetimiyle toplama alışkanlığının geliştirilmesi gerekir. Bunun için çocuğun özellikle ilgi duyduğu alanlara yönlendirilmesini ister. Dewey de, öğrenmede ilginin önemine değinerek, ilginin özdisi ve öziçi yollarla sağlanabileceğini söyler. James de, ilgi uyandırma konusu üzerinde durarak en çok kendinizle ilgili konulara ilgi duyduğumuzu söyler. Rousseau da, dikkatin uyandırılabilmesi için, çocuğun yapısının temele alınmasını ister. Russell, çocukların öğrenmede zorlanmamalarını ister. Çünkü, ona göre, çocuğun öğrenmede zorlanması öğrenme isteğini, ilgisini ve yaratıcılık yeteneğini yok eder. Ona göre, bilgisiz bir yetişkine bir şey öğretmek çok zordur, bir kişi ne kadar öğrenmişse, daha çok öğrenmesi o kadar kolaydır.

Russell, öğretim konusuna da değinir. Ona göre on dört yaşına kadar çocuklara herkesin öğrenmesi gereken, derslere giriş bölümleri verilmeli, yeteneklerin keşfi de bu dönemde yapılmalıdır. Konuların kolaydan zora doğru öğretilmesini ister. Özel olarak tarih, coğrafya ve yabancı dil öğretimi üzerinde durur. Russell, ezberin konuşma ve yazmada dil güzelliği bakımından önemli olduğunu söyler. James ise, ezberi boş bir çalışma olarak görür. Rousseau, ezber yoluyla öğrenmeye karşı çıkar, eşya ve tecrübe yoluyla öğrenmeyi öğrenir. Russell, öğrenme konusunda, öğrenme yönteminin öğrenilmesi, yaparak-yaşıyarak öğrenme, öğrenmenin çevre koşullarına ve yaşama uygunluğu, eşyayla ve tecrübe yoluyla öğrenme gibi konularla değinmemektedir. Öğretim konusunda da araç ve gereçler kullanılarak öğrenmenin kolaylaştırılması konusuna, yani eğitim teknolojisine değinmemektedir.

Kişilik Eğitimi konusunu da ele alan Russell, birlikte bulduklarında ideal kişiliğin temelini oluşturan canlılık, yüreklilik, duyarlılık ve zeka gibi dört temel özellik olduğunu söyler. Canlılığı zihinsel olmaktan çok, fizyolojik bir özellik olarak görür. Yürekliliği korkuyla ilişkilendirerek karmaşık biçimleri olduğunu söyler. Duygudaşlığı ise, yürekliliği düzeltici bir öge olarak görür. Zekayla ise,

hem gerçek bilgiyi hem de, bilgiye açık olmayı kasteder. Russell'a göre, bu özellikleri taşıyan insanlardan oluşan bir toplum olsaydı, böyle bir toplumda mutsuz insan çok az bulunurdu. Russell, kişiliğin oluşumunu ilk yılları sorunu olarak görür; eğer doğru yürütülürse, altı yaşına kadar aşağı yukarı tamamlanmış olacağını söyler. Ona göre, kişiliğin oluşumuna etki eden önemli öğelerden biri de toplumdur. Yetiştirilmeleri açısından, birey ve yurttaş ayırımını yapar. Ona göre, birey kendi kendine yaşarken, yurttaş komşularıyla yaşar. Russell, kişiliğin çok erken yaşlarda oluştuğunu söylemesi ve yaşam sürecinde karşılaşılan beklenmedik durumların kişiliği olumlu ya da olumsuz etkileyebileceği üzerinde durmaması eleştirilebilir.

Russell, ahlak eğitime de bir çok yerde değinir. Ahlak eğitimini yalnız insanlar arasındaki ilişkiler açısından değil, kültürel değerlerin korunması açısından da gerekli görür. Ahlak eğitime doğumdan itibaren başlanmasını ister. Oysa Rousseau, ahlak eğitime muhakeme çağında (12 yaşlarında) başlanmasını ister. Piaget de Rousseau'nun anlayışına uygun biçimde, soyut konulardan "Soyut-İşlemler Dönemi"nde söz edilmesini ister. Russell, ahlak eğitiminin, yaşanan durumlara uygun, somut olmasını isteyerek, öğütcülüğe karşı çıkar. Erdemlilik ve yalan konusu üzerinde durur. Russell çocukların yalan söylememeri için, baskı yapılmaması, korkutulmaması, iyi örnek olunması, uygulanmayacak ceza tehditlerinde bulunulmasını ister.

Eğitim öğretim süreçlerinde disiplin nasıl sağlanmalıdır? Russell'a göre, disiplin, dışardan zorlamayla değil, istenmeyen etkinlikler yerine, istenen etkinlikleriyle sağlanmalıdır. Ona göre, kişinin amaçları, kendisi tarafından saptanmalıdır. Buna uygun olarak da dışardan uygulanan disiplin azaltılmasını, benlik disiplininin yani, çocuğun kendi kendini disipline etmesini ister. Russell çocuğun cezalandırılmamasını, başarı için sabır ve telkin gücünün birleştirilmesini ister. Bedensel cezalandırmanın hiç bir zaman iyi olmayacağını söyler. Russell'a göre, ödül ve cezayla birçok davranışlar denetlenebilir. Kant, cezayı gerektiğinde uygun görürken, Rousseau, çocukların cezalandırılmamalarını ister.

Çünkü, Rousseau'ya göre, hiçbir kötü niyete sahip olmayan çocuk, fenalığı isteyerek, bilerek yapmaz. Russell, bütün zalim öğretilerin temelinde korkunun bulunduğunu söyleyerek, bu olumsuz duygunun önlenmesini ister. Tehlikeden de korkulmasını değil, tehlikenin tehlike olarak algılanmamasını ister. Russell, korkunun eğitimle önlenebileceği düşüncesindedir.

Russell, sevgi konusunu da ele alır. Ona göre, sevginin bir çok çeşidi vardır. İyi kişiliğin özünü de sevgide, sevecenlikte görür. Sevgi, bilgiyle beraber bulunduğu bütün kötülükleri yok edebileceğini söyler. Korkuyu sevginin düşmanı olarak görür. Ona göre çocuk sevgiyi ana-babadan görmelidir. Sevginin çocuklara bir görev olarak kavratılamayacağını sevginin olmayışı ya da yetersiz oluşunu, aşırı sevgi gibi doğru bulmaz. Russell, öğretmende de çocuk sevgisinin olmasını ister.

Cinsel (seks) eğitim konusuna da değinen Russell, bu konuyla ilgili bilgilerin, istenildiğinde öğrenilebilmesini gerekli görür. Bu konunun da diğer konular gibi algılanmasını ister. Ona göre, çocuklarda müstehcenlik düşüncesi, cinsel konuların gizli tutulmasından dolayı oluşur. Russell'a göre, cinsel konularda bilgi edinmek isteyen çocuk ve gençlere istedikleri kadar bilgi verilmelidir. Seksi, yemek içmek gibi doğal bir ihtiyaç olarak görür, geleneksel tutumları hatalı bulur. Cinsel sorunların sağlıklı çözümü, diğer toplumsal sorunların da sağlıklı çözümü için gerekli görür. Ona göre, çocuklarda cinsel ilgi üç yaşları dolayında konuşmayla başlar. Çocukların soruları anlayabilecekleri bir dille cevaplandırılmasını, diğer konularda olduğu gibi, bilgilendirilmelerini ister. Russell, cinsel konulara iğrenç bakılmamasını ister.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Yahya., Türk Eğitim Tarihi, A.Ü.Eğitim Fakültesi Yayınları, II.Baskı, Ankara, 1985.
- Atuf, Nafi., Pedagoji Tarihi, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932.
- Aydın, Mehmet, S., Tanrı-Ahlak İlişkisi, Emel Matbaası, Ankara, 1991.
- Aytaç, Kemal., Avrupa Eğitim Tarihi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1972.
- Baltacıoğlu, İ.H., Pedagojide İhtilal, İstanbul, 1964.
- , İctimai Mektep, Maarif Mat., Ankara, 1942.
- Bilhan, Saffet., Eğitim Felsefesi, Kavram Çözümlemesi, A.Ü.Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1991.
- Büyükdüvenci, Sabri., Eğitim Felsefesine Giriş, Savaş Yayınları, Ankara, 1991.
- Dewey, John., Tecrübe ve Eğitim, Çev.Dr.F.Başaran, Dr.F.Varış, Ankara, 1966.
- , Nasıl Düşünürüz?, Çev.D.B.Arkan, S.Akdeniz, O.Eker, Sinan Mat., İstanbul, 1957.
- , Mektep ve Cemiyet, Çev.B.Avni, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930.
- , Yarının Mektepleri, Çev.Prof.Dr.S.C.Anten, Kanaat Kitapevi, İstanbul, 1938.
- Dottrens, Robert., Eğitim ve Demokrasi, Çev.Dr.M.B.Arkan, İ.M. Seydal, İzmir Mat., İstanbul, 1958.
- Flew, Antony, A Dictionary of Philosophy, Pan Books Ltd. London, 1979.
- Gottschalk, Harbert, B.Russell'in Yaşamı, Çev.Vehbi Hacıkadıroğlu, Alaz Yayınları, İstanbul, 1984.
- James, William, Pragmacılık, Çev.Muzaffer Aşkın, II.Baskı, M.E.Basımevi, İstanbul, 1986.
- James, Wielliam., Terbiye Musahabeleri, Çev.M.Şekip, Milliyet Matbaası, İstanbul, 1931.

- Jones, W.T., A History of Western Philosophy The Twentieth Century to Wittgenstein and Sartre, Second Edition, New York, 1975.
- Kanad, Fikret., Pedagoji Tarihi, Milli Eğitim Basımevi, I.Cilt, IV.Baskı, Ankara, 1963.
- Kant, İmmanuel, Kant'ın Pedagojisi, Çev.M.Rahmi, Cumhuriyet Mat., İzmir, 1933.
- Livingstone, Richard., Eğitimde Geleceğe Bakış, Çev.Turhan Oğuzhan, M.E.Basımevi, Ankara, 1969.
- Mayer, Frederik., Yirminci Asırda Felsefe, Çev.Vahap Mutal, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Montessori, Maria., Çocuk Eğitimi, Çev.Güler Yücel, Sander Yayınları, İstanbul, 1975.
- Richhorn, W.Klaus, G., Çağdaş Felsefe, Düz. ve Çev.Aziz Çalışır, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1985.
- Russell, Bertrand., Felsefe Sorunları, Çev.Vehbi Hacıkadıroğlu, Kent Basımevi, Alaz Yayınları, İstanbul, 1980.
- _____, Felsefe Meseleleri, Çev.Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970.
- _____, Eğitim Üzerine, Çev.Nail Bezel, Onur Basımevi, İstanbul, 1984.
- _____, Eğitim ve Toplum Düzeni, Çev.Nail Nezel, II.Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1981.
- _____, Evlilik ve Ahlak, Çev.Vasıf Eranus, Say Kitap Pazarlama, I.Baskı, İstanbul, 1983.
- _____, Dış Dünya Üzerine Bilgimiz, Çev.Vehbi Hacıkadıroğlu, İstanbul, 1980.
- _____, Mistisizm ve Mantık, Çev.Aysel Usluata, Varlık Yayınları, İstanbul, 1972.
- _____, Aylaklığa Övgü, Çev.Mete Ergin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.
- _____, İnsanlığın Geleceği, Çev.İlhan Kaya, Divan Yayınları, İstanbul, 1993.

- , Dünya Görüşüm, Çev.Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1977.
- , İlim, Cemiyet ve İnsanlığın Geleceği, Çev.İlhami Kaya, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1974.
- , Neden Hıristiyan Değilim?, Çev.Ender Gürol, II.Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1972.
- , Din ile Bilim, Çev.Akşit Göktürk, II.Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972.
- , Yaşantım, Çev.Muammer Sencer, Sümer Mat. İstanbul, 1974.
- , Yetke ve Birey, Çev.Aysel Usluata, Cem Yayınları, İstanbul, 1975.
- Rousseau, J.J., İtirafı, Çev.Kenan Somer, Remzi Kitabevi, I.Baskı, İstanbul, 1975.
- , Emil Yahut Terbiyeye Dair, Çev.Prof.Dr.H.Z.Ülken, A.R.Ülgener, S.Güzel, 6.Baskı, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1966.
- Sönmez, Veysel., Eğitim Felsefesi, Adım Yayıncılık, Ankara, 1991.
- Tuncay, Mete., B.Russell'dan Seçmeler, Varlık Yayınları, İstanbul, 1992.
- Turgut, İhsan., B.Russell, L.Wittgstein ve Mantıksal Atomculuk, Karınca Mat., İzmir, 1989.
- , Eğitim Üzerine Felsefi Bir Deneme, Bilgehan Matbaası, V.Baskı, İzmir, 1992.
- , Platon'un Son Dönem Felsefesinde Bilgi Sorunu, Bilgehan Matbaası, İzmir, 1992.
- , Felsefenin Temel Sorunları, Bilgehan Matbaası, İzmir, 1990.
- Warnock, G.J., English Philosophy Since 1900, Uni.Press., London, 1969.
- Wolft, H., Unpopular Essays, Book MFG CO.New York, 1950.
- Yörükoğlu, Atalay., Çocuk Ruh Sağlığı, İş Bankası, Kültür Yayınları, 8.Baskı, Ankara, 1984.